

Fróðskaparrit

67. bók • 2021

FØROYSKT VÍSINDATÍÐARRIT
Faroese Scientific Journal

Fróðskaparrit

67. bók, 2021

Ritstjórnað hava

Malan Marnersdóttir

og

Hans Andrias Sølvará

Faroe University Press

Tórshavn
2021

© FRÓÐSKAPUR – FAROE UNIVERSITY PRESS
TÓRSHAVN 2021

- Ritstjórar** (*Editors-in-Chief*): Malan Marnersdóttir, Dr.phil. & Lic.phil.,
Professor
E-mail: malanm@setur.fo
- Hans Andrias Sølvará, Ph.d., Professor
E-mail: hansas@setur.fo
- Ritstjórn annars** (*Editorial Staff*): Eyðfinn Magnussen, Associate Professor
E-mail: eydfinnm@setur.fo
- Marin Strøm, Ph.d., Associate Professor
E-mail: marins@setur.fo
- Samskiparar** (*Coordinators*): Annika Sølvará, stjóri
E-mail: annikas@gransking.fo
- Andras Mortensen, Ph.d., Associate Professor
E-mail: andrasm@setur.fo
- Útgevvari** (*Publisher*): Fróðskapur – Faroe Univeresity Press
Email: froðskapur@setur.fo
www.setur.fo/froðskapur

ISSN 0365-6772
ISBN 978-99972-55-22-8

Innihald

School Leadership Challenges in Faroese Compulsory Schools During the COVID-19 Crisis 5

Avbjóðingar hjá skúlaleiðslum í føroyskum fólkaskúlum undir COVID-19 kreppuni
Augmentativu eftirfestini -ni, -na og -sta

Kalpana Vijayavarathan-R

Kongsumsiting, skattur, líkningareindir og fólk í tí føroyska skattlandinum umleið 1300-1600 36

Royal administration, taxation, assessment units and population in the Faroese tax-land approx. 1300-1600

Andras Mortensen

The relative order of sentential adverbs in Icelandic and Faroese 81

Setningshjáorð í íslenskum og føroyskum

Ásgrímur Angantýsson, Jóhannes Gísli Jónsson

“Vembur má hann duga at vaska” – krøv til ummælaran og ummælið sum tekstslag í samskiftinum millum Tórodd Poulsen og ummælararnar 96

“He must know how to clean rumen” – What it takes to be a critic and literary criticism as a genre in the communication between Tóroddur Poulsen and his critics

Paula Gaard

School Leadership Challenges in Faroese Compulsory Schools During the COVID-19 Crisis

Avbjóðingar hjá skúlaleiðslum í føroyskum fólkaskúlum undir COVID-19 kreppuni

Kalpana Vijayavarathan^{1*}

¹ Námsvísindadeildin, Fróðskaparsetur Føroya

Abstract

This qualitative study was conducted to explore the impact of COVID-19 on Faroese school leadership with a view to identifying challenges faced by leaders and to assess the efficacy of their crisis leadership in enabling a positive learning-teaching environment. The findings indicated that the challenges comprised teacher self-efficacy issues in teacher ability to adopt Information Communication Technology (ICT) to fulfill student learning outcomes, ensuring student participation and safe learning environments, teacher and leader emotional/psychological burdens and hygiene logistics. Faroese crisis leadership exhibited proactive support for teachers, helped with online teaching, offered channels of open, meaningful communication, supported teachers through active listening, accepted teacher feedback, and showed an inclusive approach to managing teaching. School leaders appeared to have stepped up to the challenge despite the crisis testing the resilience of staff, students and themselves. They reflected on what COVID-19 has taught them and have grasped the significance of the human element in crisis management. The Faroese school system may require an established framework from the National Board of Education to cope with future crisis to ensure a responsive instead of a reactive approach to maintaining core competences of schools in a challenging environment.

Úrtak

Henda kvalitativa kanningin varð gjørd fyrri at kanna ávirkanina av COVID-19 á føroyskar skúlaleiðslur við at eyðmerkja avbjóðingar hjá leiðarunum og meta um nýtsluna av leiðsluhættum undir kreppu til at skapa eitt fremjandi undirvísingar- og læruumhvørvi. Kanningarúrslitini vístu, at avbjóðingarnar fevndu um trupulleikar hjá lærarum at tillaga seg til tey kunningartøkniligu amboðini fyrri at røkka læruúr-tøkunum hjá næmingunum, at tryggja lutteki í undirvísingini og at skapa eitt trygt læruumhvørvi, umframt at røkta kensluligar ella sálarligar avbjóðingar millum lærarar og leiðarar. Føroysk kreppuleiðsla sýndi framfúsán stuðul til lærarar, veitti hjálp við fjarundirvísing, gav móguleika fyrri opnum samskipti, stuðlaði lærarum við at

fróðskapur

Fróðskaparrit 67 (2021): 5-35
©The Author(s) 2021. Open
Access under Creative Commons
by Attribution License. Use,
distribution and reproduction are
unrestricted. Authors and original
publication must be credited.
DOI: 10.18602/fsj.v0i0.126
www.froedskapur.fo/

*E-mail: kalpanav@setur.fo; ORCID iD 0000-0002-6715-9732

lurta aktivt, tóku ímóti afturmeldingum frá lærarum og nýtti eina inkluderandi tilgongd við handfaringina av lærarum. Skúlaleiðarar tóktust at hava tak á støðuni hóast kreppan avbjóðaði mótstøðuførinum hjá starvsfólkum, næmingum, lærarum og teimum sjálvum. Teir hugleiddu um, hvat COVID-19 hevði lært teir, og skiltu týðningin av tí menniskjaliga partinum í kreppuleiðslu. Fyri at kunna standa ímóti framtíðar kreppum kann tann føroyska skúlaskipanin hava tørv á føstum kørmum frá Undirvísingarstýrinum fyri at tryggja eina skipaða, heldur enn reaktiva, tilgongd til at røkja kjarnuførleikarnar hjá skúlum í einum avbjóðandi umhvørvi.

Keywords: Covid-19, Faroe Islands, Compulsory Schools, School leadership, School Crisis leadership, Teacher Challenges

1 Introduction

This COVID-19 crisis is distinctive in its influence in modern societies, perhaps hitherto not so aware of their vulnerability. Seldom has change been so sudden and the teacher-student environments been so affected. The crisis brought about change to the teaching and learning environment of the compulsory education school system in The Faroe Islands. It required them to adapt to delivering different modes of education with minimal preparation. Given the abrupt onset of COVID-19, in lieu of well-planned and structured courses, schools went online or adopted the home-schooling model dictated by expediency and convenience and not by informed advanced planning and decision-making.

As change cannot be incremental or anchored in this COVID-19 pandemic, the role of the school leaders in coping with sudden change and functioning optimally is crucial in building confidence in their teachers that they are capable of providing leadership. The schools in The Faroe Islands began shutting down on March 12, 2020, and teaching went online within a few days. This study was launched on April 6, 2020, soon after the COVID-19 crisis made its unforeseen impact, and the survey deadline for the leaders was April 30, 2020. The interviews were subsequently requested on May 5 and completed by June 3, 2020. The rarity of this situation, brought about by external factors, makes it suitable for research aiming to identify some trends regarding the role of school leadership in crisis.

School leaders have to deliver the aims and objectives laid down by the Ministry of Education with minimal negative consequences for all. "There is no neat blueprint for leadership in such times, no pre-determined roadmap, no simple leadership checklist of things to tick off" (Harris, 2020). School leaders need to deal with the present, with focus on the future and establish the best possible teaching and learning environment, and student learning outcomes (Australian Institute for Teaching and School Leadership Limited, 2020).

2 Rationale

In a crisis, planning and implementation are near simultaneous instead of being sequential. During such times, active leadership is required to craft contingency management action with focus on enabling the fulfilment of the strategic goals of the organisation. Therefore, school principals, vice principals, head and solo teachers (solo teacher playing leadership role in very small schools and is the only teacher) need a clear emergency strategy to empower teaching and learning.

The study aimed to firstly identify the challenges Faroese school leadership faced in coping with the sudden, unplanned change COVID-19 brought, and secondly, to identify tendencies that may allow insight into the crisis leadership of Faroese school leaders in empowering teachers to ensure a robust learning-teaching environment during the crisis. To arrive at the relevant findings, the research questions posed were: What were the challenges faced by the school leadership in coping with the impact of COVID-19, and what aspects of crisis leadership and decision-making were evident in their actions in facilitating teaching?

The analysis is based on the cognitions of school leaders elicited through their self-reflection in response to the various issues raised in the survey to offer insight into leader actions. The questionnaire offered them scope to contemplate, describe and account for their response to the crisis in the relevant areas focused on in the research questions. The tenets of crisis leadership were identified and used as a benchmark to evaluate Faroese leadership performance.

3 Theoretical Underpinnings

In this context, literature on school leadership and crisis school leadership crisis may provide a multifaceted view of the issue at hand to build a platform for data analysis. Leadership in an organisation is always crucial, and more so in a crisis. Strong and effective leadership provides the critical fulcrum for driving change that optimizes organisational performance (Gilley, et al., 2008). It requires change leadership, which can be defined as being active and responsive to the constant flux in the organisational environment, using one's leadership to motivate people and accessing necessary and timely resources to establish a foundation for change (Higgs and Rowland, 2000). Crisis demands change, and the role of the leaders in facilitating change is a key factor in crisis leadership as leaders make meaning and help other stakeholders understand key information in a crisis (Christianson et al., 2009). In so doing, they provide stability and mitigate the potential for chaos (Schneider, 1992).

3.1 School Leadership

School leadership is viewed as a forward-looking process that involves the development and communication of a joint vision through goals and objectives designed to achieve the strategic aims of the institution (Kouzes and Postner, 2007). Successful school leaders are motivated and actively engage with their staff through listening,

reflecting, and empowering staff using clear, meaningful communication to achieve results (ibid). This would be seen to be exhibiting authentic leadership, which is seen as a process based both on the psychological capacity of leaders and the capacity of an organisation resulting in positive organisational behavior engendered through self-awareness and self-regulated positive attitudes (Luthans and Avolio, 2003). The authors emphasize that authentic leadership creates flexibility in the educational environment and enables response to change. A leader should seek to serve staff in a manner that encourages, empowers and involves staff and creates trust and collaboration (Wheeler, 2012). School leadership must play a key role in actively guiding the schools in crisis times as their actions and communications with staff contribute towards a culture of trust in times of change and challenges (Kasper-Fuehrer & Ashkanasy, 2001).

3.2 Crisis-as-event and its Implication for School Leadership

A crisis is an event of significant impact that threatens the capability of the organisation - it results in uncertainty in the cause-effect relationship and outcome and warrants a mindset of quick decision-making (Lagadec, 2007; Pearson and Clair, 1998). The crisis-as-event standpoint facilitates research that studies stakeholder reactions to uncommon and unique events (Williams et al., 2017). According to Coombs (2007), a crisis carries the hallmark of the awareness that the situation is a threat to organisational goals and affects stakeholder expectations with possible serious negative consequences. Elliott et al. (2005) outline five common denominators for nearly all crises, which are independent of the kind of organisation involved. They affect many stakeholders; involve time pressures demanding prompt response; hit without warning; create high ambiguity with no clarity on cause and effects and pose a threat to an organisation's strategic aims and objectives. Based on all these features, it would be fair to claim that COVID-19 fulfills the definition of a far-reaching crisis that educational organisations saw affecting the fundamental mode of instruction in schools. It required school leadership that could weather the storm and minimise negative impact on all the stakeholders. This article deals with crisis as an event i.e., it focuses on the crisis dynamics of COVID-19, and how school leadership sought to re-establish balance (Lalonde and Roux-Dufort, 2013) to enable schools to function optimally. As noted by Kezar and Holcombe (2017), school leadership has a vital role in anchoring the institution, creating stability, and ensuring certainty and confidence during a crisis. This is accomplished by providing avenues for trust and hope through open, effective and meaningful communication.

Leadership prior to a crisis has a significant impact on crisis leadership. The already existing culture, if it is one based on trust, teamwork and inclusive leadership, will positively influence organisational resilience to cope during the crisis (Fernandez & Shaw, 2020). These authors further underscore that if school leaders had already created this foundation in their schools, then this crisis could be withstood in cooperation within

school systems serving as a foundation for contextual group decision-making based on shared leadership. Leithwood et al. (2006) identify leadership as a catalyst for positive impact, which is key to leading in a crisis.

3.3 School Crisis Leadership

Fernandez and Shaw (2020) highlight the qualities of an effective crisis leader as accountability, trustworthiness and integrity. He adds that in crises like COVID-19, academic leaders must provide training, support and resources to teachers to teach online. Kezar and Holcombe (2017) underscore that despite the importance of building relationships based on mutual trust, it is challenging in a crisis. This is because it places demands on leaders to be authentic, commit to active listening, have a nonjudgmental attitude, be open to advice, and unequivocal in communication, while ensuring a sense of psychological safety for their staff. Doraiswamy (2012) rates emotional intelligence and emotional stability as important criteria for crisis leadership.

Crisis response requires *ad hoc* capabilities of leaders. This demands improvisation in decision-making, categorising and assembling resources and creating a sense of order through communication and coordination (Neal and Phillips, 1995; Shepherd & Williams, 2014; Stallings and Quarantelli, 1985; Dynes, 2003). In the context of Faroese schools, the COVID-19 crisis created a situation that required rapid and decisive action *in media res*. The National Board of Education was quick to signal this transition and established online learning or homeschooling as appropriate. This swift response was a clear signal to school leaders that the board had grasped the importance of the crisis and was acting accordingly.

A framework for assessing crisis leadership performance designed by Boin et al. (2013) sums up what leadership should do in a crisis and encompasses the issues identified from the literature review. It offers a concrete overview of the various tasks for consideration without claims to being comprehensive or prescriptive. This framework may afford a basis to study the manifestation of school crisis leadership traits of Faroese school leaders through their self-reported cognitions, decision-making and actions. Table 1 sums up the authors' suggestions to create a basis for the evaluation of leadership role in Faroese schools.

Based on the review of school leadership in action in a crisis, 'best practice' can be said to encompass leader role and rest on various foci: engendering confidence, ensuring an atmosphere of trust through meaningful communication to inspire confidence among staff, empowering staff to function optimally by being open to teacher concerns and providing concrete help with teaching.

4 Methodology

The methodology adopted for this project can be defined as a mixed methods approach 'Qual + quant' approach with a dominant role for the qualitative component

TABLE 1

Leadership in Times of Crisis: A Framework for Assessment (Boin, et al., 2013, pp. 82-87).

Tasks of Leadership Assessment:		Crisis Leadership Dimensions
1	Early recognition	Identify and recognise a threat and the imperative for action.
2	Sensemaking	Understand nature, characteristics, consequences, and potential scope and effects of the crisis and share for informed decision making.
3	Making critical decisions	Separate strategic and operational decision making and due process in decision making.
4	Orchestrating vertical and horizontal coordination	Promote inter and intra cooperation with stakeholders.
5	Coupling and decoupling	Isolate the problems and concentrate on systems needed here and now.
6	Meaning making	Provide leader understanding of crisis and possible solutions to return to status quo.
7	Communication	Explain the crisis, identify consequences, and steps taken to mitigate consequences. Give advice on who is doing what and why = “actionable advice”.
8	Rendering accountability	Identify what worked and did not to provide accountability to higher ups.
9	Learning	Focus on learning during and after a crisis will ensure that organisations can adapt and learn from it.
10	Enhancing resilience	For crisis management to be effective, organisations should be able to weather the consequences and recover rapidly.

and a secondary role for the quantitative component with “intramethod mixing” (Johnson and Turner, 2003). At the survey stage, this duality is represented in the different questions, but in the analysis stage, the findings work together to examine the complexity of the phenomena under study. The quantitative aspect underpins the findings to offer, if not triangulation, a multifaceted perspective of the issues under study.

For Denzin and Lincoln (2005), qualitative research is interpretive and naturalistic as it is conducted within the environment to comprehend the phenomena under scrutiny using the eyes of the people, who are the subjects of the study (Bogdan & Biklen, 2007). The points of view of the leaders offer focus and build on the scope of the study as they

offer insight into the demands and changes that managing the crisis brought to their jobs. The ethos of qualitative research as embodying “. . . interpretation, not quantification; subjectivity over objectivity; focus on context; the contribution of behavior and situation as a cogent factor in shaping experience, and acknowledgment of the undeniable impact of the process of research on the research environment” (Kohlbacher, 2005 in Vijayavarathan, 2018, p. 94) is the stance adopted by the researcher through emphasis on perspectives of school leaders i.e., their reflections on their professional praxis at a particular point in time. For this reason, this study could be viewed as an idiographic approach (Starman, 2013), i.e., where the distinctive experience of the individual school leader is significant even though the person may not share traits in common with another, despite being in the same boat – i.e., school leaders during the COVID-19 crisis.

The attitude of the researcher plays a significant role as Denzin and Lincoln (2005) highlight: ‘Behind all research stands the biography of the gendered researcher, who speaks from a . . . class, racial, cultural and ethnic community perspective’ (p. 21). As a professional, who is interested in educational sciences and finds school leadership an important success criterion for school progress and development, the keenness to understand how leadership worked in the crisis is a given. As an ‘outsider’ to the actual compulsory school environment, the researcher can claim some objectivity in studying the outlined phenomenon.

4.1 Method of Data Collection

The instruments used for data collection were a mixed research questionnaire and semi-structured interviews to elicit the know how only the people involved have i.e., the particular expertise, which leaders have by virtue of being in leadership positions at this time. Purposive sampling, with an emphasis on expert sampling, was used to identify the key players to be the source of expert knowledge of leadership in action (Patton, 2002; Etikan, 2016). There were 32 questions in the quantitative section consisting of three parts (appendix A) and 6 open questions in the qualitative section, which were used as the basis for the subsequent semi-structured interviews (appendix B).

The questionnaire used closed-ended and open-ended question, with the former providing quantitative data and the latter, qualitative data (Creswell et al., 2006). The open questions offered the scope of “greater level of discovery” (Gillham, 2000, p.5). This two-in-one method in itself offers a kind of triangulation. According to Erickson and Kaplan (2000), combining closed-ended and open-ended items within the same questionnaire offers the dual benefits of both quantitative and qualitative data collection and analysis. Open questions may more correctly convey the respondent point of view (Nunan, 1999).

Gillham (2000) and Brown (2001) identify clear advantages and disadvantages in using questionnaires for surveys. The advantages include cost and time efficiency, and access to a large number of respondents simultaneously, while ensuring anonymity that

may encourage more open attitudes to sharing information. In a tiny country like The Faroe Islands, this is particularly significant. The disadvantages could be that some responses may be ambiguous or incorrect and the rate of return maybe low. The way the questions/statements are constructed may skew the responses. The questionnaire was originally written in English and translated into Faroese, and this may have affected the clarity of the questions. This was evidenced by a couple of leaders calling me, the researcher, and another two emailing me for clarity.

Sixty people were chosen as the sample out of a possible 72 to represent the different areas in the islands, different sizes of schools, an equal gender representation as possible and various leadership roles. Emails were sent to the potential participants with a clear description of the project and agreement to be signed for participation and unconditional freedom to withdraw, and clear information on confidentiality, secure treatment and storage of data. The short-term nature of the project, and the amount of data that may be generated in the qualitative section of the questionnaire were other deciding factors in deciding the number of participants given the time pressure for results to be disseminated. The survey responses received were 38 in all i.e., 62.2%.

Some leaders offered some interesting responses in their questionnaires, which were deemed worthy of closer scrutiny. So, fifteen leaders were contacted for interviews, but only three finally completed the semi-structured interview over the telephone with the research assistant. Consent was sought for participation on the same lines as for the survey.

The very phenomenon that inspired the study threw up clear barriers directly and indirectly. The COVID-19 period created considerable stress and kept leaders busy, and they were reluctant to participate given their workload.

4.2 Ethical Concerns in the Study

Several leaders expressed concern over the phone about their identities being preserved. They were keen to get reassurances that identities would be kept confidential. To minimise participants tempering of their responses, assurance was given by telephone to all participants that the agreement they had signed regarding confidentiality i.e., researcher's "agreements with persons about what may be done with their data" (Sieber, 1992, p. 52) was taken very seriously. Furthermore, the grant saw publicity for this study among other COVID-19 studies, so it was important to create leadership confidence in the value of their contributions.

Given the small size of Faroese society, and even smaller compulsory school environment, a special effort has been made in this article to ensure that participant identity can in no way be traced. As a researcher, demands on my professional ethics require that I maintain the confidentiality of the identity of the respondents. To prevent deductive disclosure, also termed internal confidentiality (Tolich, 2004), I make no attempt in the analysis to identify the region, gender, school size the leader represents, as it would be very easy to combine these two variables to pinpoint the school and the leaders involved. My goal was complete confidentiality for every single participant, which Baez (2002) terms the "convention of confidentiality," which ensures that participant involvement in the study causes them no harm.

5 Analysis of Data

The data was collated by two research assistants with one assistant anonymising the documents and plotting the data into Excel, and the other importantly, co-coding in NVivo using the codebook. NVivo was used for coding qualitative data deductively with a set of thematic codes built from the literature review in tune with the aims of the project. Data was labeled with preexisting codes preceding interpretation and applied to both the open questions and interview data. During the process of coding, only a single additional code was added inductively by the research assistant. The leaders were categorized numerically as L1, L2, through to L38.

Both the researcher and research assistant coded in NVivo, but independently of each other. This was undertaken as a kind of 'internal' triangulation to ensure that data analysis had been thorough and to check coding consistency between the two coders. The 16 thematic nodal data were printed and perused to ensure that coding fit the theme. The researcher compared the collated 6 responses in Word to the NVivo print out to ensure that no important details had been overlooked. There was indication of "diverse confirmatory instances" (Armstrong, et al. (1997) in McDonald et al, 2019, p. 6), which underpinned the findings.

5.1 Reliability and Inter-rater Reliability in Qualitative Research

When evaluating qualitative studies, Guba and Lincoln (1989) offer four criteria as benchmarks, which this study fulfills. Credibility – In this study, one could argue the mixed method approach has elicited the social reality of the school leaders in fulfilling its aims to elicit the challenges of Faroese school leadership and its performance in a crisis; Transferability – "Thick description" of this study facilitates transfer to other studies. The context and method of this study have been described in detail, giving other researchers an option to use this design should it meet their needs; Dependability – The audit trail provided of the data analysis is detailed. Moreover, dual coding of qualitative data in NVivo must reduce 'cherry picking' i.e., choosing data that underpins research focus and Confirmability – It requires mitigating researcher bias by stating the researcher's position, which has been stated overtly.

5.2 The Inter-rater Reliability Fitness Values between Two Data Coders

There is no one accurate way to approach reliability in qualitative research. In the words of McDonald et al., (2019), "Although statistical measures can help confirm that interpretations are consistent between coders, they are not a substitute for interpretation and making meaning from the data" (p. 6). The use of inter-rater reliability in NVivo was an attempt to ensure that the codes were valid, the data had been fully utilised, and rigour could be established in analyzing data. Mordal et al. (2010) classify Cohen's kappa values as: > 0.75 indicate excellent agreement; < 0.40 poor agreement and values between, fair to good agreement. IRR as a statistical measurement is devised to ascertain agreement

between two or more researchers coding qualitative data to indicate consensus between researchers on what sections of data are coded at the various NVivo nodes, each with their own attributes.

Fifteen codes in the code book were created by the researcher deductively from the literature review, representing different attributes of participant behavior and 1 code by the assistant inductively after perusing the data. The Kappa coefficient range for qualitative coding (appendix C) for the 38 respondents with individual co-efficient of each of the 16 codes can be found in appendix D. Overall, the inter-rater reliability (IRR) was high for the data, establishing agreement between the two coders on thematic coding of data. Revisiting data at the very few codes that showed low IRR revealed insignificant differences, which did not warrant code modification.

The validity of the method can be claimed to be 'fit for purpose', in its use of purposive, expert sampling in identifying key players with the relevant know how to be elicited. The survey identified the challenges leaders had in coping with COVID-19 and their leadership-in-action in their support of their teachers. These are appropriate to fulfilling the aims outlined for the project.

6 Findings in Context and Discussion

The analysis focused on the pertinent issues that predominated COVID-19 school environment in Faroese compulsory education. The findings below identify the challenges faced by Faroese school leadership during the COVID-19 and aspects of crisis leadership in praxis.

6.1 The COVID-19 Teaching Environment

In all, 38 school leaders from small, medium and large schools from various regions in The Faroe Islands participated with 52% of female leaders and 45% of male leaders, with 3% preferring not to disclose gender. Though this is a small percentage, it might be an indication of the need to preserve confidentiality.

Microsoft Teams was used by 95% of the schools *per se* or used in conjunction with Facebook for online teaching. The preponderance of Teams is likely due to the National Board of Education promoting its use. The data indicated that over 65% of teachers appeared to have taught frequently via Teams, and only 19% sometimes or rarely.

Peer Support Among Teachers: As teachers are used to working in groups, in a time of crisis, the assumption was that teachers would help and support each other. Leaders claimed that about 67% of teachers did so, which still left about a third, who did not cooperate for reasons that leaders identified could be varied as being the only teacher to teach the subject in a small school or one who preferred to work solo. About 40 % of the leaders were clear that for some teachers, the challenge of Information Communication technology (ICT) may have proven to be another barrier, and opined that teachers were not accepting of help from colleagues for fear of revealing their incompetence

Given that school leaders are part of a system, where they have localised authority, but are part of a national education system, decision making was influenced from higher up the hierarchy. Therefore, it made sense to discover what help, if any, was available to them.

Role of the National Board of Education: The National Board of Education is the authority that school leaders can consult in these kinds of crises. The analysis demonstrated that leaders were given help by the board including organising courses in Teams to help schools cope with the *status quo*. The help given by the board received mixed reviews from the leaders. The feedback was mainly positive, about 65% of the school leaders saying help was given over the phone and in written communication. Four leaders remarked that the media was informed before they were and felt that the National Board of Education had not been helpful. One leader felt the board could not give timely help as they had to wait for political guidance, and one leader felt they did their best.

6.2 The Challenges Faced by Leaders

Teacher Knowledge Gaps for COVID-19 Teaching: Eighty-six percent of leaders stated that teachers required help with online teaching. This is high, considering the overnight move to online teaching praxis with little time for concrete preparation. Leaders identified that teacher insecurity with ICT meant some teachers struggled with Teams despite completing courses in using it pre-COVID-19 crisis and getting refresher courses once Covid-19 hit. ICT in a few school environments had not figured in daily teaching, and this proved to be a barrier in a crisis that challenged the teachers. The data reinforced that leaders felt teachers needed to develop skills required to use ICT as an integral part of education as some teachers refused to use Teams because they found it intimidating.

Leaders said that some teachers did not have work computers (usually provided by the municipality), and school leaders felt this was imperative to equip them to teach online. The range of percentages mentioned by school leaders of teachers who adapted to the new *status quo* is 35% - 95%, including overall factors and not just ICT. School leaders estimated the extent to how much teachers struggled to adopt ICT from 5% - 40%. The leader who mentioned 35%, implied that teachers did not adapt to online teaching, because they were unfamiliar with ICT. The leader who mentioned 95% indicated that teachers used Teams or Facebook prior the crisis for teaching/communication with students, and these teachers tried to cope and engaged actively and found that their success engendered student motivation.

Leaders noted that they had informed the Ministry of Education about the need for a proper focus on developing ICT as required in 21st century digital pedagogy. Several leaders said the response hitherto had been lacklustre. The lack of an ICT infrastructure

and a culture of being conversant with digital pedagogy meant that the situation proved particularly stressful for teachers. A few leaders noted that this lack of foundation put their schools at a tremendous disadvantage. While the impact this may have had on student learning in this period is outside the premise of this study, there may be some cause for concern.

When it comes to information technology and education, there is the challenge of enabling teachers to use digital pedagogy to facilitate learning and teaching i.e., “. . . the content, transmission, and goals of learning in relation to DDT (digital technology and tools)” as defined by Bontly et al. (2017, p. 2). ICT skills are considered important among students within the literacy skills of the 21-century skills paradigm (Stauffer, 2020) and must somehow be reflected in desiring and ensuring that teachers acquire similar skills to use digital pedagogy.

Emotional/Psychological Issues of Teachers and Leaders: A fifth of the leaders noted that some teachers suffered from feelings of angst and inadequacy. They revealed that both teachers and students felt stressed that they had to learn to use a new programme — Teams and teach/learn subjects concurrently. Leaders said teachers struggled emotionally from dearth of face-to-face teaching. They felt insecure and doubted whether students learned from the Teams/Facebook sessions. Furthermore, leaders remarked that teachers lacked confidence in the security of Teams, and when the Data Protection Agency was approached for guidelines, none were available. This left teachers insecure, fearful, nervous and strained.

Leaders shared that teachers felt their roles had been undermined by technology, and Teams usage was given too much importance without enough focus on helping teachers cope in a turbulent environment. If they were not ICT conversant, this created additional stress. One leader remarked that he/she had not anticipated the emotional upheaval that Covid-19 wrought and was caught off guard and did not have the means to address the complexity of the issue. Another mentioned that he/she told the teachers that they were not to over burden their students with work, and for teachers, who taught the higher grades, this became a huge barrier as pressure to get students ready for exams was felt to be a part of the teaching responsibility.

One leader indicated that a third of his/her teachers refused to accept that things had changed and, in their anxiety, did not adapt to teaching online. They did not follow up on the student assignments or give the kind of formative feedback that could have benefitted the students. They behaved “as if nothing had changed, and they could carry on and this is their normal negative attitude to ICT in teaching” (L13). The leader declared that not only did this affect teacher efficiency, but also undermined their ability to get students involved fully and be supportive of their students. As talking to them did not help, the leader too felt overwrought and overwhelmed.

Another leader described a sense of isolation from his/her leadership team and found the changed decision making from a team-oriented approach to an individual one burdensome. Teams as a channel of communication between leader, the leadership team and teachers, seemed to enhance this sense of alienation. One leader concluded that the change was within herself/himself. There was no mention of whether any leader sought peer help or guidance to mitigate stress or provided direct stress relief measures for the teachers, apart from 'being there' for the teachers. Arguably, this was not ideal as leaders, teachers and students need support in crises to carry out their responsibilities.

A third of the leaders were clear that the effect of COVID -19 on the core competences of Faroese schools left all levels of the organisation in a kind of limbo. Common vocabulary used by leaders were, "feelings of frustration", "anxiety and tension", "helplessness", "stress" "confusion", "not a normal work environment" and "very concerning" in the context of the experiences of all involved. The fact that teaching and learning were adversely affected only added to the burden.

Leader (L5) mentioned that the lack of face-to-face contact undermined fundamental communication. It also modified the normal power structure in relationship between teachers and students, as students were not physically present within a school for norms and authority to play their usual roles in shaping the learning and teaching milieu. This was particularly a challenge with the higher grades. The stark absence of help given to leaders in this psychological/social context suggests that the National Board of Education focused on teaching exclusively than on building a sustainable basis for long term school resilience.

Angst and feelings of inadequacy can have an adverse effect on some of the teachers' self-efficacy, i.e., an individual's belief in his or her capacity to perform behaviours necessary to produce specific performance goals (Bandura, 1997). The stress teachers have felt could potentially undermined their self-efficacy, which can by extension, reduce motivation (Ryan and Deci, 2000). The absence of a safe and secure learning environment, which is fundamental to student learning (Kutsyuruba et al., 2015) can be attributed to the COVID-19 effect.

Lack of Student Participation and Lack of Secure Learning Environment: Nearly all the school leaders categorically identified some problems from the teachers' perspectives. Three leaders commented that the Corona period had been only negative for teaching for several reasons. It was difficult to get students to participate online and student disengagement was identified as the paramount troublesome feature of the Faroese Corona school. Between 60 – 65 % of the principals outlined that teachers felt that dialogic teaching i.e., talk and interaction between teachers and students as a vehicle of learning had been replaced by monologic teaching, with teacher-centred, lecture-like one-way communication. In their opinion, student class behaviour was not characterised by the usual discussion, active communicative exchanges, which hitherto had made the environment supportive of learning.

Nearly 40% of leaders commented on their teachers being challenged by the lack of sharing physical space with students and therefore direct contact with them in the teaching and learning environment. One leader went so far as to say that 70% of his/her teachers found this lack of physical space sharing extremely difficult and a troublesome barrier to teaching. This led to further issues: teachers were unable to establish contact with students; unable to gauge if they had understood what was being taught; unable to judge how much work was optimal and could be justifiably given for students to do at home and how much time was to be spent on Teams from home.

“Students who already have learning problems are suffering in this time. Motivation of teachers is low as they miss the human connection with students” (L18). The person continues, “I think this has affected how children see themselves – some are lucky & privileged to have online teaching, while others have home schooling. This does not help when we think of the bullying issue, which comes from making difference between students. Teachers feel classes with till about 12 students is easier to manage.”

Several leaders declared that teachers had found intruding into the home environment with parents and siblings in the same room genuinely stressful and little rewarding. Concerns were raised by teachers regarding unequal treatment of students i.e., some in face-to-face schooling and others online. There was a fear this difference in treatment would exacerbate bullying given the Corona school environment was not set up to be inclusive. Their concern was also for students who required face to face contact as there were social issues involved. A clear majority of the leaders were unequivocal in agreeing that the lack of equity was a heavy burden for the teachers.

It is safe to conclude that the change that COVID-19 brought meant that leaders, teachers and students did not enjoy the comfort of a familiar environment. Kutsyuruba, et al., (2015) draw attention to the importance of a positive school climate to promote a healthy learning environment so “favourable educational and psychological outcomes for students and school personnel” (p. 104) can be achieved. The authors highlight that a negative school climate may hinder learning through impacting the environment and affecting the efficacy of learning and development, which could be the case with the Faroese Corona teaching and learning environment.

Hygiene and Sanitation Logistics: Not all schools had the physical environment for the recommended COVID-19 set up, and several leaders found this additional headache cumbersome. The demands placed on leaders to suddenly become proactively involved with janitors in drawing up a plan for a hygienic environment saw them functioning at the operational level. Logistics for students and staff entering and leaving the school during face-to-face classes, classroom seating, social distancing and raising awareness of use of hand spirit required effort, and leaders appeared to resent this added responsibility.

6.3 Aspects of Crisis Leadership

To capture leadership behaviour in a moment of crisis and in context allows for a foundation on which to evaluate its robustness in compulsory schools. It is a unique opportunity to posit the capacity of Faroese school leadership to cope with such issues in the future. With education being a fundamental right of students, its contribution to the development of society and the strength of the nation cannot be exaggerated.

Active Leadership Support for Teachers: The COVID-19 crisis has offered leaders insight into certain gaps in teacher knowledge. Therefore, the picture the data gives as to how leaders supported their teaching staff to close possible gaps in the short term is important in crisis management. The school leaders assessed that their teachers were helped in their online delivery with 92 % of leaders saying that teachers received help ranging from 'almost always' to 'often'. The leaders were clear that teachers knew they could actively seek support from them. Given the high percentage of this assurance, it may well have been the case. As the study did not include the teachers' perspective, one can but assume that the leaders had made it clear to their staff. Knowing they could rely on their leaders could contribute to teacher confidence, efficacy and mitigation of stress allowing for identifying a clear attribute of crisis leadership.

Nearly 58% of the leaders described their leadership style as one of encouragement and enabling teachers to do their best, and this is borne out by nearly 84% of school leaders who responded 'always' or 'almost always' to accommodating teacher feedback. Time was spent on enabling and building confidence of teachers, so they could cope with teaching online and helping students and parents to use Teams. Staff who were vulnerable were kept informed, so they felt they too contributed through their online teaching from home.

Some leaders actually taught their staff Teams and were on standby for their teachers to contact them. Others organised courses, where teachers could acquire skills simultaneously as they had to adapt to teaching differently. As perceived by the leaders, clear guidelines were in place, so teachers could feel equipped to cope with their modified roles supporting the criteria for crisis leadership.

In general, leaders felt they had exhibited awareness of the uniqueness of the situation and committed time and energy towards ensuring a productive and positive work environment for the stakeholders. It is evident they believed that they respected their staff and committed to making sure that teachers knew they had their leader's support. To all intents and purposes, the empowering of teachers, which is a tenet of crisis leadership, has been conscious and focused based on the sentiments expressed by leaders about their roles.

Meaningful Communication with Parents: Communication, as established in literature, is key in a crisis, so it is important to explore leaders' views and thoughts on communicating in this period. Parents, as significant stakeholders, were involved in home schooling without any proper preparation. It is relevant to see if school leaders had increased communication with parents at this time. The figures indicated that 54%

of leaders communicated 'sometimes', 'rarely' and 'never'. The reason for this figure could be that other leaders in the same school might have had the responsibility or the leaders had not thought it important to connect with parents. Given that parents had taken on the responsibility of home schooling, it may appear that the concerned subject teachers might have had specific communication, so that the school leaders may not have had to do so.

Meaningful communication with Teachers: Leaders were aware that their communication with teachers had a significant role. "The fact that the teachers were clearly informed that I was there for them facilitated them to seek help actively" (L7). L3 was emphatic in concluding that his/her communication kept teachers grounded. L6 was conscious of the stress facing teachers and communicated to mitigate this impact and kept focus on enabling frameworks for teacher action. About 48% of leaders said they maintained clear communication with teachers, and this is reinforced by similar percentages for keeping teachers up to date. L9 felt that communication calmed the teachers and helped them focus on the microcosm of their responsibilities without being caught up in the macrocosm of the disturbance caused by COVID-19 in the national and international arenas. School leaders appear to have used open and ready communication as a positive tool, which is a facet of crisis leadership.

Leadership Approach of School Leaders: The role of the school leaders is pivotal to successful student learning outcomes, especially mid-crisis (Fernandez and Shaw, 2020) and involves the smooth running of the school. A clear majority of 87% of leaders were clear that leadership style warranted change during the crisis, but when asked to delineate the changes they had incorporated, a clear picture did not emerge of how they accomplished it or how it differed from their routine approach. This is not surprising given that it is not easy to convert cognition to words (Vijayavarathan, 2018), but there were some indications to underpin their claims.

The findings revealed just under half the leaders in the study definitely agreed that they had decided on a Corona strategy with staff, about 63% used the steps laid out with teacher input to actively fulfil the goals; just over half of the leaders definitely agreed that they lent a listening ear. Fourteen of the school leaders, constituting 62.3%, defined their leadership as inclusive, democratic and enterprising. They justified this by describing how they demonstrated patience, listened without being judgemental, gathered knowledge, reflected and sought to communicate openly - all hallmarks of crisis leadership for organisational direction. L5 said, "Patience in a confusing time is worth its weight in gold in my role as a leader and colleague." Leaders speak of their interest in not stressing their teachers. Several leaders use 'openness', 'inclusive', 'cooperative', 'building trust and responsibility' 'democratic', 'approachable', 'helpful' and 'meaningful communication' in describing their approach to leading. "I have praised them for their good suggestions and their positive attitude and tried my best to establish calm in a very chaotic situation" (L5). The power of positive feedback engenders teacher cooperation and involvement in school that is considered desirable for a positive and enabling school culture and makes teachers feel supported in a crisis (Kelly, 2005).

Nine leaders felt they had used change leadership, i.e., to inspire and influence their staff to act using foresight and flexibility to engender change. They proactively created channels of meaningful communication, so change could occur. They all emphasised the importance of planning, even in the middle of a crisis, so there could be a sense of structured action to simultaneously cope with parents, students and teachers' needs. This echoes some aspects of crisis leadership.

About 48% definitely agreed that they modified plans based on teacher feedback. In conjunction with the 38% who said COVID-19 decision making was changed, if it caused conflict in school, it suggests about 10% of leaders were not afraid of indicating they were in charge. This established that inclusive style of leadership had to be balanced within the demands of crisis leadership, which might sometimes leave little leeway for democratic decision-making.

One leader defined herself/himself as “controlling by nature” (L22). Despite the turbulence, by keeping in touch with staff constantly, they had become closer as a school and “established stronger bonds”. Two crucial and interesting points were made by this leader underscoring the person's implicit understanding of crisis leadership: firstly, despite the isolation, the leader had learnt that all decision-making need not be a group endeavour. Sometimes, it was easier to just take the decision as consultation could be long-winded and time short in the crisis. Secondly, the leader talked of undergoing a process of self-discovery, without the physical sharing of space with people who were a part of the environment. This made the person contemplate and reflect on change in self and the importance of the human angle in a crisis. The crisis has taught this leader the importance of making decisions to follow a course of action justifiable and essential in a crisis and reflect on its efficacy. Literature designates this reflective phase as laying the foundation for coping with future crises.

In keeping with Smith and Riley (2010) about instant decision making, a couple of leaders mentioned acting instantaneously without concern for rules to achieve the goal of facilitating teaching. One of them commented that one could not consult with teachers all the time, because time was short and the responsibility for the school functioning under these conditions were fully the premise of the leader. It would be fair to observe that school leaders appeared to have experienced some frustrations, but this appears not to have hindered them from reacting in a decisive manner when the crisis struck. LaPorte (2007) describes this as a valuable quality for a leader.

An attribute for effective crisis management identified by Covey (2004, pp. 20) is “opportunity solving”. He believes that problems should be valued as opportunities, be it to ensure high staff morale, improved communication systems or creating the right image of the organisation outward. This should leave schools a better place after the turmoil of the COVID-19 crisis.

“Should such a crisis suddenly return, then we can say that we are in a very good position when it comes to technology. We’re prepared to switch to online teaching instantly. I believe both the schools and the educational system have learnt a lot from this crisis. But not

everything can be organised via a computer, because face-to-face contact is important, isn't it?" (L14).

School leaders agreed that COVID-19 would impact the future of schools. It has been a steep learning curve for teachers and leaders in setting up emergency solutions and getting hands on with ICT. Many of them were clear that teacher and stakeholder attitudes had a clear impact on effective and relevant adoption of digital pedagogy. They acknowledged that online teaching was no simple case of transference, but a complex process that included emotional, psychological and physical well-being under stressful circumstances, so as to minimise negative impact on teaching and create positive student and teacher management, while proactively keeping other stakeholders satisfied and informed.

The data has shown that in terms of solidarity among staff, there has been a sense of being united in the crisis. Leaders have demonstrated enabling communication, shown awareness of the importance of improved ICT skills for teachers, and prospects for increased ICT adoption in the school system in the future. The leaders referenced their empowerment of teachers and providing them with coping mechanisms, and despite the leaders mentioning that they were not prepared for the emotional fallout, one could cautiously conclude that Faroese school crisis leadership was proactive to some extent. In the context of Faroese schools, the COVID-19 crisis created a situation that required school leadership to take rapid and decisive action *in media res*. Some leaders spoke of *laissez-faire* in terms of allowing teachers to take decisions, as it was not possible to track teacher actions in detail. They felt teachers must exercise autonomy within the established framework and make professional decisions. In this sense, they did not perceive any noticeable change in their styles during COVID-19. The establishment of remote teaching and learning required a sea change during COVID-19. In such a crisis, leaders are expected to show leadership and *laissez-faire* does not imply fit-for-purpose leadership. On the other hand, if these leaders always practised this kind of leadership, then the authentic, resilient and focused leadership, which earmark leadership competencies in dealing with crisis situations (O'Brien and Robertson, 2009) was never present in their repertoire, and therefore, cannot be adopted *ad hoc*.

Using the framework of Boin et al. (2013), it is possible to map the actions of the Faroese leaders for crisis management from the data to highlight and detail their roles (see Table 2).

The mapping indicates the contextual performance of Faroese school leadership, and while it matches the criteria identified to a greater or lesser degree, there are possible limitations to be considered. As the study was conducted so early in the crisis, it may not have really given time for the leaders to reflect on their experiences or express their cognitions. Therefore, insight obtained in this study cannot be and is not the complete picture. The interviews gave some indication that from managing the crisis practically, leaders would have to be more forward thinking and place more emphasis on strategically developing robust learning and teaching environments. In this sense, the

TABLE 2
Mapping of leadership tasks for crisis management.

Tasks of Leadership Assessment:	Faroese School Crisis Leadership Dimensions
1 Early recognition	The National Board of Education (NBE) being at the strategic level did this together with the school leadership.
2 Sensemaking	The leaders certainly understood it was a crisis, but the data does not indicate sensemaking more than some leaders planning together with their staff, to a small extent with parents and discussion with staff to arrive at solutions and procedures.
3 Making critical decisions	The prompt response and decisive decision to close schools came from the NBE, but on the ground, at the strategic level within each school decisions were taken by the leaders. The operational aspect was done together with the teachers. There is some indication that there was sharing for informed decision-making and where this was not possible, leaders did what they had to keep things moving.
4 Orchestrating vertical and horizontal coordination	Clearly, the leadership communicated with NBE above them in the hierarchy for major decision making as these decisions covered all schools. They communicated with staff below them in the hierarchy, but there is no indication that they drew on other school leaders.
5 Coupling and decoupling	Leaders isolated that online teaching was crucial. Some schools made learning packages for students to work on at home. Leaders invested time and energy to get teachers working on Teams. They got on with the here and now.
6 Meaning making	Leaders acknowledged the crisis and took the decision to support online teaching. Solutions were based on surviving in the crisis and not a return to status quo as COVID-19 prevented this.
7 Communication	Leaders claimed that they kept communication channels open with their teachers, and could be called upon anytime, using the 'open door' policy. They said they kept teachers informed of the status quo and were supportive. Listened to teacher feedback and were inclusive in their leadership majority of the time. Gave help at the operational level to facilitate teaching.
8 Rendering accountability	Identify that ICT did not work, and this meant student needs were not met in certain instances. They conveyed to NBE that ICT should be enabled by helping teachers with digital pedagogy and supplying them with laptops.

findings are the findings of a particular moment in time, and perhaps, not fully representative of all the challenges, the lessons learnt or possible long-term influence of COVID -19 on the schools.

Based on the data analysis, one could argue that a decent percentage of leaders fulfilled Smith and Riley's (2010) requirements for leadership efficacy in crises, which include coping with ambiguity, responding quickly, changing direction to encompass change as it happens and working with stakeholders through meaningful communication towards creating order in the crisis.

Another possible limitation of the study maybe that the data has been collected only from the leaders' perspectives. A justification is that in a crisis, it is the leadership that acts and is in a heightened state of alert. The leaders have responsibility of guiding the organisation through the crisis, "of getting the job done". The teachers and students depend on them for direction and decisions, and they have to yoke together unfamiliar aspects when routines and regular resources cannot fulfil the demands on the school environment, while placating the various stakeholders (Boin et al, 2013). Hence, the study focuses on the strategic level of the educational organisation. Only the leaders were cognisant of the plans of the National Board of Education first and could actively state their plans to the teachers. So, to understand leadership cognition and processes of decision making and action taking, one has to go to the leaders. Only if they understand the challenges posed to teaching and teachers can their leadership be on point to ensure that students get the optimal learning environment. The accountability of leaders is very high in a crisis, so they are the significant and central persons of interest (ibid).

When it comes to what leaders perceive as the challenges their teachers had, it would be appropriate to include teacher perspectives to analyse if they identify similar issues. Being able to identify teacher challenges gives leaders the resources to adopt a strategy in a crisis and navigate the complex environment to lead the organisation out of the crisis. This insight is valuable and may create the understanding and support necessary for teachers and teaching to fulfil educational aims and objectives.

7 Conclusion

The article has explored the impact of COVID-19 on Faroese schools by identifying the challenges faced by leadership, and how leadership efficacy was manifested in the crisis. The picture that emerged of Faroese crisis leadership was varied and complex, revealing tenets of crisis leadership. The indications are that Faroese school leaders appeared to have coped to a degree with the challenge despite the crisis testing the resilience of teachers, students and themselves.

Whether Faroese school leaders were prepared or not, they appear to have stepped up to the challenge and facilitated the transfer to online teaching by helping teachers to orient themselves with Teams, kept channels of communication open to give help, allowed teachers to express their fears and concerns, ensured that the teachers could

do their jobs, restricted though it was and established a culture of trust in their schools. They have resorted to pragmatic decision making to cope with the COVID-19 crisis.

Leadership skills differ from their norm in a crisis with increased demands on professional input. This may also be a source of stress and impact leader efficiency and effectiveness. Given the unpredictable nature of crises, the capacity of the leader to take clear, focused action, while pivotal, cannot be substituted for being prepared for unexpected developments. Lessons learnt here, may on reflection, impact the robustness of the school system and its preparedness for other such eventualities. Each crisis is unique and demands substantial flexibility of the school leader.

One needs to query whether the school leaders could have done anything differently and ponder as to the short term and long-term consequences of this crisis experience. The educational sector usually functions with a long-term strategy, which dictates its visions and missions. This makes it slow to change and vulnerable during quick change in the external environment. School organisational culture is seldom fit for rapid change, so a planned strategy for crisis response would be key.

The fallout from students having to miss lessons, the effect on their motivation and the demands for high standard scholastic performances from the external environment may adversely affect student achievement and progress to the next stage of education. If excellence in education, which is one of the hallmarks of a welfare nation is the goal, then leaders should become well-prepared to mitigate the negative consequences of such crises. They have to be authentic, resilient, focused and foster creativity, which O'Brien and Robertson (2009) argue earmarks leadership competencies in dealing with crisis situations. To cope is not enough, so leaders should be equipped to master such challenges and ensure optimal functioning of the school environment to the advantage of all the stakeholders. If COVID -19 has taught the leaders something, it must be that they need to acquire resilience and establish a crisis plan for their schools and for the psychological wellbeing of all stakeholders.

While COVID-19 is incontrovertibly a pandemic of epic proportions from a health perspective, it has certainly become an educational one too. To prevent crises from undermining educational gains important to both individual and society at large, this crisis should motivate the Faroese educational system to design a detailed plan to ensure equity in education for students and staff. The National Board of Education might consider it gainful to establish crisis management frameworks to ensure a robust Faroese school environment that can fulfil strategic goals by preparing and supporting leadership and teachers to maximise teaching and learning for students in future challenging crises.

8 Academic contribution

The article breaks new ground – no research exists on school leadership in compulsory schools in The Faroe Islands during the Covid-19 school crisis leadership. In placing Faroese school leadership under scrutiny, it may pave the way for discourse that

is focused on pedagogical leadership for improved learning outcomes rather than financial accountability to the Ministry of Education and Culture. Given the incontrovertible role of school leaders in enabling excellence in teaching and achieving student learning outcomes, it would be fruitful to contemplate how leadership can fulfil its remit to the fullest in The Faroe Islands to ensure a dynamic learning and teaching environment that can best serve students and the society at large, even in a crisis.

9 Future Study

A study has been conducted to explore teachers' points of view to establish the challenges they faced and how school leadership in Faroese compulsory education proved to be enabling or otherwise in a volatile, ambiguous environment. This would offer a new perspective on teacher cognition about the COVID-19 impact, as this would be a re-visitation of prior teacher situation and experiences since some time has lapsed since the study. It would also provide a valid basis for comparison between teachers' experience of the crisis vis-à-vis that of the leadership.

10 Acknowledgments

The author received financial support from The Faroese Research Council COVID-19 funding, but this has not led to bias in the project, as the study commenced before grant was applied for and received.

I wish to thank the Faroese Research Council for the funding that enabled me to conduct the project. My heartfelt gratitude to the school leaders for their participation, the Ministry of Education and Náð. Many thanks to my able research assistants for their valuable contributions towards this project - Terji Beder for the co-coding, figures and feedback and Malan Marjunardóttir Rubeksen for data entry and anonymisation of data.

11 References

- Australian Institute for Teaching and School Leadership Limited. (2020). The role of school leadership in challenging times. (Accessed from <https://www.aitsl.edu.au/research/spotlight/the-role-of-school-leadership-in-challenging-times>).
- Baez B. (2002). Confidentiality in qualitative research: reflections on secrets, power and agency. *Qualitative Research*. 2 (1), 35–58.
<https://doi.org/10.1177/1468794102002001638>.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman Bogdan, R.C. and Biklen, S.K. (2007). *Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods*. 5th Edition, Allyn & Bacon, Boston.

- Boin, A., Kuipers, S., & Overdijk, W. (2013). Leadership in Times of Crisis: A Framework for Assessment, *International Review of Public Administration*, 18 (1), pp. 79-91, DOI: 10.1080/12294659.2013.10805241.
- Bontly, S., Khalil, S., Mansour, T. & Parra, J. (2017). Starting the Conversation: A Working Definition of Critical Digital Pedagogy. In P. Resta & S. Smith (Eds.), *Proceedings of Society for Information Technology & Teacher Education International Conference* (pp. 383-388). Austin, TX, United States: Association for the Advancement of Computing in Education (AACE). Retrieved June 30, 2021, from <https://www.learntec.hlib.org/primary/p/177311/>.
- Brown, J.D. (2001). *Using Surveys in Language Programs*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Christianson, M. K., Farkas, M. T., Sutcliffe, K. M., & Weick, K. E. (2009). Learning through rare events: Significant interruptions at the Baltimore & Ohio Railroad Museum. *Organization Science*, 20(5), pp. 846–860.
- Coombs, W. (2007). *Ongoing crisis communication: Planning, managing and responding*. 2nd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Covey, S.R. (2004). *The 7 Habits of Highly Effective People*. New York: Free Press.
- Creswell, J. W., Shope, R., Plano Clark, V. L., & Green, D. O. (2006). How interpretive qualitative research extends mixed methods research. *Research in the Schools*, 13, pp.1-11.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The discipline and practice of qualitative research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 1-32). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Doraiswamy, I. R. (2012). Servant or leader? Who will stand up please? *International Journal of Business and Social Science*, 3 (9), pp.178– 182.
- Dynes, R. (2003). Finding order in disorder: Continuities in the 9-11 response. *International Journal Mass Emergencies and Disasters*, 21, 9–23. Google Scholar.
- Elliott, D., K. Harris, and S. Baron. (2005). Crisis management and service marketing. *Journal of Services Marketing* 19, (5), pp. 336-45.
- Erickson, P. I., & Kaplan, C. P. (2000). Maximizing qualitative responses about smoking in structured interviews. *Qualitative Health Research*, 10, pp. 829-841.
- Etikan, I. (2016). Comparison of Convenience Sampling and Purposive Sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*. 5. 1. 10.11648/j.ajtas.20160501.11.
- Fernandez, A. & Shaw, G.A. (2020). Academic Leadership in a Time of Crisis: The Corona virus and COVID-19. *Journal of Leadership Studies*, (1), pp. 39-45. <https://doi.org/10.1002/jls.21684>
- Gilley, A., Dixon, P., & Gilley, J. W. (2008). Characteristics of Leadership Effectiveness: Implementing Change and Driving Innovation in Organizations. *Human Resource Development Quarterly*, 19, pp. 153-169. <http://dx.doi.org/10.1002/jls.21684>
- Gillham, B. (2000). *Developing a questionnaire*. London: Continuum.

- Guba, E. G., & Lincoln, Y. (1989). *Fourth generation evaluation*. Newbury Park, CA: Sage.
- Harris, A. (2020). 'Leading a school during lockdown. Compact Guides', My College, April 15, viewed 1 July 2020, <https://my.chartered.college/2020/04/leading-a-school-during-lockdown>.
- Higgs, M. & Rowland, D. (2000). Building change leadership capability: 'The Quest for Change Competence'. *Journal of Change Management.*, pp. 116-130. 10.1080/714042459.
- Johnson, B. and Turner, L.A. (2003). Data Collection Strategies in Mixed Methods Research. In: Tashakkori, A.M. and Teddlie, C.B., Eds., *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research*, SAGE Publications, Thousand Oaks, pp. 297-319.
- Kasper-Fuehrer, E. C., & Ashkanasy, N. M. (2001). Communicating trustworthiness and building trust in interorganizational virtual organizations. *Journal of Management*, 27(3), 235-254. [https://doi.org/10.1016/S0149-2063\(01\)00090-3](https://doi.org/10.1016/S0149-2063(01)00090-3).
- Kelly, M. (2005). Co-evolutionary integration – The Co-creation of a New organisational form following a merger or acquisition. pp. 39-66.
- Kezar, A. J., & Holcombe, E. M. (2017). *Shared leadership in higher education: Important lessons from research and practice*. Washington, DC: American Council on Education.
- Kouzes, J.M., and B.Z. Posner. (2007). *The leadership challenge*. 4th ed. San Francisco, CA: Wiley.
- Kutsyuruba, B., Klinger, D. & Hussain, A. (2015). Relationships among school climate, school safety, and student achievement and well-being: a review of the literature. *Review of Education*. 3. pp. 103-135. 10.1002/rev3.3043.
- Lagadec, P. (2007). A new cosmology of risks and crises: Time for a radical shift in paradigm and practice. *Review of Policy Research*, 26(4), pp. 473-486.
- Lalonde, C & Roux-Dufort, C. (2013). Challenges in Teaching Crisis Management Connecting Theories, Skills, and Reflexivity. *Journal of Management Education*. 37. 21-50. 10.1177/1052562912456144.
- LaPorte, T.R. (2007). Critical infrastructure in the face of a predatory future: Preparing for untoward surprise. *Journal of Contingencies and Crisis Management* 15, (1), pp. 60-64.
- Leithwood, K., C. Day, P. Sammons, A. Harris, and D. Hopkins. (2006). *Seven Strong Claims about Successful School Leadership*. London: DfES.
- Luthans, F., & Avolio, B. (2003). Authentic leadership: A positive development approach. In K. S. Cameron, J. E. Dutton, & R. E. Quinn (Eds.), *Positive organizational scholarship: Foundations of a new discipline* (pp. 241-261). San Francisco, CA: Berrett-Koehler.
- Mordal, J., Gundersen, Ø, & Bramness, J. (2010). Norwegian version of the Mini-International Neuropsychiatric Interview: Feasibility, acceptability and test-retest reliability in an acute psychiatric ward. *European Psychiatry*, 25(3), 172-177. doi: 10.1016/j.eurpsy.2009.02.004.

- Neal, D. M., & Phillips, B. D. (1995). Effective emergency management: Reconsidering the bureaucratic approach. *Disasters*, 19 (4), pp. 327–337.
- Nunan, D. (1999). *Research methods in language learning*. Eighth printing. Cambridge: CUP.
- O'Brien, E., and P. Robertson. (2009). Future leadership competencies: From fore-sight to current practice. *Journal of European Industrial Training* 33, (4). pp. 371-80.
- Patton MQ. *Qualitative research and evaluation methods*. (3rd ed.). Thousand Oaks. CA: Sage Publications.
- Pearson, C.M. and Clair, J.A. (1998). Reframing crisis management. *Academy of Management Review*, 23, pp. 59–76.
- Ryan, R., & Deci, E. (2000). Self-Determination Theory and the Facilitation of Intrinsic Motivation, Social Development, and Well-Being. *The American psychologist*. 55. pp 68-78. 10.1037/0003-066X.55.1.68.
- Schneider, S. K. (1992). Governmental response to disasters: The conflict between bureaucratic procedures and emergent norms. *Public Administration Review*, 52(2): pp 135–145.
- Shepherd, D. A., & Williams, T. A. (2014). Local venturing as compassion organizing in the aftermath of a natural disaster: The role of localness and community in reducing suffering. *Journal of Management Studies*, 51(6), pp 952–994.
- Sieber J. (1992). *Planning ethically responsible research: A guide for students and internal review boards*. Newbury Park: Sage Publications, Inc.
- Smith, L., & D. Riley. (2010). *The business of school leadership*. Camberwell, VIC: Acer Press.
- Stallings, R. A., & Quarantelli, E. L. (1985). Emergent citizen groups and emergency management. *Public Administration Review*, 45: pp 93–100.
- Starman, A.B. (2013). The CS as a type of qualitative research. *Journal of Contemporary Educational Studies / Sodobna Pedagogika*, 64 (1), pp 28-43.
- Stauffer, B. (2020). What Are 21st Century Skills?
<https://www.aeseducation.com/blog/what-are-21st-century-skills>
- Tolich M. (2004). Internal confidentiality: When confidentiality assurances fail relational informants. *Qualitative Sociology*, 2, pp.101–106. [Google Scholar]
- Vijayavarathan, K. (2018). Teacher cognition of grade 8 teachers on teaching speaking in English as a foreign language in The Faroe Islands and its impact on teachers' pedagogical praxis: seven case studies.
<https://ebooks.au.dk/aul/catalog/book/287>
- Wheeler, D. (2012). *Servant leadership for higher education: Principles and practices*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Williams, T. A., Gruber, D. A., Sutcliffe, K. M., Shepherd, D. A., & Zhao, E. Y. (2017). Organizational response to adversity: Fusing crisis management and resilience research streams. *The Academy of Management Annals*, 11(2), pp. 733–769.
<https://doi.org/10.5465/annals.2015.0134>.

12 Appendix A

Survey of School Principals on the impact of Corona on Teaching

(Please answer all sections A – D)

Section A: Please circle your answer in the table:

1. Age: 25-35 / 36-45 / 46 – 56 / 56 +	6. Our school has technology required for online teaching: Yes / No
2. Gender: M / F	7. We bought new equipment to teach online during Corona : Yes / No
3. No. of years as Principal: 1-5 / 6-10 / 11- 15 / 16 - 20 / 20+	8. Learning platform: Moodle / Zoom / Microsoft Teams / Facebook
4. School size: Small / Medium / Large	9. School has IT staff: Yes / No Some teachers give IT support: Yes / No
5. Students already had laptop/Ipad from school before Corona: Yes / No	10. Due to Corona school closure, we have regular meetings: Face to face: once a week / twice a week / thrice a week / more Virtual: once a week / twice a week / thrice a week / more

Section B : Please mark your answer with ‘X’ in the table:

(6 = Always; 5 = Almost always; 4 = Often; 3 = Sometimes; 2 = Rarely; 1 = Never)

No.		6	5	4	3	2	1
1.	Teachers had support to change to online teaching.						
2.	Teachers are face-to-face online with pupils.						
3.	Teachers need more help to teach online.						
4.	Teachers cooperate more with colleagues now.						
5.	Teachers feel confident about teaching this way.						
6.	Teachers know I am there to support them.						
7.	Teachers have actively changed their way of teaching.						
8.	Teachers have been asked for feedback about the situation.						
9.	Leadership skills to support my teachers has changed in this period.						
10	This experience shows that teachers need training to use IT effectively.						
11	I will be arranging for teacher development courses to help teachers.						
12	I have more contact with parents now to facilitate student needs.						

Section C

Please mark your answer with 'X' in the table:

(4 = definitely agree; 3 = somewhat agree; 2= disagree; 1= definitely disagree)

I managed change in this period using the following leadership skills:		4	3	2	1
1	A Corona strategy was made with input from my staff to cope with this change.				
2	Steps were planned to achieve the goals together with teachers.				
3	The strategy was implemented using the steps to create focus on the required change.				
4	Teachers were supported actively through listening to their concerns.				
5	Some plans were changed to make sure goals could be reached.				
6	Clear communication was maintained with teachers to ensure confidence.				
7	If some decisions created conflict, they were adapted for the good of staff and teachers.				
8	The changes made were anchored and milestones achieved were communicated clearly to teachers.				
9	Teachers were kept upto date and meaningful and relevant communication reduced stress.				
10	My leadership style in Corona times is one that encourages teachers and enables them to give their best.				

Section D

Please respond in detail as you can to all questions below:

1. How has undirvisingarstýrið helped you as head of the school in the Corona period?
2. What kind of challenges have teachers experienced when teaching in this period?
3. What percentage of teachers would you estimate adapted well to the change in teaching requirements?
4. In your opinion, what is negative about teaching in the Corona period?
5. In your opinion, what is positive about teaching in the Corona period?
6. What has been the greatest challenges for you as principal in the Corona period?

13 Appendix B

Interview questions for semi-structured interview

Identify three ways your leadership has changed in the corona times.

- What has this crisis taught you as a leader?
- What, if anything, would you do differently if such a crisis were to return?
- How has the experience been valuable to you as a leader?
- How has this experience made you aware of the possibilities of how schooling can change in the future?
- How did this influence your relationship with your teachers? Evaluate your performance in leading your teachers in this period.

14 Appendix C

TABLE 3
Codes for Part D in Questionnaire & Interviews.

No	Attribute	Code
1	Inclusive leadership (decision making includes teachers & other leaders in school)	LIN
2	Strategic leadership (leads from the front and has a clear plan of action)	LS
3	Laissez-faire leadership (lets teachers find their way)	LLF
4	Motivational leadership (encourages & supports teachers)	LM
5	Change leadership (leading change proactively)	LCH
6	No change in leadership (not really changed leadership approach during Corona)	LNC
7	Crisis leadership (takes decisions which have to be taken)	LCL
8	Respect for teachers (understands teacher problems)	LRT
9	Meaningful communication (communicates with teachers clearly to reduce stress)	LMC
10	Positives about Covid Teaching	L Pos
11	Negatives about Covid teaching	LNeg
12	Possible influence on future teaching /lessons for the future	LFut
13	Teacher challenges in this period	TC
14	Teacher adaptability to change way of teaching & working in this period	TA
15	Help/guidance from 'Undirvísingastýrið' - National Board of Education	HU
16	Logistical issues in Corona teaching	LRC

15 Appendix D

TABLE 4
Kappa Coefficient for Coding of Thematic Data at Nodes 1-8

[illegible]

Table 4 Contd. Kappa Coefficient for Coding of Thematic Data at Nodes 9-16

Part.	9	10	11	12	13	14	15	16
1	0.9711	0.9962	0.9873	1	1	1	0	0
2	1	0.7916	0.9954	0.9927	1	1	0.5899	0.3749
3	1	0.9977	0.9963	0.8597	1	0.2694	0.2441	-
								0.0156
4	1	1	1	0.3054	1	1	0	0
5	1	1	0.992	1	1	1	1	0.9921
6	1	0	0	0.9863	0	1	1	1
7	1	0	0	0.9853	1	1	1	0
8	1	0.869	1	1	1	0.8591	0.5731	0.887
9	1	0	0.9964	1	1	1	0	0
10	1	0.9928	0	1	1	1	1	0.9255
11	0	0.8551	0.9926	1	1	1	0.5222	0.9901
12	1	0.9911	0.9911	0.2567	1	1	0.9839	0.4826
13	1	0.9872	0.9897	0	1	1	0	0.5369
14	1	1	1	1	1	1	0.5	0.4935
15	1	0.9953	0.9478	1	1	1	0.4267	0.8233
16	1	0.9977	0.9959	0.9972	1	1	0.3028	0.2468
17	1	0.9985	0.6921	0.8611	1	1	0.4991	-
								0.0546
18	1	0.5	1	1	1	1	0.5972	0.9653
19	1	0.9628	0.9976	1	1	1	0.2762	1
20	0.9974	0.9538	0.9938	1	1	1	0.6253	0
21	1	0.9871	0.988	1	1	1	1	0.9879
22	1	0.9877	1	1	1	1	0	1
23	1	0.9971	0.9861	1	1	0.9931	0	0.1396
24	1	0	0.9874	1	1	1	0.9411	0.9955
25	1	0	0	0.9972	0.7976	0.9978	0.1636	0.2667
26	1	0.9776	0.9798	1	1	1	0	0
27	0.992	0.2857	0	1	1	1	0	0.9282
28	1	0.98	0.9947	1	1	1	0.5498	0.602
29	1	0.653	0.8569	0.2454	1	1	-0.0128	0
30	1	0.9322	0.9395	1	1	1	0	0.3879
31	1	0.9961	0.9962	1	1	1	1	-
								0.0226
32	1	1	0.9804	1	1	1	0.5	0.8448
33	1	1	0.9931	1	1	1	0	0.1731
34	1	1	0.9912	1	1	1	0	1
35	1	0.6905	1	1	1	1	0	0.3347
36	1	1	0.8122	1	0.7968	0.5	0.8392	0.6411
37	1	1	0.9748	1	1	1	1	0.9664
38	1	0.9598	1	1	1	1	1	1

Kongsumsiting, skattur, líkningareindir og fólk í tí føroyska skattlandinum umleið 1300-1600

Royal administration, taxation, assessment units and population in the Faroese tax-land approx. 1300-1600

Andras Mortensen^{1*}

¹ *Søgu- og samfelagsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya*

Abstract

The article examines the royal administration and taxation of the Faroese "skattland" or tax-land in the period between approx. 1300 and 1600 based on a retrospective methodology. Questions are asked about, how the tax was assessed, how many taxpayers there were, how many people they represented, what the tax was used for, and how great the burden was of the royal tax. The royal administration of the 16th century was established with the Landlaw of King Magnus the Lawmender before 1280, but the sources indicate that it was not fully expanded with a Lawthing before 1350-1400. In the land register from 1584, we get the earliest overview of the royal tax system, and the sources from the 16th and 17th centuries tell that the tax was a substitute for the *leidang*. The tax system in the land register suggests that taxable farms were listed based on a past farm count. A comparison of the fragmented Faroese source material from the High and Late Middle Ages with information from other skattlands in the Norwegian realm indicate that this past time has been approx. 1300. The land register therefore provides information concerning how many taxable farms were in the Faroe Islands in approx. 1300, and where they were. The study shows that approx. 2.471 people lived in the Faroe Islands when the tax scheme was launched approx. 1300 and approx. 3.460 people in 1584. When the number of taxpayers is compared with information from the bailiff's accounts in the 17th century, they indicate that the royal tax-rate of Faroese taxpayers was between 4 and 5% of their production in the period between approx. 1300 and 1600.

Fróðskaparrit 67 (2021): 36-80
©The Author(s) 2021 Open
Access under Creative Commons
by Attribution License. Use,
distribution and reproduction are
unrestricted. Authors and original
publication must be credited.
DOI: 10.18602/fsj.v0i0.127
www.froedskapur.fo/

*E-mail: andrasm@setur.fo; ORCID iD 0000-0002-5819-5192

Úrtak

Í greinini verður tann kongliga umsitingin og skattingin av tí føroyska skattlandinum í tíðarskeiðinum millum umleið 1300 og 1600 kannað við støði í afturlítandi háttalagi. Spurt verður, hvussu skattur var líknaður, hvussu nógvir skattgjaldarar vóru, hvussu nógv fólk teir umboðaðu, hvat skatturin fór til og hvussu stór byrðan var av kongsskattinum. Tann kongliga umsitingin í 16. øld var komin við Landslógini hjá Magnusi kongi lógbøtara fyri 1280, men keldutilfarið bendir á, at umsitingin ikki var fult skipað við einum løgtingi fyrr enn 1350-1400. Í jarðarbókini frá 1584 fáa vit tað fyrsta yvirlitið yvir ta kongligu skattaskipanina, og í keldunum úr 16. og 17. øld fæst at vita, at skatturin varð nevndur "leding" og harvið goldin í staðin fyri leiðangstænastu. Skattatølini í jarðarbókini benda á, at útgangsstøðið fyri skattaálíkningini var ein uppteljing eina ferð í fortíðini av húsum, sum skuldu hava skattskyldu. Ein samanbering av tí brotakenda keldutilfarinum úr Føroyum úr há- og seinmiðöld við upplýsingar úr øðrum skattlondum í tí norska ríkinum benda á, at henda uppteljing fór fram umleið 1300. Jarðarbókin gevur tí upplýsingar um, hvussu nógvir garðar við skattskyldu vóru í Føroyum í umleið 1300, og eisini, hvar í landinum teir vóru. Kanningin sýnir, at umleið 2.471 fólk búðu í Føroyum, tá ið skattaskipanin kom í lag, og umleið 3.460 fólk í 1584. Tá talið av skattgjaldarum verður samanborið við upplýsingar úr fútaroknskapunum úr 17. øld, fáast ábendingar um, at kongsskatturin, sum teir føroysku skattgjaldararnir guldu, lá millum 4 og 5% av framleiðslu teirra í tíðarskeiðinum millum umleið 1300 og 1600.

Keywords: Faroe Islands, Norwegian realm, "skatland", tax-land, tributary land, royal income, tax, royal administration, "sysselemand", "leidang", lawthing, delegates, taxfarmer, taxpayer, assessment-unit, land lease, farm-count, population.

1 Inngangur

Í 1271 fór fram ein munandi broyting í stjórnarviðurskiftum føroyinga. Tá komu Føroyar undir norska lóggávu. Broytingin hekk saman við, at tað norska kongsvaldið stovnsfesti seg og virkaði fyri at skipa ríkið sum ein stat við lóggávu, bæði innanlands og í skattlondunum.

Um hetta mundið høvdu føroyingar í meira enn 100 ár verið undir norskum yvirvaldi og goldið norskum valdsharrum skatt. Ta støðuna lesa vit um í Føroyingasøgu frá umleið 1215, har søgan um høvdingadømini í Føroyum í víkingatíðini verður søgd. Eftir øllum at døma við støði í søgn úr Føroyum sigur høvundurin, at eftir at høvdingadømini, sum vóru tvey í tali, vóru sameind í eitt høvdingadømi gjøgnum giftarmál millum Leiv Øssursson og Tóru Sigmundardóttir, gjørdi Leivur avtalu við Magnus kong hin Góða (1035-1047) um at hava Føroyar í len frá honum (sbr. Mortensen, 2019).

Tað at gjalda skatt var í teimum forngermansku samfeløgnum eitt tekin um kúgan. Tað var nakað, sum varð goldið til ein valdsharra, sum hevði vunnið sær yvirvald við tvingisli. Henda hugsjón broyttist við tí kirkjuligu skipanini so hvørt sum vald varð miðsavnað, og ein miðsavnað umsiting varð skipað í nærøkjum. Um okkara leiðir kom ein tilfík umsiting, tá ið kirkjan í tíðini kring 1100 skipaði seg við biskupsdømunum. Fyri at

figgja ta kirkjuligu skipanina varð avtala gjørd millum partarnar í samfelagnum um, at bøndur skuldu lata kirkjuni tíggjund, sum var ein tíggjundapartur av ognini og seinni av framleiðsluni. Í Føroyum varð bispadømi stovnað í umleið 1120, sum var í tíðini hjá Sigurði kongi jorsalafara (1103-1130), og keldurnar siga, at hann innfórði tíggjundina. Søguførðingar meta tó, at hon kanska kom so tíðliga, men at tað er sannlíkari, at hon varð innfórð í sambandi við stovningina av erkibiskupssetri í Niðarósa í 1152/53.

Í Føroyingasøgu lesa vit, at føroyingar guldu skatt til norskar valdsharrar longu áðrenn 1000. Henda upplýsing er tó ikki álitandi og umboðar heldur støðuna, sum var, tá ið søgan varð skrivað (sbr. Mortensen, 2019). Um søgnin um lenstøkuna hjá Leivi Øssursyni er sonn, er ilt at meta um, og søguførðingar vísa tí ikki aftur, hóast teir eisini meta hetta vera ósannlíkt. Men skattland vóru Føroyar, tá Føroyingasøga varð skrivað, og sannlíkast er, at skattlandsstöðan fekk varandi form í fyrri helvt av 1100-talinum, eftir at Føroyar vóru skipaðar sum biskupsdømi. Í samtíðarkeldum síðst úr 1100-árunum fæst nevnliga at vita, at føroyingar guldu "tributt til ávísar tíðir" (Historia Norwegie, 2006: 68), og eisini, at ein sendimaður úr Noregi í hesi tíðini tók sær av kongsins "sýslu" (Sverris saga, kap. 1). Eisini lesa vit í endakapitlinum í Føroyingasøgu (kap. 59), at í samtíðini, tá ið søgan varð skrivað, vóru tað ættarmenn Leivs og Tóru, feðgarnir Einar og Skeggi, sum vóru sýslumenn kongs í Føroyum. Hóast tað er sannlíkt, at júst søgurnar um skattin, sum verða sagdar í Føroyingasøgu, eru tíðarrangar, so er tað týðuligt, at skattur varð goldin í Føroyum í umleið 1200. Søgan bendir eisini á ta fatan, at skatturin varð innkravdur eins og vit lesa í Føroyingasøgu. Høvdingarnir kravdu inn frá bóndum sínum og guldu til ein umboðsmann hjá tí norska valdsharranum, annaðhvørt útsendan ella úr nærøkinum, helst fyri veiting av trygd í handilsviðurskiftum í londum hansara. Hvussu stóruskatturin var, og onnur viðurskifti í sambandi við hann, vita vit tó einki um.

Í keldutilfarinum viðvíkjandi Føroyum hoyra vit einki aftur um skatt fyrr enn í 1500-talinum, og í hesi grein verður spurt, hvørjar ábendingar fáast úr keldutilfarinum úr 1500-talinum og 1600-talinum um kongsskatt og skattaumsiting í Føroyum í hesi tíðini og tíðini frammanundan. Eisini verður spurt, nær skattaskipanin, sum sæst tá, kann vera komin, hvussu skatturin varð líknaður, hvussu nógvir skattgjaldarar og hvussu nógv fólk vóru, hvat skatturin fór til, og hvussu stór byrðan var hjá bóndunum í Føroyum av kongsskattinum.

Søguførðiliga er tað váðaverk at gera niðurstøður úr yngri tíð aftur í eldri tíð. Havandi í huga, at Føroyar ikki vóru tað einasta skattlandið í tí norska ríkinum, kann hetta tó í ávísan mun verða gjørt, serliga tá talan er um skipanarlig viðurskifti. Í ein ávísan mun kann tað brotakenda keldutilfarið úr Føroyum í há- og seinmiðöld verða samanborið við keldutilfarið úr øðrum økjum ella skattlondum í tí norska ríkinum og við niðurstøður, sum søguførðingar eru komnir fram til í teimum sambondunum. Eitt nú metti norskari søguførðingurin, Andreas Holmsen, at modellir, sum eru bygd upp gjøgnum kanning av søguligum viðurskiftum í sama mentanarøki í yngri tíð, kunnu nýtast sum tulkingarkarmar í sambandi við keldur úr eldri tíð. Við íblástri úr tí franska Annales-skúlanum legði hann seg eftir í kanningum sínum av norskari búskaparsøgu at grund-

geva fyri afturlítandi háttalagi. Hann vísti tó á, at tað afturlítandi háttalagið er treytað av, at modellini innihalda algongd virði og spegla eitt nú samfelagsligt framhald (Holmsen, 1976: 46). Júst hetta má ein skattaskipan, og tað, sum hongur uppi í henni, metast at vera. Harumframt hevur granskingin í grannalondunum tey seinastu árini og við støði í samanberandi háttalagi, gjørt munagóð framstig um tilgongdir í tí norska skattlandspolitikkinum. Grannalondini vóru eisini norsk skattland í há- og seinmiðöld, og eisini har er keldutilfarið brotakent, hóast tað er minni brotakent enn í Føroyum. Henda gransking finst millum annað í ritgerð eftir Randi Bjørshol Wærdahl (2011) og millum tjóða granskingarverkætlanum, sum Steinar Imsen hevur staðið á odda fyri (1990, 1997b, 2010, 2011, 2013, 2018). Tað føroyska keldutilfarið er eisini tikið við í hesar kanningar, men ikki gjølligar kanningar av keldutilfarinum, sum er til umrøðu her. Í viðgerðini niðanfryri fari eg tí at samanbera við hesi úrslit og vísa til tey, eitt nú har tað føroyska keldutilfarið er ov brotakent til at bera sjálvstøðugar niðurstøður.

2 Kongsumsitingin

Greiningin av skattaskipanini í Føroyum byrjar við spurninginum um, hvussu tann kongliga umsitingin var skipað, tí ein skattaskipan kravdi umsiting. Umrøðan av sýslumonnum í Føroyum í samtíðarkeldunum frá síðst í 1100-talinum og fyrst í 1200-talinum sipar til tíðina, tá ið tey fyrstu stigini vórðu tikin at skipa eina miðsavnaða kongliga umsiting í tí norska ríkinum. Ta fyrstu tíðina hevur meginuppgávan hjá sýslumonnunum í Føroyum verið avmarkað til umsiting av tributtinum, sum kongur skuldi hava, og neyvan umfatað lóggávumsiting eins og seinni í 1200-talinum. Hetta kann verða sagt við støði í, at sambært rættarbót Magnusar kongs lógbøtara frá 1271 høvdu føroyingar sína egnu lóggávu heilt fram til tá. Í rættarbótini sigur Magnus kongur seg nevnliga játta bøn føroyinga eftir besta manna ráði, at í Føroyum skuldi sama lóg galda sum í Gulatingsløgum. Tó skuldi búnaðarbólkurin vera soleiðis, sum egna lógbók føroyinga bar boð um (DF, 1985: 24). At meta eftir Føroyingasøgu, hevði heimildarmaður høvundans tíðliga í 1200-talinum góðan kunnleika til norska lóggávu (sbr. Foote, 1970; Mortensen, 2019), og tí er tað sannlíkt, at lóg føroyinga undan 1271 var eftir norskari fyrimynd. Men annars vita vit einki um ta lógina.

Lógin, sum kom í gildi í Føroyum í 1271, var endurskoðanin av Gulatingslógini frá 1267, men av henni er bara kristindómsbólkurin varðveittur. Hans Jacob Debes (1995) metti útsagninirnar hjá kongi um umbøn føroyinga at fáa norska lóg og um ta føroysku lógbókina vera tekin um, at føroyingar stutt undan hesum høvdu játtað kongi lóggávuváld í Føroyum. Undan tí máttu Føroyar tí hava verið eitt sjálvstøðugt land eins og Ísland undan samtykt íslendinga í 1262-64 um at ganga undir tað norska kongsvaldið og gjalda skatt. Henda meting verður mótsvarað av útsøgnini í Historia Norwegie frá 1160-75 um, at føroyingar guldu skatt til ávísar tíðir, og samtíðarkeldum síðst úr 1100-talinum og fyrst í 1200-talinum um sýslumenn í Føroyum. Hon verður heldur ikki góðtikin av søgufrøðingum í dag (Wærdahl, 2011: 62f., 66; Imsen, 2018: 144). Metast má tí, at onkur kollveltandi politiskt hending hevði verið í Føroyum longu í 1100-talinum, sum veitti

heimild fyri, at kongur útinti lóggávuvald í 1271. Eitt kent dømi um eina tílka politiska hending úr hesi tíðini finst í Sverrissøgu, har Sverri kongur revsaði jallin í Orknoyggjum eftir tann miseydnaða oyggjaskeggjauppreisturin í 1194. Í uppgerðini í 1195 ognaði kongur sær nevniliga garðarnar hjá teimum falnu uppreistrarmonnunum úr Hetlandi og tók sær ræðisrættin, sum jallurin í Orknoyggjum hevði í Hetlandi, bæði av skatti og øðrum skyldum, og eisini rættin til helvtina av sakaroyrunum úr Orknoyggjum og setti sýslumenn at taka sær av hesum (Sverris saga, kap. 125).

Í rættarbótini frá 1271 verður tann kongliga fyrisitingin í landinum eisini nevnd. Umframt ein sýslumann fevndi hon um tveir lensmenn. Hetta sæst í útsøgnini hjá kongi um, at "Eigi wili um vær att syslu madr hefuir fleiri lensmenn end ij" (DF, 1985: 24). Í útsøgnini liggur ein avmarking, men um hon sipar til støðuna, sum longu var, ella um eina avmarking av eini nýggjari støðu, altso eini víðkan av tí kongligu umsitingini, framgongur ikki. Men út frá tí, sum vit annars vita um, hvussu tann kongliga umsitingin í øðrum pørtum í tí norska ríkinum mentist hesa tíðina, er helst talan um tað seinna, altso at tað nú vórðu settir tveir sýslumannshjálparar í tí føroyska skattlandinum, og at teir vórðu nevndir lensmenn.

Gulatinglógin frá 1267 var bert fá ár í gildi í Føroyum, tí sambært rættarbótini til føroyingar frá 1298, nevnd Seyðabrævið, var Landslógin, sum Magnus kongur lógbøtari fekk samtykta á teimum norsku lögtingunum í 1274-76, komin í gildi í Føroyum áðrenn Magnus kongur doyði í 1280 (DF, 1985: 4). Hon fekk gildi í øllum pørtum í ríkinum, men í Íslandi í tillagaðari útgávu. Saman við Hirðlóginu, sum skipaði umsitingina hjá teimum ovaru lögnum í tí kongligu umsitingini (sbr. Imsen, 2000), var hon krúnan á verkinum í skipanini av tí stovnsfesta monarkiska statinum í tí norska ríkinum í miðöld (sbr. Imsen, 2018). Landslógin var í gildi í Føroyum fram til 1604, tá Norska lóg hjá Christiani IV kom í staðin. Hon var ein umseting og víðkan av Landslóginu og var í gildi fram til 1687, tá ið Norska lóg hjá Christiani V kom. Eisini í henni ganga fleiri av ásetingunum í Landslóginu aftur.

Í Landslóginu vóru samstarvsviðurskiptini millum kongsvaldið og bøndurnar skipað. Kongsins umboðsmaður, sum var sýslumaðurin, skuldi tilnevna umboð fyri bøndurnar at vera lógrættumenn, og saman við lögmanni, sum kongur tilnevndi, skuldu teir manna lógrættin á tingi. Lógrætturin var landsins dómstólur. Helst er henda skipan ikki sett í verk beinan vegin í Føroyum, tí at meta eftir Seyðabrævinum var eingin lögmaður í Føroyum í 1298. Ístaðin hevði kongur, til fyriskipan av hesi rættarbótini, sett eina nevnd, sum var mannað við biskupinum í Føroyum og lögmanninum í Hetlandi, at gera lógaruppskotið, sum varð lagt fyri tingið í Føroyum. Eingin sýslumaður verður nevndur í Seyðabrævinum.

Ógreitt er, nær tingið í Føroyum er skipað sum lögting við einum lógrætti eftir Landslóginu. Bókin við lógini, sum varð nýtt í Føroyum til umleið 1600, er varðveitt (Kongsbókin, Sth. 33 4°), og málfrøðingar meta hana vera skrivaða í umleið 1300-1325 (Rindal and Spørck, 2018: 27). Men lógskipanin um løn nevndarmanna í Føroyum, sum eisini verður nevnd Skipan um tingfaratoll, er innskrivað seinni, eftir málinum at døma í umleið 1400 ella eitt sindur innan (Helgason, 1951: 107). Í hesi tíðini verður eisini eitt lögting í

Føroyum fyri fyrstu ferð nevnt í keldunum. Í Hundabrævinum, sum eisini er innskrivað í Kongsbókina, vátta bæði lögmaður og lógrættumenn við innsiglum sínum, og hesa innskriving meta málfrøðingar vera frá tíðarskeiðinum 1350-1400 (Helgason, 1951: 111-112). Annars er tað løgskipanin um nevndarmenn í Gulatingsøkinum og samsýningar teirra, sum stendur í tí føroysku lógbókini, og hetta sýnir, at lógbókin upprunaliga er skrivað til nýtslu í Gulatings lögtingsøkinum. Ein onnur ábending um, at nevndarmannaskipanin ikki kom í lag beinan vegin, er, at innsigli lógrættumanna, sum vit kenna úr tveimum varðveittum stempulmerkjum frá ávikavist 1533 og 1649, sambært bókstavsforminum verður av serkønum mett at stava úr 1300-talinum (Thiset, 1915). Sögufrøðiliga má tí verða mett, at lögtingsskipanin í Føroyum, við tilnevndum lógrættummonnum, sum umboðaðu bøndurnar, í fullan mun er farin at virka í tíðini millum umleið 1350 og 1400. At Landslógini hevur verið í gildi fyri tað, er tó einki at ivast í, tí útsøgnin í Seyðabrævinum um gildiskomuna er greið, og helst hevur kongsvaldið eisini sett ein lögmann at vera dómari í Føroyum skjótt eftir 1298, tí saman við sýslumansembætinum var lögmansembætið sjálv kjarnan í tí staðbundnu stýringini sambært Landslógini.

Mynd 1

Innsigli lógrættumanna, sum hongur við einum brævi frá 1533, verður í brævinum nevnt "lannsens insighell". Bókstavsformurin bendir á, at tað er úr 1300-talinum. Hetta vísir, at lögtingið sum stovnur umboðaði Føroyar í ríkisviðurskiftum. (Mynd: Føroya søga 2).

So statt er tað líkt til, at skipanin av tí føroyska samfelagnum eftir Landslógini hevur verið ein tilgongd, sum hevur varað tað mesta av eini øld, frá umleið 1280 til umleið 1350. Úr øðrum pørtum av tí norska ríkinum og øðrum norskum skattlondum vita vit, at meðan teir, ið finga tillutað sýslumansembæti, vóru limir í kongsins hirð, sum virkaði eftir Hirðskránni, og vanliga vóru aðalsmenn, komu teir, ið vórðu tilnevndir til lögmansembæti, úr bóndastættini, og tað sama var galdandi fyri teir, ið vórðu tilnevndir at vera lógrættumenn. Í tí norska ríkinum undir Landslógini og Hirðskránni var dómsvaldið tí latið yvir til bóndastættina, meðan ákærvaldið, sum við lógini gjørdist alment, lá hjá

kongi og hægsta umboðsmanni hansara, sýslumanninum. Framman undan var einki alment ákærvald, og rættaruppgerðin var privatrættarlaga uppgjörd, og í evsta føri politiskt uppgjörd á einum almennum tingi, ella altingi, partanna millum, har tann fjølmentasti parturin var við yvirlutan. Eina tílíka støðu lesa vit um í Føroyingasøgu (kap. 4-5) í uppgerðini millum høvdingarnar Havgrím í Høvi øðrumegin og Brestir og Beinir hinumegin í stríðnum, sum høvundurin legði til grund fyri søgugongdini. Í hesi skipanini hevði ein løgsøgumaður skil á teimum grundleggjandi reglunum, sum vóru samtyktar í rættarsamfelagnum. Í Føroyingasøgu verður ein løgsøgumaður nevndur, sum æt Gilli, og hann verður nevndur í sambandi við tíðina í 1020-árunum.

Eingin løgmaður er kendur í Føroyum undan Símunum løgmanni, sum er nevndur í Hundabrævinum frá 1350-1400. Eftir teir báðar sýslumenninar, sum eru nevndir í endakapitlinum í Føroyingasøgu, er heldur eingin sýslumaður kendur fyrr enn í 1388, tá ið aðalsmaðurin Greipur Ívarsson, sum búði í Hattabergi sunnan fyri Bergen, verður nevndur "sýslumaður í Føroyum" (Isl. Ann., 1888: 415; sbr. DF, 1985: 31-35). Eftir 1388 hoyra vit aftur um ein sýslumann í Føroyum í 1437, tá aðalsmaðurin Ámund Sigurðsson Bolt, sum hevði staðið fyri einum miseydnaðum uppreistri ímóti Eiriki av Pommern kongi, sum liður í eini semju millum partarnar fekk Føroyar í len (DN, bd. 2, nr. 727). Síðani kenna vit ikki navnið á nøkrum, ið hevði Føroyar í len, fyrr enn í 1524-25, tá ið Peder Fresenberg, sum helst var úr Hamborg, verður nevndur (StFS, 1908, nr. 16). Kanska Ámund Sigurðsson Bolt eitt stutt skifti búði í Føroyum (Njåstad, 2009), men annars er tað ivasamt, um kongsins hægsti umboðsmaður í hámiðöld og seinmiðöld nakrantíð hevur búð í landinum. Í seinnu helvt av 1400-talinum hava Føroyar helst ligið undir Bergenhus skansa eins og tær viðhvørt gjørdur í 1500-talinum, og vórðu stýrðar av fútum haðani. Fútarnir tóku sær av uppgávunum, sum sýslumaðurin ella høvuðsmaðurin á Bergenhus skansa formliga høvdu evstu ábyrgd av.

Fútin var so statt hægsti umboðsmaður kongs, sum búði í landinum. Viðhvørt var hann settur av kongi, og viðhvørt av honum, sum hevði landið í len, vita vit úr keldum úr 1500-talinum. Fútin umsat heimildirnar, sum kongur hevði latið við leninum, og hevði eisini ábyrgd av kongsins leigugjørðum og innkrevjing av leigugjöldunum, sakaroyrum (bótum), skatti, tolli og øðrum inntøkum, sum kongur sambært samtykt frá bóndunum átti rætt til. Eisini hevði hann ábyrgd av, at rætt varð farið fram í handilsskapi, og at lóg og rættur vórðu hildin og rættvíst umsitin. Fútin umsat so statt tað almenna ákærvaldið í landinum. Í 1500-talinum skuldi hann eisini standa fyri kongsins stuðli til skúlaskap og hospital (sbr. StFS, 1908, nr. 16, 17, 37, 46, 48, 54, 92, 94, 111, 178, 187, 192, 215, 228, 231, 232), sum fyri trúbótina høvdu ligið hjá kirkjuni. Fútin umboðaði sostatt tey yvirskipaðu áhugamálini hjá kongi, og í 1500-talinum og 1600-talinum vóru fútarnir ongan tíð føroyingar.

Løgmaður var eisini settur av kongi, men hann var, tað vit vita, vanliga føroyingur. Høvuðsuppgáva løgmanns var at vera dómari, og aftur at sær í hesum starvinum hevði hann löggrættumenninar, sum vóru dómsmenn (StFS, 1908, nr. 136, 173, 191). Løgmaður hevði lógbókina og landsins innsigli, innsigli löggrættumanna, í varðveitslu. Mál, sum

løggrætturin dømdu, kundu í 1500-talinum skjótast inn fyri ein løgmann í Noregi ella inn fyri kong (StFS, 1908, nr. 65, 191, 234, 235), og soleiðis hevur tað helst eisini verið í eldri tíð. Eisini sæst í tingbókunum úr 1600-talinum, at tað var ein týðandi uppgáva hjá løgmanni at hava eftirlit við, at handilsskapurin hjá keypmonnunum, sum høvdu handilsloyvi frá kongi, var reiðiligur, tá ið tað snúði seg um mál, vekt og vørutakst (sí t.d. Tingbók, 1978: 143, 155). Áseting um hetta stendur eisini í Landslógini (ML, 1915, VIII: 29; Kongsbókin, 68r). Løgmaður og löggrættumenn umboðaðu so statt áhugamálini hjá almúguni.

Undir hesi skipan var tann kongliga umsitingin eisini skipað við einum innaneftirliti. Av skjølunum úr 1500-talinum og 1600-talinum sæst nevnliga, at almúgan eisini hevði atgongd til at klaga beinleiðis til kong (StFS, 1908, nr. 37, 94, 106, 115, 116, 118, 119, 120, 128, 134, 172, 176, 215, 228). Eitt nú í 1567, tá ið klagað varð um, at lögtingið dømdu fútanum til vildar. Tað hevði við sær, at kongur árið eftir víðkaði umsitingina við einum skrivara, sum skuldi taka ímóti klagum og skriva niður avgerðir, sum vóru tiknar á tingi (StFS, 1908, nr. 115, 116, 119, 120).

Hvussu nærðisfyrisingin var skipað, fæst innlit í í tingbókini frá 1655. Har er tað fremst innskrivað ein siðbundin tala, sum lögmaður las, tá ið lögtingið varð sett. Í henni verður sagt frá tingskipanini úr gamlari tíð, millum annað, at 36 eiðsvornir nevndarmenn sótu í löggrættinum, og eisini, hvussu teir vóru tilnevndir. Teir vórðu tilnevndir av kongsins umboðsmanni ella fúta hansara "hiemme vdi hans Schibsreede, I hans Leen, paa Det Thing, som holdis om Midfaaste Thide", tvs. á vártingi (Tingbók, 1958: 12–13). Hetta brotið finst eisini í norsku lóg hjá Christiani IV, sum hevur tað úr Landslógini. Í kapitlinum í Landslógini um eið löggrættumanna, sum eisini fyriskipar, at 36 mans skuldu sita í löggrættinum, verður ásett, at teir skuldu vera skikkaðir til starvið og kosnir soleiðis, at eitt umboð var úr hvørjum fylki (ML, 1915, I: 3; Kongsbókin, 3v).

Hugtakið *skipsreiða* í taluni bendir á ta fatan í Føroyum í 1600-talinum, at skipanin við einum lögtingi var knýtt at eini leiðangsskipan. Leiðangur var í sínum uppruna ein sjóhernaðarlig verjuskipan í Noregi úr víkingatíð, sum var grundað á avtalur millum bøndur og kongsvald um hertænastu eina tíð av árinum, um tørvur var á tí. Skipsreiðin var tað økið, sum í felag átti og útgjörði eitt skip til hesa verjutænastu. Úr hinum skattlondunum eru ikki varðveitt tekin um, at leiðangsskipanin í Landslógini varð sett í verk, og tað hevur fingið Steinar Imsen (2018: 150) til at taka samanum, at hetta helst er "tað stóra felags undantakið" fyri, at Landslógin varð sett í gildi í øllum tí norska ríkinum. Men í Føroyum finnast altso seinni og brotakendar ábendingar um, at uppbytið av landinum upprunaliga var grundað í eini skipan av landsverju. Orðið *len* í taluni sipar til sýslurnar í 1600-talinum og seinni, sum vóru embætisøki hjá hjálparmonnum fútans, sum í hesi tíðini nevndust sýslumenn. Í 1500-talinum vórðu teir eisini nevndir lensmenn (StFS, 1908, nr. 126), sum eisini er tað heitið, sum í rættarbótini frá 1271 verður nýtt um hjálparmenn sýslumansins, sum hevði landið í len. Í Íslandi vórðu teir nevndir sóknarmenn. Sýslumansheitið í seinni tíð hevði tí ikki sama týðning í 1200- og 1300-talinum sum seinni. Leiðangurin í Noregi misti sín týðning sum sjóhernaðarlig fyriskipan tíðliga

í 1400-talinum, men helt fram, eins og eisini hevði verið vanligt síðan 1200-talið, sum ein skattaskipan.

Sum hjálparmenn fútans tóku sýslumenninir sær av uppgávuunum, sum fútin varðaði av, í embætisøkjum teirra, eitt nú tí almenna ákærumyndugleikanum (sbr. StFS, 1908, nr. 70). Teir høvdu eitt slag av politimyndugleika, eins og tað sæst í einum máli í tingbókini frá 1617, har sýslumaðurin varð tilkallaður í sambandi við eitt drápsmál (Tingbók, 1978: 48). Helst hevur tað eisini verið uppgáva teirra, fútans vegna, at tilnevna teir seks nevndarmenninar, sum úr sýsluni skuldu møta í löggrættinum á løgtingi at vera dómsmenn. Nær henda skipanin við uppbyti av landinum í sýslur er komin, vita vit ikki, men í einum skjali frá 1407, har ein sýslumaður í Suðuroy verður nevndur (DF, 1985: 48), sæst, at skipanin var komin fyri tað. Í tingbókunum úr 1600-talinum sæst, at teir staðbundnu sýslumenninir eisini vóru löggrættumenn og komu úr bóndastættini. Umframt at umboða ákæruvaldið vóru teir so statt eisini meddómarar hjá lögmanni. Hetta var tó ein leiklutur, sum teir finga undir stýrinum hjá Christiani III kongi (1534-1559) beint eftir trúbótina (Imsen, 1997: 22-23). Av øðrum tóku teir sær av teimum figgarligu uppgávuunum, sum kongsins umboðsmaður (sýslumaðurin, lensharrin) ella fútin formliga hevði í landinum.

Tann kongliga umsitingin í Føroyum, sum sæst í keldunum úr 1400-talinum, 1500-talinum og 1600-talinum, við einum løgtingi og seks vártingum, tykist soleiðis at vera byrjað sum ein verjufelagsskapur, sum eisini fevndi um eina rættarskipan, har umboð fyri kongsmyndugleikan og bøndurnar samstarvaðu um ábyrgdarbýtið. Hetta grundmynstrið við samstarvi millum kongsmyndugleika og bøndur, sum sæst í keldutilfarinum úr 1500-talinum og 1600-talinum, eyðkendi eisini umsitingar í øðrum landspørtum og skattlondum í tí norska ríkinum longu í 1200-talinum og 1300-talinum. Hugsjónarliga var tað grundað í tí kristnu læruni um *rex iustus*, sum var ein fyrimynd um tann friðarskapandi og rættvísa kongin, sum eisini var bindiliður millum kirkjuna og fólkið. Í Noregi festi hugsjónin røtur í 1200-talinum og gjørdist tann grundleggjandi liðurin í menningini av ríkisvaldi undir Hákon kongi Hákonssyni (1217-1263). Við støði í hesum eydnaðist tað kongsvaldinum at menna eina miðsavnaða stýring av tí víðfevnda ríkinum gjøgnum skynsamt samstarv við bøndurnar. Tað kongliga stýrið varðveitti sítt løggildi júst í hesum, at landsins íbúgvar í stóran mun ráddu sær sjálvum innan teir lógarkarmar, sum kongsvaldið hevði givið við Landslógini, og bøndurnir høvdu samtykt á tingunum.

Samanumtikið var tann kongliga umsitingin so statt skipað gjøgnum samtyktir millum kongsvald og bøndur á tingi um samstarv. Sambært tí føroyska keldutilfarinum var umsitingin mannað við einum aðalsmanni, sum hevði landið í len og ikki búði í landinum, einum fúta fyri hann, sum búði í landinum, seks lensmonnum, sum eisini vórðu nevndir sýslumenn, einum lögmanni og 36 nevndarmonnum, sum mannaðu löggrættin. Í 1568 varð umsitingin víðkað við einum skrivara.

3 Kongsinntøkur og skattur í 1500-talinum

Ein annar partur av spurninginum um skatt er, hvørjar kongsinntøkurnar vóru, og hvat tær gingu til. Í keldunum úr 1500-talinum sæst, at tær kongligu inntøkurnar av Føroyum vórðu nevndar landskuld, sakaroyru, tollur, skattur og landahjál, sum eisini var ein skattur. Landskuldin verður í keldunum eisini nevnd renta, og hon var rentuinntøkan, sum kongur hevði av at leiga jørð, sum hann átti, út. Sambært jarðarbókini frá 1584, sum er tann elsta jarðarbókin, sum er varðveitt í Føroyum, var rentuinntøkan hjá kongi hetta árið 1.566 gyllin.¹ Tá er rentan av pantsettum gørðum ikki tikin við. Í jarðarbókini sæst, at hann tá átti 53% av jarðarvirðinum í Føroyum; men sambært lensgjaldinum hjá lensharranum í tíðini 1547-1553 átti hann 5% av jarðarvirðinum fyri trúbótina, og kirkjan 48% (sbr. StFS, 1908, nr. 54, 55, 56, 59, 61, 67, 68, 78; Degn, 1933).² Í sambandi við ognarumsitingina hevði kongur eisini inntøku av festigjöldum, sum vóru umleið 173 gyllin um árið eftir trúbótina.³ Fyri trúbótina átti kirkjan, sum sambært lensavtaluni í 1547 átti 90% av jørðini, sum kongur seinni átti, meginpartin av hesum.

Sakaroyru, tollur og skattur vóru kongsrættindi og verða í keldunum nevnd *regales*. Sakaroyru vóru bøturnar, sum kongur skuldi hava sambært ásetingunum í Landslógini fyri lógarbrot. Sambært tingbókunum úr tíðarskeiðinum 1615-1688 vóru bøturnar í miðal 112 gyllin um árið. Av teimum vóru 77 gyllin í miðal um árið fyri siðamisbrot, og 35 gyllin í miðal um árið fyri onnur misbrot. Siðamisbrot vórðu dømd eftir *Stóradómi*, sum tað íslenska altingið samtykti í 1564 og kongur staðfesti sum lóg í 1565; men fyri trúbótina vóru siðamisbrot dømd eftir kristinrættinum, har biskupur fekk meginpartin av inntøkunum.

¹Av rentuinntøkunum vóru 642 gyllin fyri jarðarleigu, 743 gyllin fyri seyðaleigu, 173 gyllin fyri neytaleigu, 7 gyllin fyri rossaleigu og 1 gyllin fyri aðra leigu.

²Leigujørðin hjá kongi verður í jarðarbókini uppgjörd eftir markatalinum. Samanlagt vísur jarðarbókin, at kongsjørðin í 1584 var 1.258 merkur og 162 alin. Í seinni tíð hevur tann almenna uppgerðin av tí samlaða jarðarvirðinum í Føroyum, har bæði kongsjørð og óðalsjørð eru við, verið uppgjörd eftir tí rhínska peningavirðinum, gyllin, sum varð innført undir Christiani II í 1513 (Jensen, 1976), til 2.368 merkur 9 gyllin og 16 skinn (Thorsteinsson, 1981: 671). Eftir tí gomlu skipanini svaraði tað til 2.368 merkur og 196 alin.

³Inntøkur av festigjöldum høvdu øll, sum leigaðu jørð út, bæði kongur, kirkjan og aðrir jarðareigarar. Eftir Landslógini vórðu festigarðar útleigaðir triðjahvørt ár (ML, 1915, VII: 1,2), og tá varð festigjald goldið. Hetta broyttist við tíðini soleiðis, at garðarnir í seinmiðöld vórðu festir fyri lívstíð, har festigjald varð goldið eina ferð, og ein minni upphædd, sum varð nevnd *ágáva* ella *triðjaárstøka*, varð goldin triðjahvørt ár (Bjørkvik, 1982a: 412). Síðst í 1500-talinum var festigjaldið eina gyllin fyri hvørja mørk (Zachariassen, 1961: 101), og ágávan eina hálva gyllin fyri hvørja mørk (Degn, 1945: 2 (inngangur)). Um roknað verður við, at festigjald av einum garði í miðal varð goldið tjugunda hvørt ár, og ágáva triðjahvørt ár, verður við støði í festigarðatalinum í jarðarbókini frá 1584 komið fram til, at festigjöldini vóru 63 gyllin í miðal um árið, og ágávan 210 gyllin í miðal um árið. Sambært Louis Zachariassen (1961: 111) var inntøkan fyri landskuld tey árin, ágáva kann staðfestast í fútaroknskapunum úr 1600-talinum, tætt við 500 gyllin størri enn vanligt.

Tollur var avgjöldini, sum handilsmenn vóru kravdir eftir í sambandi við innflutning og útflutning av vøru. Tollur var so statt inntøkan, sum kongur fekk av handlinum, um hann ikki rak hann sjálvur. Eitt nú verður *sisegjald* nevnt í 1535 (StFS, 1908, nr. 48), sum var eitt avgjald fyri innflutning av víni, sum longu tykist at vera komið í 1302 (Blom, 1982). Vit vita tó ikki, hvussu nógv kom inn í tolli í Føroyum.

Skattur var eitt fast avgjald, sum varð goldið eina ferð um árið, meðan landahjálp var ein serskattur, og í báðum førum kravdist heimild. Landahjálp kenna vit í norskum sambandi serliga úr fíggarpolitikkinum hjá Christiani II í 1515, 1517 og 1519, tá manntalslistar vórðu gjørdir fyri at líkna hana, men eisini seinni (Bjørkvik, 1982b). Í keldutilfari, har Føroyar verða nevndar, er hesin skattur umrøddur í 1534-35 (StFS, 1908, nr. 43, 44, 45) og 1559-60 (StFS, 1908, nr. 91, 95), og báðar ferðir var hann tveir dalar fyri hvønn skattgjaldara. Í skattabrævinum frá 1560, sum eisini varð sent til Føroya, verður upphæddin útgreinað soleiðis, at hvørjir 10 kongsbøndur og aðrir leigulendingar samhaldsfast skuldu rinda 10 dalar, har "den rige hjælpe den fattige", eins og tað stendur, meðan ognarbøndur á sama hátt skuldu gjalda 20 dalar fyri hvørjar 10 bøndur. Í skatta-brøvunum, sum vórðu send um alt ríkið, eru útgreiningar eisini um útgerðarmenn, fiskimenn, skiparar og kirkjumenn. Í 1563 varð eitt einsljóðandi skattabræv sent til Føroya, men ta ferðina sendu føroyingar kongi bønabræv um at sleppa teimum undan serskattinum, og í svarskrivinum frá 1565 játtaði kongur fyri hesa ferð (StFS, 1908, nr. 100, 106). Í brøvunum, sum í 1534 og 1535 vórðu send Føroya biskupi, løgmanni og almúgu, verður gjølla útgreinað, at heimildargrundarlagið fyri landahjálpin var ein samtykt á løgtingi í Føroyum í 1533, sum hann, ið hevði Føroyar í len, hevði "úttingað" ella fingið samtykta á tingi (StFS, 1908, nr. 42, s. 45; nr. 45, s. 49). Líknandi dømi finnast eisini í norskum keldutilfari undan trúbótini. Men eftir statsrætti í seinmiðöld hevði tað norska ríkisráðið, har millum annað Føroya biskupur í seinmiðöld hevði sæti, formliga eisini heimild at játta kongi serskatt fólksins vegna. Í tí norska ríkinum fall "tingingin" við fólkið tó so hvørt burtur, og tá ið einaveldið varð innført í 1660, misti eisini ríkisráðið játtanarrættin (Holmsen, 1976: 34-35). At meta eftir orðingunum í fylgiskrivinum til skattabrævið frá 1563 og svarskrivinum frá 1565 til bønabrævið frá føroyingum um at sleppa sær undan serskattinum frá 1563, hevði løgtingið ikki samtykt hann (sbr. StFS, 1908, nr. 100, 106).

Fyri trúbótina luttók løgtingið í tí føroyska skattlandinum so statt í skattaumsitingini. Tað er týðuligt, at hetta var eftir gomlum rættarsiði, og at kongsvaldið var tilvitað um, at staðbundin politisk undirtøka var neyðug, tá ið skattur var álagdur.

Tann fasti skatturin verður í keldunum úr 1500-talinum eisini nevndur *leding* (StFS, 1908, nr. 46, 91, 99, 228, 231), og heitið sipar til leiðangsskipanina í miðöld. Hetta sýnir, at skatturin hevur verið heimilaður í 1. kapitli í landsverjubólkinum í Landslógini um avloysing fyri leiðangstænastu (ML, 1915, III:1; Kongsbókin, 12r). Hetta sæst eisini í einum dómi í tingbókini frá 1660 um skattaeftirstøðu, har tað verður víst til ásetingarnar í 1. kapitli í landsleigubólkinum í Norsku lóg hjá Christiani IV (sbr. Tingbók, 1958: 180-181), sum eru úr Landslógini.

Talva 1

Skattur, hús og familjuupphaldarar í 1584, skipað eftir sýslum.

Sýsla	Skattur, gn	Hús (garðar)	Familjuupphaldarar
Suðuroyar sýsla	64,15	73	100
Sandoyar sýsla	43,40	51	68
Vága sýsla	29,00	40	50
Streymoyar sýsla	72,18	102	117
Eysturoyar sýsla	69,50	101	121
Norðoya sýsla	52,90	60	76
Føroyar til samans	331,13	427	532

Brotpartar av virðiseindini gyllin (gn), sum í jarðarbókini eru uppgivin í skinum, eru her umroknaðir til desimalar.

Í 1. kapitli í landsverjubólkinum í Landslógini verður ásett, at har, sum leiðangstænasta varð latin, skuldi kongur í friðartíð ikki krevja meira í skatti enn helvtina av tí virðinum, sum var avtalað við fullum leiðangsútboði, uttan so, at "so stór neyð rakar, at menn, um teir kenna kongsins miskunn og góðvilja, vilja lata meira orsaka av kærleika til hansara." (ML, 1915, III:1,3; Kongsbókin, 12r). Ivaleyst er tað hesi lógarreglu um undantak, sum teir donsku kongarnir, Christian II og Christian III, hava styðjað seg til við serskattum sínum beint undan trúbotini. Síðani verður ásett í Landslógini, at "Eingi almenn avgjöld skulu kongur ella umboðsmenn hansara leggja á okkum, hvørki gávur ella veitslur ella hestafóður ella viðarhøgging har sum leiðangur verður gjørdur, uttan skjúts og tær lýðskyldur, sum standa í lógbókini." (ML, 1915, III: 1,4; Kongsbókin, 12r). Orðið lýðskylda hevði somu merking sum tegnskylda, tvs. skyldan, sum bøndurnir í ríkinum sambært samtykt høvdu móttvegis kongsvaldinum. Sambært lógini, og at meta eftir útinningini av serskattinum í 1500-talinum, hava føroyingar tí gjøgnum tíðina, tað vit vita, ikki havt aðrar skattaskyldur enn hesar báðar, og so onkrar smærri skyldur, sum verða nevndar í Landslógini, eitt nú skjútsskyldu, sum hevur verið framd fram til nýtið. Í Føroyum varð skjútsskyldan tikin av í 1922, og skyldan at skjútsa prest í 1936. Hvussu stórt tað virðið var, sum leiðangstænastan í friðartíð kundi avloysast við, framgongur tó ikki av Landslógini, men einans, at tað fulla virðið í ófriðartíð fevndi um manning, skip og vápn eftir nærri avtalu, og eisini, at henda veiting eisini fevndi um skattlondini, um tey vórðu álopin (ML, 1915, III:3,1; Kongsbókin, 13r).

Í jarðarbókini frá 1584 sæst, at tann fasti skatturin, ella leiðangsskatturin, av Føroyum, var til samans 331 gyllin. Skatturin var líknaður millum 427 garðar við 532 familjuupphaldarum. Í talvu 1 eru hesi tøl útgreinað eftir sýslum.

Eitt gjald, sum landsins bøndur eisini skuldu rinda, var løn til nevndarmenn á løgtingi. Jakob Jakobsen (DF, 1985: 27–28) nevndi skipanina um hetta, sum umleið 1350–1400 varð innskrivað í Kongsbókina, fyri *skipan um tingfaratoll* av tí, at í tekstinum verða gjøldini nevnd *ting fara tollur*, men í grundini er talan um eina skipan um samsýningar

(sbr. Weyhe, 2012). Sambært Landslógini var tað lögmaður, sum umsat hana, men kostnaðin av hesi skipan vendi eg aftur til seinni.

Samanumtikið sýnir tað føroyska keldutilfarið, at skattur kravdi lógarheimild, og at løgtingið í tíðini kring trúbótina luttók í tí yvirskipaðu skattaumsitingini eftir gomlum rættarsíði, har kongsvaldið var tilvitað um, at staðbundin politisk undirtøka var neyðug, tá ið skattur var álagdur. Eisini sæst í keldutilfarinum, at løgtingið ikki einans var ein dómstólur, men hevði eisini politiskar uppgávur, bæði í sambandi við umboðanina út eftir og ta kongligu skattaskipanina í landinum.

4 Líkningin í 1584

Hvussu varð skatturin í 1584 líknaður? Í jarðarbókini frá 1584 sæst, at øll guldu ikki eins nógv í skatti, og at samband var ikki millum, hvussu nógv jørð, hvør garður hevði, og hvussu nógv teir guldu í skatti. Av tí at skatturin ikki sær út til vera líknaður í mun til figgjarligar umstøður, hava frøðingar mett, at skatturin var ein koppskattur ella persónsskattur (Arnbjørn Mortensen, 1954; Thorsteinsson, 1981, 1991, 2008). Við atliti at hesum hevur Arne Thorsteinsson (1981: 675–676) eisini sett fram eina tilgiting um, at skatturin upprunaliga var ein persónsskattur, sum seinni varð førdur yvir á byggigrundir bóndanna, og at skatturin, so hvørt sum garðarnir vórðu býttir gjøgnum arvaskifti, í teimum flestu førunum er vorðin hangandi við grundirnar hjá tí upprunaliga garðinum. Henda tilgiting er tó ikki váttað.

Spurt kann tí verða, hvørjar ábendingar keldutilfarið gevur um, hvussu líkning av skatti fór fram í 1584? Í jarðarbókini sjálvari er tað týðuligt, at tað vóru garðar ella hús, har annaðhvørt ein ella fleiri familjuupphaldarar búðu, sum vóru líkningareindir. Í jarðarbókini eru upp í sjei familjuupphaldarar skrásettir í eina líkningareind. Í jarðarbókini sæst eisini, at av teimum 427 líkningareindunum guldu 397 garðar ella hús (92%) skatt, meðan 30 garðar ella hús (8%) ikki guldu skatt. Tey vóru hospitalið, løgmansgarðurin og embætisgarðar hjá prósti og prestum.

Tað vóru so statt hesar 397 líkningareindirnar, sum guldu tær 331 gyllinirnar í skatti í 1584. Verður hetta kannað nærri, sæst í jarðarbókini, at 54% av teimum guldu eina gyllin í skatti, meðan 38% guldu minni enn eina gyllin og 8% meira enn eina gyllin. Ein gyllin í skatti tykist tí at hava verið ein grundupphædd. Í talvu 2 sæst talið á líkningareindunum við skatti, familjuupphaldarum í teimum og hvussu nógv tær guldu í skatti. Í talvu 3 sæst, hvussu nógv líkningareindir høvdu ein ella fleiri upphaldarar, sum guldu ávikavist minni enn eina gyllin, eina gyllin og meira enn eina gyllin í skatti.

Meðan skatturin varð heimilaður í landsverjubólkinum í Landslógini, so er landsleigubólkurin (búnaðarbólkurin í Kongsbókini) at meta sum eitt slag av skattalóg, og líkningarstøðuna í 1584, sum sæst í talvu 3, finna vit aftur í honum. Í landsleigubólkinum verður skipað, hvussu farast skuldi fram í sambandi við leigumál, sama um tað var kongur, kirkjan ella onkur annar, sum leigaði jarðarogn sína út, og eisini, hvussu farast skuldi fram í sambandi við ivamál, millum annað viðvíkjandi skatti. Í fyrsta kapitli verður fyriskipað, hvørji grundleggjandi rættindi partarnir høvdu sínámillum, og síðani verður í lógini

Talva 2

Tal á líkningareindunum við skatti, familjuupphaldarum í teimum og hvussu nógv tær guldu í skatti.

Sýsla	Líkningareindir við skatti	Upphaldarar	Skattur tils., gn
Suðuroyar sýsla	71	94	64,2
Sandoyar sýsla	50	67	43,4
Vága sýsla	37	47	29,0
Streymoyar sýsla	95	111	72,2
Eysturoyar sýsla	89	109	69,5
Norðoya sýsla	55	71	52,9
Til samans	397	499	331,1

Talva 3

Líkningareindir við einum ella fleiri upphaldarum, sum guldu ávikavist minni enn eina gyllin, eina gyllin og meira enn eina gyllin í skatti.

Sýsla	1 uppih. og <1 gn í skatti	1 uppih. og 1 gn í skatti	1 uppih. og >1 gn í skatti	2-7 uppih. og <1 gn í skatti	2-7 uppih. og 1 gn í skatti	2-7 uppih. og >1 gn í skatti
Suðuroyar sýsla	15	45	0	2	5	4
Sandoyar sýsla	15	22	1	0	10	2
Vága sýsla	14	12	1	5	2	3
Streymoyar sýsla	42	37	6	1	6	3
Eysturoyar sýsla	38	36	2	3	7	3
Norðoya sýsla	13	32	2	1	1	6
Til samans	137	184	12	12	31	21

útgreinað í 63 øðrum kapitlum, hvussu farast skuldi fram í ivamálum, ella tá ið ósemjur stóðust. Fyrisitingin av hesum varð lögð til staðbundnar nevndir við seks skynsomum monnum, sum skuldu gera meting í tilíkkum málum (sbr. ML, 1915, VII, kap. 2, 3, 4, 9, 12, 13, 15, 17, 20, 21, 24, 27, 28, 31, 32, 33, 37, 39, 42, 43, 48, 49, 50, 53, 58, 62, 64). Steinar Imsen (1990) hevur víst á, at hesar nevndirnar vóru tann grundleggjandi liðurin í tí rættarsamfelagnum, sum eyðkendi stýringina av landspørtunum í tí norska ríkinum í nærøkjum. Spurningurin er tí, um hetta sæst aftur í líkningini í 1584?

Støðan í jarðarbókini sæst aftur í 15. kapitli í landsleigubólkinum. Har verður fyriskipað í sambandi við nýturlætt av tilfeingi, tá ið leigulendingaskifti var, at "um fleiri menn búgva í húsum saman enn ein, líka mikið hvussu teir skifta húsini, hava teir líka rætt til allar tær dyr, sum óskiftar eru. Men um hann høgur fleiri dyr í húsini enn tað vóru, tá hann kom til, skal hann gjalda eina mørk í silvuri, kongi helvtina og tí, sum átti húsini, helvtina, og bóta skaðan á húsini eftir tí, sum skynsamir menn meta." (ML, 1915, VII: 15.1; Kongsbókin, 45v-46r).

Víðari verður soleiðis ásett í sama kapitli: "Nú koma ikki allir leigulendingar til jarðirnar í senn, tá skal hann krevja skifti, sum vil hava, við tveimum vitnum, um jørðin er óbygð ella hann ikki er komin, sum leigar jørðina. Tá malar hann sær ein eins stóran teig og eins væl tæddan, og síðan gera teir sum teir vilja, um teir kasta lut ella hvør tekur tann teigin, sum hann hevur taðað. Leigulendingaskifti verður altíð hildið, meðan ein av teimum býr á jørðini. Men um ein fer burtur av jørð síni, skal tann, sum kemur til, hava teigarnar og húsini, sum hin hevði, sum flutti burtur, og hvør kann síðan njóta sín búskap. Jørðin skal skiftast soleiðis, at allir hava teigar javnt breiðar og javnt langar og javnt góðar eftir jarðarleiguni. Men um ein hevur breiðari teig ella longri, skal hann lata ganga frá av sínum akri, til tann, sum hevur minni. Hann skal lata bæði av sáddum og ósáddum akri og einki hava fyri starv sítt. Men um hann ikki vil lata av, tá kann leigulendingur krevja tað sum kunnig skuld." (ML, 1915, VII: 15.3; Kongsbókin, 46r).

Hesi brotini lýsa rættarstøðurnar í sambandi við kongsskatt hjá teimum føroysku húshaldunum í 1584, sum guldu minni ella meira enn eina gyllin í skatti. Út frá hesum kunnu vit meta, at um eini hús, har fleiri familjur búðu, vóru óskift, so svaraðu familjurnar samhaldsfast fyri skyldum sínum. Men um húsið fór sundur í fleiri hús, skuldi ein staðbundin metingarnevnd virðismeta skyldurnar av nýggjum. Í tí øvutu støðuni, at hús lögdu saman, t.d. í sambandi við arvaskifti ella keyp av jørð í somu búseting, kunnu vit meta, at farið varð fram á sama hátt við máling av tilhoyrandi teigum og nýggjari virðismeting. Í tingbókunum úr 1600-talinum síggjast tvey dømi um hetta. Eitt dømi um eina almenna virðismeting í sambandi við jørð, sum endaði í lögtinginum, sæst í tingbókini frá 1617 (Tingbók, 1953: 51), og eitt annað dømi sæst í tingbókini frá 1647-48, har tað vóru sýslumaðurin og lögtrætumenninir í Suðuroy, sum stóðu fyri metingini (Tingbók, 1953: 376-379; sbr. Zachariassen, 1961: 343).

Í kap. 53 í landsleigubólkinum eru ásetingar um, hvussu farast skuldi fram, tá ið talan var um nýbygging, og her verður leiðangsskattur beinleiðis nevndur: "Nú verður rudd-

staður bygður í heraðinum ella í almenningi, tá skal tann, sum ruddar, hava hann frían fyri leigu og leiðang í tríggiar vetrar, og ikki hava skyldu til boðbering ella at flyta fátækrafólk. Men tá tríggir vetrar eru lidnir, skulu seks skynsamir menn meta um, hvat ruddstaðurin kann bera í leigu ella leiðangi." (ML, 1915, VII: 53.1; Kongsbókin, 57r).

Av lógarásetingunum skilst, at ein líkning skuldi fara fram, tá ið húshaldini broyttust, í mun til dyrkilendi teirra, og eisini, at ein líkning skuldi fara fram í sambandi við bygging í nýruddaðum almenningi ella í bygdini. Henda líkning tykist soleiðis at vera gjørd við støði í eini grundupphædd í skattinum, og tilfíkar umlíkningar síggjast í fleiri førum at vera farnar fram, tá ið jarðarbøkur úr 1600-talinum verða samanbornar (sí t.d. Degn, 1945: 93, 100, 166, 176, 186, 193, 197, 213, 235).

Oman fyri varð víst á, at tað í tí føroyska keldutilfarinum úr 1500-talinum og 1600-talinum sæst, at tann kongliga fyrisitingin í nærøkjunum varð mannað av seksmanna-nevndum. Sýslumaðurin, sjálvur sætti, tilnevndi hinar, og í lögtinginum sótu teir allir sum dómsmenn hjá løgmanni í lógrættinum. Leiklutin at vera dómsmenn høvdu teir staðbundnu sýslumenninir tó neyvan í seinmiðöld, og helst hava aðrir verið dómsmenn fyri teir. Oman fyri varð eisini víst á, at tað í landsleigubólkinum í Landslógini fleiri staðni verður ásett, at tá ið ivamál ella ósemjur stóðust í leigumálum, sama um tað var kongur, biskupur ella onkur annar, sum leigaði ogn sína út, skuldi ein nevnd við seks skynsomum monnum gera eina meting í málinum. Eisini skuldi ein seksmannanevnd sambært lógini gera eina meting, um ein ruddstaður toldi leigu ella leiðang. Hesi mál hava helst verið avgreidd fyrisitingarlíga í nærøkjunum, eins og lógin leggur upp til, tí tey síggjast ikki í tingbókunum uttan í teimum báðum førunum frá 1617 og 1647-48, har málini endaðu í lögtinginum. Í teimum fyrisitingarligu málunum hava tað tí verið nevndarmenninir í sýsluni, sum hava mannað nevndirnar, sum Landslógini fyriskipar í leigu- og líkningarmálum, eins og tað framgongur úr tingmálinum frá 1647-48.

Tað sæst soleiðis eitt týðuligt samband millum líkningarstøðuna í 1584, upplýsingarnar í tingbókunum úr 1600-talinum og ásetingarnar í Landslógini, sum kom í gildi í Føroyum fyri 1280. Tað kann rímiliga verða met, at bøndurnir luttóku í líkningini av skatti gjøgnum nevndarmenninar, sum umboðaðu teir á lögtingi. Hvør grundupphæddin var, framgongur av jarðarbókini. Í talvu 3 sæst nevniliga, at av teimum 397 líkningar-eindunum, sum guldu skatt, guldu 215 líkningareindir (54%) eina gyllin í skatti. Hetta bendir á, at útgangsstøðið fyri skattalíkningini var ein uppteljing eina ferð í fortíðini av húsum, sum skuldu hava skattskyldu, og hvørt hús var líknað við grundupphæddini, sum seinni hevði eitt virði upp á eina gyllin.

5 Húsateljing í fortíðini

Grundað á at skattur varð líknaður við støði í eini grundupphædd, sum í 1584 var ein gyllin, er oman fyri komið fram til, at útgangsstøðið fyri skattalíkningini var ein uppteljing av húsum, sum skuldu hava skattskyldu, eina ferð í fortíðini. Við støði í jarðarbókini frá

1584 gevur hetta okkum so statt ein møguleika at meta um, hvussu nógvir garðar ella hvussu nógv hús upprunaliga vórðu sett í skatt. Áðrenn trivið verður í henda spurning, skal verða mett um, nær tann upprunaliga teljingin av skattskyldugum húsum kann vera gjørd, og harvið, nær skattapolitikkurin, sum sæst verða útintur í jarðarbókini frá 1584, kann vera byrjaður. Spurningurin um tíðarfesting er eisini viðkomandi av tí, at í føroysku søguskrivingini hevur verið tvídráttur um, nær skipanirnar, sum síggjast í jarðarbókini frá 1584, komu í lag (sbr. Degn, 1930; Thorsteinsson, 1991, 2008).

Ongar beinleiðis útsagnir eru í keldutilfarinum um tað, men onkrar ábendingar eru. Eisini kann verða samanborið við tað, sum vit vita um kongligan fíggjarpolitikk í øðrum skattlondum og øðrum pørtum av tí norska ríkinum.

Sambært Seyðabrævinum kom Landslógin, og harvið eisini heimildin um leiðangsskatt, í gildi í Føroyum millum 1274 og 1280. Lógarheimildin kann eisini vera komin við Gulatingslógini frá 1267, sum kom í gildi í Føroyum í 1271, men neyvan fyri tað. Hetta kann verða grundgivið við, at sambært rættarbótini frá 1271 høvdu føroyingar tá egna lóggávu, og at lógarheimildir um avloysing av leiðangsskyldu við skatti ikki síggjast í teimum norsku landslagslógunum fyrr enn í endurskoðanunum av teimum nakað út í 1200-árin (sbr. Bjørkvik, 1981). Ein av hesum landslagslógunum var Gulatingslógin frá 1267, har tó einans kristindómsbólkurin er varðveittur, og ikki teir partarnir, har skattareglur kunnu hava staðið. Fyrstu ferð vit í samtíðarkeldum yvirhøvur hoyra um avloysing av leiðangsskyldu við skatti, er í 1182 (Sverris saga, kap. 62). Teljingin av skattskyldugum húsum í Føroyum kann tí í fyrsta lagi vera gjørd í 1270-árunum.

Tá ið tað snýr seg um kongligan fíggjarpolitikk, so kann markatalsskipanin, sum sæst í jarðarbókini frá 1584, eisini síggjast sum ein liður í einum tilílkum fíggjarpolitikki. Eitt nú varð tað í lógarásetingunum, sum vórðu nevndar omanfyri, skipað, at skattur skuldi líknast við støði í eini meting av jarðarvirðum, hóast skatturin í Føroyum í 1584 sær út til at vera ein húsaskattur. Men hetta sæst eisini aðrastaðni í tí norska ríkinum, millum annað í Hálogalandi, har skatturin sær út til at hava verið ein persónsskattur (Bjørkvik, 1981: 441). Hóast tað í jarðarbókini frá 1584 framgongur, at skattur í Føroyum ikki upprunaliga var líknaður eftir jørð, so kunnu umlíkningar av skatti seinni, sum eisini síggjast í jarðarbókini, væl hava verið gjørdar við meting av jarðarvirðunum. Ábendingar um, nær markatalsskipanin kom í lag, eru tí eitt klípi til metingarnar um, nær tann kongligi fíggjarpolitikkurin varð verksettur, eftir at skattaskipanin í fyrsta lagi kann vera komin í Føroyum.

Í sambandi við markatalsskipanina hevur Arne Thorsteinsson ført fram, at hon neyvan er úrslit av einum kongligum politikki í hámiðøld ella seinmiðøld, men er komin við landnámsfólkunum úr Noregi longu í víkingatíð. Fatan hansara er, at hon er sprottin úr einum fólksligum tørvi á at kunna býta jørð í sambandi við arv (Thorsteinsson, 1991, 2008). Hetta metir hann við støði í landskuldarskipanini í 1584, sum hann ikki heldur líkjast tí norsku *markebolskipanini*, og annars tulkingum sínum av tilgongd í jarðarviðurskiftunum í Føroyum (sbr. Thorsteinsson, 1978, 1981). Til tulkingar hansara er tó at viðmerkja, at ongar próvgrundir ella ábendingar finnast í tí skrivliga keldutilfari-

num, sum stuðla hesum, hvørki í Noregi, Føroyum ella aðrastaðni í tí norrøna økinum, eins og Jørn Sandnes hevur víst á (Sandnes, 1991). Eisini vísti Per Sveaas Andersen (1991) á, at tað elsta dømið um eina skipan, har eitt peningavirði í vekt ella mynt verður nýtt í sambandi við líkning av skatti og leigu í øllum Norðurvestureuropa, er í Domesday Book frá 1086 í tí normanniska Englandi. Harafturímóti hevur Brian Smith víst á við støði í tí sonevnda Papey-brævinum úr Hetlandi frá 1299 (DN 1: 89), at kongsvaldið undir Hákun hertoga tá hevði sett í verk eina nýmeting av jørðini, sum tað átti í Hetlandi, í mun til vektvirðið av eini mørk í gulli (Smith, 2011a). Við gjølligu gjøgnumgongd síni av keldutifarinum grundgevvur Smith sannførandi fyri, at ein markatalsskipan varð innførd í Hetlandi í 1290-árunum.

Í hesum sambandi skal tað verða havt í huga, at sambært Seyðabrævinum, sum varð samtykt eitt ár frammanundan, var tað í hesi tíðini eitt tætt umsitingarligt samband millum Hetland og Føroyar. Hetta kann verða sagt av tí, at tað var lögmaðurin haðani, sum saman við Erlendi biskupi í Føroyum mannaði nevndina, sum vegna Hákun hertoga gav tinginum í Føroyum tilmæli um lógarískoytið til Landslógina um føroysk búnaðarviðurskifti, sum Seyðabrævið er. Eisini høvdu arvingar hjá sýslumanni hertogans í Hetlandi í 1299, Torvaldi Tórisssyni, ognaráhugamál í Føroyum í 1300-talinum (Smith, 2011b; Imsen, 2018: 136). Í valdsbýtinum eftir deyða Magnusar kongs gjørdist Eirik Magnusson kongur, meðan bróðurin, Hákun Magnusson, gjørdist hertogi og hevði stýringina av Føroyum og Hetlandi, eins og Oslo sýslu, Upplondum, Ryggjafylki og møguliga eisini Agder, undir sær. Tá ið Eirikur Magnusson doyði í 1299, gjørdist Hákun Magnusson kongur yvir øllum tí norska ríkinum. Hann varð hin síðsti kongurin av Sverra-ættini í faðirætt og doyði í 1319, og eftir hetta arvaðist tað norska arvaríkið gjøgnum móðurætt til Svøríkis og í 1380 til Danmarkar. Eisini í teimum landspørtunum í Noregi, har Hákun hertogi ráddi, sýnir keldutilfarið, at ein skipað virðismeting fór fram í hansara tíð í mun til virðiseindina *mørk* (Holmsen, 1962: 171). Tað er tí sera væl hugsandi, at fíggarpolitikkurin hjá Hákun hertoga Magnussyni í Hetlandi síðan 1290-árin, eisini hevur fevnt um Føroyar, bæði viðvíkjandi virðismeting av jørð eins og øðrum fíggarpolitiskum viðurskiftum so sum skatti.

Í sambandi við tíðarfestingina av markatalsskipanini, sum sæst í sambandi við leiguavgjaldsskipanina hjá kongi í jarðarbókini frá 1584, kann tað eisini verða nevnt, at sambært rættarbótini frá 1271 vóru búskaparviðurskiftini í Føroyum rættiliga óskipað. Kongur sigur nevnliga, at honum er sagt frá, at í Føroyum vóru mangir menn, sum fingust við at lúgva pening og fæ undan øðrum, og tí ásetir hann í rættarbótini revsing fyri tað (DF, 1985: 25). Tað er tí væl hugsandi, at hetta er upprunin til virðismetingina av jørðini, sum kongur átti í 1584, og sum hann og kirkjan áttu fyri trúbótina.

Ein onnur ábending um, at skattaskipanin í Føroyum fór at virka, meðan Hákun V var kongur, er, at tað í testamenti hansara frá 1312-19 verður tilskilað, at inntøkur hansara av "regales" (kongsrættindum) í Hetlandi og Føroyum, altso sakaroyru og skattur, skuldu ganga til byggingina av Apostulkirkjuni í Bergen so leingi, sum hon stóð í gerð (DN 4: 128). Kongsrættindini snúðu seg í hesi tíðini ikki um inntøkurnar av jarðarogn, sum vórðu

roknaðar sum eiginogn hjá kongi. Hetta bendir á, at skatturin av Føroyum eftir Landslógini var settur í verk fyri 1312-19.

Eina triðju og nakað veikari ábending fáa vit í keldutilfarinum um tey síðstu árin hjá Erlendi biskupi í Kirkjubø, sum doyði í 1308, nevniliga í eini keldu frá umleið 1420 (Kalteisen, 1899: 201–203; umseting í Krogh, 1988: 79–81) og søgn av mannamunni, sum varð niðurskrivað í 1800-talinum (Hammershaimb, 1891, I: 379–381). Í kelduni frá umleið 1420 fáast ábendingar um, at ein uppreistur var í Føroyum stutt fyri 1305, tá Erlendur biskupur orsakað av klagum frá føroyingum til kong flýddi til Noregs fyrri at verja sök sína, og har búði hann, til hann doyði. Í kelduni verður millum annað sagt, at "hann ríkaði Føroya kirkju við framíhjárættindum, ognum og tímiligum lutum", og at meðan hann var í Noregi, "vórðu biskupskirkjan og biskupsgarðurin niðurbrend við sviki" (Kalteisen, 1899: 203; Krogh, 1988: 80). Í søgnini úr 1800-talinum verður sagt frá einum bóndauppreistri í sambandi við byggingina av Kirkjubømúrinum. So statt gevur tað føroyska keldutilfarið, hóast tað er brotakent og úr seinni tíð, ábendingar um, at ein bóndauppreistur var í Føroyum fyrst í 1300-talinum, sum hevði samband við miðsavnaðan figgjarpolitikk.

Samanberast kann eisini við tann kongliga skattapolitikkin í Íslandi. Ísland gjørdist, sum tað síðsta landið í Norðuratlantshavi, norskt skattland í árunum 1262-64. Árið fyrri, í 1261, høvdu grønlendingar játtað Noregs kongi tegnskyldu. Sáttmálin, sum íslendingar tá gjørdur, Gissurar sáttmáli, nevndur eftir kongsins sýslumanni í Íslandi um hetta mundið, er varðveittur, men úr seinni tíð og helst gjøgnum avskrivningar nakað litaður av politiskum viðurskiftum í tíðini eftir 1262-64. Søguførðingar meta tó, at avtalurnar um skatt í avtaluni eru upprunaligar (sbr. Jónsson og Boulhosa, 2011). Í tí íslendsku tillagingini av Landslógini, Jónsbók frá 1281, er avtalan nágreinað, og við stóði í upplýsingunum, sum eru til skjals, meta íslenskir søguførðingar, at skattaavtalan frá 1262 má hava verið grundað í upplýsingini hjá Ara fróða frá uml. 1122-1133 um, hvussu nógv fólk búðu í Íslandi, tá ið landið var fullbyggt í umleið 930 (Þórláksson, 2011). Eisini sæst í varðveittum íslenskum skjalsbrøvum, at Hákon V í 1311 lat gera eina uppteljing av, hvussu nógvir skattbøndur vóru í hvørjum landsparti í Íslandi um hetta mundið, og hvussu nógv hesir bøndur guldu í skatti (DI IV: 9f, II: 372 ff, XII: 20f; sbr. Karlsson, 2009: 77-81; Imsen, 2018: 97). Týðuligt er í tí íslenska keldutilfarinum, at hugtakið "skattbóndi" er eitt stovnsfest hugtak, sum sipar til garðar við skattskyldu. Hetta sýnir, at eisini í tí íslenska skattlandinum vórðu uppteljingar gjørdar av húsum ella gørdum við skattskyldu um somu tíð, sum ein líknandi miðsavnaður figgjarpolitikkur tykist at hava verið førður í Føroyum.

Tað er tí sannlíkt, at uppteljingin av skattskyldugum húsum ella gørdum í fortíðini, sum jarðarbókin frá 1584 gevur ábendingar um, fór fram í byrjanini av 1300-talinum, meðan Erlendur var biskupur og Hákon V var kongur, ella nøkur fá ár frammanundan, at Hákon V í 1311 lat gera eina uppteljing av bóndum í Íslandi, sum høvdu skattskyldu.

6 Líkningareindir í 1584 og tann upprunaliga líkningin

Hvussu nógvar líkningareindir vóru so í Føroyum, tá ið skattaskipanin varð innførd? Í Gissurar sáttmála frá 1262 varð millum annað avtalað, at hvør bóndi í Íslandi, sum áður hevði goldið fyri *þingfarakaup*, tvs. samsýning til umboð á altingi, skuldi gjalda 20 alin í vaðmali í skatti (sbr. Imsen, 2018: 48-49, 95-99). Í Jónsbók frá 1281 verður hetta nágreinað soleiðis, at helvtin av upphæddini, altso 10 alin í vaðmali, var skattur til kong og hin helvtin til tingfarakeyp, sum kongsins umboðsmenn í teimum íslendsku sýslunum umsótu og var samsýning til teirra og tingumboðini (Jónsbók, 1970, III, 1; Þórláksson, 2011: 143-146). Til samanberingar kann verða nevnt, at bæði sambært leiguavgjaldinum, sum Munkalívs kleystur tók í Føroyum í 1400-talinum, og tí føroyska landgildistakstinum í 1656, hevði grundupphæddin upp á eina gyllin, sum føroyingar guldu í skatti í 1584, sama virði sum 10 alin í vaðmali (sbr. StFS, 1908, nr. 63; Berntsen, 1971, 2. bók: 116-117). Tað er tí líkt til, at eisini líkningareindirnar í Føroyum, ella skattbøndurnir, um tøkniórðið úr teimum íslendsku keldunum frá 1311 verður nýtt, guldu 10 alin í vaðmali í skatti, tá ið uppteljningin av húsum ella gørðum við skattskyldu varð gjørd í umleið 1300.

Samanborið kann eisini verða við Jemtland, sum var tað eystasta skattlandið í tí norska ríkinum. Haðani eru eisini spjaddar upplýsingar um skattin, har hann varð goldin í stásiligum skinum, serliga av márdýrum, men eisini íkornum. Í keldum úr 1300-talinum og 1500-talinum tykist at framganga, at hann varð goldin av gørðum ella pørtum av gørðum í mun til jarðarogn við eini upphædd úr einum hálvum márskinni upp í seks márskin fyri hvønn garð, og at líkningin sær út til at fylgja einum mynstri, har garðarnir annaðhvørt guldu tvey ella fyra skinn hvør (Njåstad, 2011: 346; 2014: 299-301). Sambært tí norska landgildistakstinum í 1656 høvdu tvey márskin umleið sama virði sum ein føroysk gyllin.⁴ Nevnast kann, at eisini í Jemtlandi høvdu seks- ella tólvmannanevndir, mannaðar við bóndum, ein virknan leiklut í ásetingini av skatti (sbr. Njåstad, 2014: 299-300). Henda samanberingin bendir á, at skattapolitikkurin var hin sami í skattlondunum, bæði viðvíkjandi álíkningargrundarlagi, skattaupphædd og bóndaluttøku í umsitingini.

Við støði í jarðarbókini frá 1584 geva staðfestingarnar omanfyri um líkningareindir í 1584 og skattin, sum tær guldu, so statt ein móguleika fyri at meta afturlítandi um, hvussu nógvar líkningareindir ella skattbøndur vóru í Føroyum í umleið 1300, tá ið ein húsa-teljning tykist at vera gjørd, og eisini, hvar í landinum skattbøndurnir búðu. Hetta skal verða greinað niðanfyri.

Í jarðarbókini frá 1584 verða øll hús ella garðar í Føroyum, sum høvdu skattskyldu, nevnd við staðanavni. Staðanøvnini eru øll kend úr yngri tíð og svara til teir sonevndu

⁴Eitt márskin hevði sama virði sum ein hálvur leypur av smøri ($15,9/2 = 7,95$ kg) ella ein neytahúð, sum svaraði til ein ríkisdála ella eina tunnu av harðkorni (Berntsen, 1971, 2. bók, s. 208). Sambært tí føroyska landgildistakstinum í 1656 hevði ein vág av smøri (17,9 kg) sama virði sum 1,5 gyllin (1 gn = 11,9 kg smør), og ein gyllin svaraði til ein dála (Berntsen, 1971, 2. bók: 116-118).

býlingarnar, sum vit kenna úr bygdunum í Føroyum seinni. Í teimum flestu býlingunum var ein garður, men í summum býlingum vóru fleiri skattskyldugar eindir, úr tveimum upp í sjei hús. Í summum húsum vóru eisini fleiri familjuuppihaldarar. Eisini sæst, hvussu nógv hvørt hús rindaði í skatti. Í talvu 4 sæst eitt dømi um hetta úr Porkeri.

Talva 4

Skattur (gyllin), hús og familjuuppihaldarar í býlingunum í Porkeri í 1584.

Porkeri	Skattur, gn	Hús (garðar)	Familjuuppi- haldarar
Bache (í Bøkkum)	1,15	2	2
Øde Stredum (í Eystrum)	0,5	1	2
Paa Høye (á Heyggi)	1	1	1
Ved Aa (við Á)	1,5	1	3
Vnder Hamrum (undir Homrum)	0,25	1	1
Vnnder Høye (uttan Heyga)	1	1	1
Til samans	5,4	7	10

Brotpartar av virðiseindini gyllin, sum í jarðarbókini eru uppgivin í skinum, eru umroknaðir til desimalar.

Skattaskipanin í 1584 gav kongi til samans 331 gyllin í føroyskari vøru í inntøku. Líkt er til sambært greiningini omanfyri, at uppi í teimum 331 gyllinunum eru eisini úrslitini av umlíkningum av fleiri húshaldum gjøgnum tíðina, annaðhvørt tí tey vóru farin sundur ella høvdu lagt saman, ella at ruddað hevur verið fyri nýggjum bústaði.

Um tað verður sett, at brotpartar av eini gyllin í skattauppgærdini í døminum eru úrslit av umlíkningum gjøgnum tíðina, har tann upprunaliga grundupphæddin var tað, sum seinni svaraði til eina gyllin, verður komið fram til, at tað í Porkeri vóru fyra garðar við skattskyldu í umleið 1300, ímóti sjei í 1584. Í talvu 5 er ein tilílk teljing gjørd. Sambært talvuni hava býlingarnir í Eystrum og undir Homrum, sum guldu minni enn eina gyllin, ikki verið til umleið 1300, men eru úrslit av umlíkningum. Bústaðirnir hava annaðhvørt fingið tillutað jørð frá einum av hinum gørdunum í bygdini, eitt nú gjøgnum arvaskifti ella keyp, ella hava teir lagt jørð inn, so mikið, at teir staðbundnu myndugleikarnir hava sett, at teir toldu skatt. Báðir býlingarnir liggja eisini soleiðis fyri í landslagnum, at tað er týðuligt, at teir ikki hoyra til ta upprunaligu búsetingina í bygdini. Teir liggja báðir uppi í brekkuni, dygst undir bøgarðinum, og týðuliga á jørð, sum er innløgð seinni. Í býlingunum í Bøkkum, sum liggur niðri í bygdini og nærri sjónum, vóru tveir garðar ella hús í 1584, men teir høvdu minni enn tvær gyllin í skatti. Líkt er tí til, at har hevur bara verið ein garður við skattskyldu í umleið 1300, og garðurin hevur síðan fingið meira jørð, so mikið, at tann staðbundna metingarnevndin hevur sett, at neyðugt var at umlíkna. Í býlingunum við Á sær tað út til, at ein hálv gyllin í skatti er líknað afturat eftir ta upprunaligu líkningina í umleið 1300.

Talva 5

Meting av húsatali við skattskyldu í Porkeri í umleið 1300.

Porkeri	Skattur, gn	Hús (garðar) í 1584	Hús (garðar) uml. 1300
Bache (í Bøkkum)	1,15	2	1
Øde Stredum (í Eystrum)	0,5	1	0
Paa Høye (á Heyggi)	1	1	1
Ved Aa (við Á)	1,5	1	1
Vnder Hamrum (undir Homrum)	0,25	1	0
Vnnder Høye (uttan Heyga)	1	1	1
Til samans	5,4	7	4

Umrokningin er gjørlig, tí vit enn kenna staðsetingina hjá býlingunum, og út frá tí eisini kunnu meta um ta búsetingar- og dyrkingarsøguligu gongdina í bygdunum. Eitt nú sæst hetta týðuliga í Sumba, har býlingarnir eru spjaddir, og har finst eisini eitt av fleiri dømum í jarðarbókini frá 1584 um, at garðar í einum býlingi eru farnir í tvíningar og skatturin umlíknaður samsvarandi. Í býlinginum í Hørg vóru trý hús í 1584, sum guldu til samans tvær gyllin í skatti, men tvey av húsunum, sum í mun til hitt triðja ikki sótu við kongligari festijørð, guldu ta einu gyllinina í skatti í felag við eini hálvari gyllin í part. Umlíkning kundi tí eisini føra við sær, at hús guldu minni í skatti, og dømið bendir á, at umlíkningin varð gjørd eftir, hvussu nógv jørð lá til húsini í mun til ta upprunaligu líkningina av búsetingini.

Um øll skattaupphæddin í 1584 verður upptald á henda hátt, verður komið fram til, at 305 líkningareindir ella skattbøndur vóru í Føroyum í umleið 1300. Í talvu 6 eru tølini uppsett eftir sýslum, og garðar, sum vóru frítíknir fyri skatt í 1584, eru taldir við. Vøksturin, sum tølini vísa í tíðarskeiðinum, er gjørdur upp í %. (Í fylgiskjalinum eru tølini uppsett eftir bygdum. Har sæst eisini, hvussu komið verður fram til tær 305 líkningareindirnar ella skattbøndurnar).

Spurningurin er so, hvussu eftirfarandi hetta er, sæð í mun til, at Føroyar í tíðini millum umleið 1300 og 1584, eins og onnur lond, vórðu rakt av hóttafallum, sum høvdu búskaparlíga afturgongd við sær. Eitt nú er søgn um stórt mannafeili í sambandi við svartadeyða, sum sambært íslenskum annalum rakti Føroyar í 1349 (Isl. Ann., 1888: 224, 275, 404; sbr. Jakobsen, 1972: 46). Um mett verður út frá tí almenna fornminnalistanum (Tjóðsavnið), sæst, at 124 aðrar búsetingar eru staðfestar innangarðs í Føroyum enn tær, ið nevndar eru í 1584, og 28 búsetingar uttargarðs. Men nær tær vóru, er ikki staðfest, tíansheldur um tær vóru til í millumbilinum frá umleið 1300 til 1584. Við støði í, at tær 427 líkningareindirnar í 1584 umsótu øll jarðarvirðini í Føroyum, og at tey somu jarðarvirðini lógu til grund fyri teimum upprunaligu líkningareindunum, kann tó verða mett, at uppteljingin av gørðum í umleið 1300 er á góðari leið. Roknast má tí við, at um mannafeilið av svartadeyða ella øðrum sóttum í seinmiðöld hevur verið so stórt, sum sagnirnar

Talva 6

Skattur og hús (garðar) við skattskyldu í 1584, meting um tal á líkningareindum (skattbóndatal) í umleið 1300 og vøkstur í tíðarskeiðinum.

Sýsla	Skattur 1584, gn	Líkningar- eindir í 1584	Líkningareindir í uml. 1300	Vøkstur í tíðarskeiðinum
Suðuroyar sýsla	64,15	73	59	24%
Sandoyar sýsla	43,40	51	38	34%
Vága sýsla	29,00	40	26	54%
Streymoyar sýsla	72,18	102	69	48%
Eysturoyar sýsla	69,50	101	64	58%
Norðoya sýsla	52,90	60	49	22%
Føroyar til samans	331,13	427	305	40%

sigja, so eru garðar, sum kanska vórðu lagdir í oyði, endurbygdir seinni í seinmiðöld og fólkatalið annars vaksið í mun til fólkatalið í umleið 1300.

7 Fólkatal

Staðfestingin omanfyri av, hvussu nógvar líkningareindir vóru í Føroyum í 1584 og tá ið skattaskipanin varð sett í verk umleið 1300, reisir spurningin, um tað ber til út frá hesum at meta um, hvussu nógv fólk búðu í Føroyum um hesi bæði tíðarhvarvini?

Við støði í leiguskipanini og nøvnunum á upphaldarum, sum standa í jarðarbókini frá 1584, gjørði Arnbjørn Mortensen (1954) eina tílíka kanning, og kom fram til, at umleið 3.180 persónar búðu í Føroyum um 1600. Hetta tal kom hann fram til við fyrst at meta um, hvussu nógvar familjur verða nevndar í jarðarbókini, tí á mongum gørdum ganga nøvn aftur. Síðan metir hann um, hvussu nógvar uppsitarafamiljur hava havt garðar hjá øðrum um hendi. Hesin parturin av kanninginini sýndi, at tað veruliga upphaldaratálið var 436 í mun til tey 532, sum eru skrásett í jarðarbókini. Við støði í einum miðaltali upp á 5 fólk í hvørjum húski, sum grundgivið verður fyri, kemur hann fram til, at tær 436 familjurnar taldu umleið 2.180 persónar. Harumframt vóru tænastrúfólk á gørdunum, og við støði í søguligum upplýsingum um garðsrakstur samanboreið við garðsstøddir kemur hann fram til eitt miðaltal uppá eitt tænastrúfólk fyri hvørjar trýggjar merkur. Av tí at teir føroysku garðarnir vóru virðismettir til umleið 2.400 merkur, kemur hann fram til, at umleið 800 tænastrúfólk vóru á gørdunum, og hetta talið rundar hann upp til 1.000.

Arne Thorsteinsson (1978: 70-72) helt ekki hetta úrslitið vera rætt og grundgav við dómum úr jarðarbókini. Har eru bygdir, har skattakontur eru nevndar einans í sambandi við kongsjørð og ekki óðalsjørð, sum var í hesum bygðum. Eisini helt hann, vísandi til bókina hjá Lucasi Debes frá 1673, at óðalsgarðarnir ikki kunnu hava verið so stórir í miðal, sum tað verður komið fram til, tá mett verður út frá skattakontunum í jarðarbókini. Lucas Debes sigur nevniliga, at jørðin hjá óðalsbóndunum eftirhondini var sera smábýtt, og at teir ikki longur vóru ríkir, ímeðan kongsins leigubøndur nú vóru teir stóru í samfelagnum (Debes, 1963: 86, 111). So statt metti Arne Thorsteinsson, at tað mugu hava verið fleiri og smærri óðalsgarðar enn teir, ið verða nevndir í jarðarbókini, og harvið eisini fleiri fólk.

Í báðum kanninum verður sjóneykan sett á ognarbýtið í mun til býtið av kongsjørð og óðalsjørð í mun til markatalið, ímeðan minni verður gjørt burtur úr skattaskipanini. Arnbjørn Mortensen metti hana vera ein koppskattur, sum varð álíknaður øllum jarðar-eigarum. Arne Thorsteinsson helt tað tó vera okkurt annað slag av skatti, tí hann kundi staðfesta nógva jørð, sum ikki var umfatað av skattaskipanini. Hann sá tað tí sum ein móguleika, at kongsskatturin upprunaliga varð álíknaður gørðum, ið høvdu meira enn eitt ávíst markatal eins og kongsskatturin í Íslandi, men at kongsskatturin síðani, so hvørt sum garðarnir eru sundurskiftir, er vorðin eitt slag av bústaðarskatti, og mælir til eina nærri kanning av hesum við samanbering við grannalondini (Thorsteinsson, 1978: 70-71). Í greinini setir hann sjøtil á henda spurning úr einum fornfrøðiligum sjónarhorni út frá eini fatan, sum er grundað á útsagnirnar hjá Lucasi Debes um smáar óðalsgarðar og kemur fram til eina niðurstøðu um, hvussu búsetingin í teimum føroysku bygðunum er farin fram síðan víkingatíð, og hvussu jørð hevur arvast. Men niðurstøðan fevnir ikki um sjálva skattaskipanina og uppruna hennara.

Í kanningin omanfyri er komið fram til, at skattaskipanin í 1584 var grundað í eini uppteljing av skattskyldugum gørðum í umleið 1300, tá eisini markatalsskipanin varð innførd. Eisini er víst á, hvussu umlíkning fór fram, so hvørt sum ognarviðurskifti hjá líkningareindunum broyttust. Um vit nú venda aftur til spurningin um fólkatal, kann verða spurt, hvat nøvnini hjá uppihaldarum í jarðarbókini í grundini sýna, sæð úr einum yvirskipaðum myndugleika sjónarhorni. Eftir míni fatan sýna tey í fyrsta lagi, hvør rindaði skattin, og í minni mun, hvør sat við gørðunum, eins og Arnbjørn Mortensen eisini var inni á. Sæð úr hesum yvirskipaða sjónarhorninum, og við støði í niðurstøðunum omanfyri um umsiting, er ikki grundarlag fyri at royna at minka familjutalið ella at skyna á, um talan var um kongsjørð ella óðalsjørð, eins og Arnbjørn Mortensen gjørdi, tí fyri skatta-myndugleikan var tað líka mikið, hvør átti jørðina. Í veruleikanum sigur jarðarbókin heldur einki um, hvussu óðalsjørðin var býtt millum líkningareindirnar, og tað er væl hugsandi, at líkningareindirnar í nógvum førum bæði hava sitið við kongsjørð og jørð, sum kom undir óðalsrættin, og eisini, at stórir kongsbøndur hava havt nógva óðalsjørð, sum teir hava leigað út. Teir hava ið hvussu er havt betri ráð enn smærri bøndur at gera íløgur í jørð. Rættindi til jørð og ávøkst eru væl skipað í Landslógini, bæði í arvabólkinum, óðalsloysingarbólkinum og landsleigubólkinum, og í lógini er einki, sum forðar fyri samansettum gørðum, tvørtur ímóti tykist hon at leggja upp fyri tí.

Tá ið tað snýr seg um meting av fólkatálinum, eigur tað tí eftir míni fatan heldur at vera gingið út frá uppihaldaratalinum 532, sum kemur til sjóndar í jarðarbókini, enn talinum 436, sum Arnbjørn Mortensen kom fram til, tí sambært skattaskipanini umboðar hetta talið tey, sum rindaðu skattin hjá teimum 427 líkningareindunum í 1584.

Um vit nú nýta sama roknihátt sum Arnbjørn Mortensen, at 5 fólk vóru í miðal í hvørjum húski, sum rindaði skatt ella ein part av skattinum, og at eitt tænastrúfólk var fyri hvørjar tríggjar merkur í jørð, verður komið fram til, at familjurnar taldu 2.660 fólk og tænastrúfólkini 800 fólk. Tískil búðu umleið 3.460 fólk í Føroyum í 1584. Tað gevur í miðal 8,1 fólk fyri hvørja av teimum 427 líkningareindunum.

Hetta miðaltalið samsvarar rímliga væl við tað, sum íslenskir søgufrøðingar eru komnir fram til í sambandi við metingar av fólkatáli í Íslandi, millum annað út frá skattbóndatalinum í 1311, og søguligum upplýsingum um fólkatál í hvørjum húshaldi annars. Teirra kanningar sýna, at miðal fólkatálið fyri hvønn skattskyldugan garð var úr 7,1 til 7,5 fólk (Karlsson, 2009: 82). Sambært útrokningunum omanfyri vóru líkningareindirnar í Føroyum upprunaliga 305 í tali, tá ið skattaskipanin varð sett í verk, og verður hetta faldað við 8,1, verður komið fram til, at umleið 2.471 búðu í Føroyum í umleið 1300. Í talvu 7 eru hesi tøl sett upp eftir sýslum.

Talva 7
Fólkatál í umleið 1300 og 1584.

Sýsla	Fólkatál uml. 1300	Fólkatál 1584	Vøkstur í tíðarskeiðinum
Suðuroyar sýsla	478	623	30%
Sandoyar sýsla	308	432	40%
Vága sýsla	211	323	53%
Streymoyar sýsla	559	791	42%
Eysturoyar sýsla	518	770	49%
Norðoya sýsla	397	521	31%
Føroyar til samans	2.471	3.460	40%

8 Kongsútreiðslur og skattabyrða

Oman fyri varð eisini spurt, hvat skattainntøkurnar fóru til, og hvussu stór skattabyrðan var hjá teimum føroysku skattgjaldarunum? Vit hava sæð, at inntøkurnar av skatti vóru 331 gyllin í 1584. Til figgingingina av tí kongligu umsitingini komu aftur at tí onnur kongsrættindi, sum vóru tollur og sakaroyru. Tollin kenna vit ikki, men í tingbókunum úr tíðarskeiðinum 1615-1688 sæst, at sakaroyruni vóru í miðal 112 gyllin um árið. Til samans vóru inntøkurnar av kongsrættindunum so statt umleið 443 gyllin í miðal um árið.

Louis Zachariassen (1961: 113), sum kannaði fútaroknskapirnar frá 1584 til 1652, vísti á, at kongur í tíðarskeiðinum 1600-1632 í miðal hevði 2.660 gyllin til góðar av tí føroyska búskapinum, og at tær føstu árligu útreiðslurnar vóru 291 gyllin. Tær vóru 80 gyllin í løn til fútan, 100 gyllin til skúla, 100 gyllin til hospital, 5 gyllin í samsýning til landsskrivaran og 6 gyllin í samsýning til bødilin. Tað gevur til samans 291 gyllin í útreiðslum um árið. Harumframt vóru smærri eykaútreiðslur, eitt nú til umvæling av bygningum.

Aftur at hesum komu útreiðslur, sum ikki síggjast í fútaroknskapunum, nevnliga samsýningar til løgmann, sýslumenn, próst og prestar. Nakrar teirra síggjast tó í jarðarbókini frá 1584, har tað framgongur, at løgmaður, próstur og prestar sótu við skatta- og rentuavgjaldsfrúm gørðum. Eisini sæst, at hospitalið á Argjum var frítikið fyri skatt og rentuavgjald, og til ber at rokna út virðið av hesum.

Løgmaður sat við garðinum á Steig í Sandavági, og í jarðarbókini sæst, at tann vanliga rentan av jørðini var 3,13% fyri hvørja mørk.⁵ Við støði í, at grundupphæddin í skattinum var 1 gyllin, kann tað rímliga verða mett, at virðið av skatta- og rentufrítøkuni hjá løgmanni var umleið 94 gyllin. Hetta var so statt tann kongliga samsýningin til hansara. Við støði í tí vanligu rentuni kann tað á sama hátt verða mett, at tann kongliga játtanin til hospitalið á Argjum, sum hevði 4 merkur í jørð og 7 kýr frá kongi í 1584 umframt ta árligu játtanina, var umleið 15 gyllin. Tá ið mett verður um virðið á skatta- og rentufrítøkuni hjá prósti og prestum, sæst, at tann samlaða kongliga samsýningin til teir var 401 gyllin til samans.

Hvørki í jarðarbókunum ella fútaroknskapunum sæst, at sýslumenninir vórðu samsýntir á henda hátt. Úr teimum keldunum kenna vit tó flestu teirra í tíðarskeiðinum frá 1584 til 1652 (sbr. Zachariassen, 1961: 337-343). Sýslumenn vóru vanliga úr múgvandi ættum og sótu við kongsfestum, og mangan gekk starvið í arv. Teir hava tí í 1584 myndað kjørið í tí føroysku bóndastættini. Lønarviðurskifti teirra eru ikki skipað í Landslógini, men umframt at fáa rættindi til kongsfesti hava teir helst verið samsýntir beinleiðis av bóndunum fyri tænastr sínar í nærsamfelagnum. Í Íslandi verður mett, at teir staðbundnu kongligu embætismenninir vórðu samsýntir av tingfarakeypnum (sbr. Þórláksson, 2011: 145).

Av hesum sæst, at eftir trúbótina megnaðu inntøkurnar av kongsrættindum ikki at fíggja ta kongligu umsitingina. Undan trúbótini kann verða mett, at inntøkurnar av sakaroyrum hava verið minni, og nakrar av teimum nevndu útreiðslunum hevði kongur heldur ikki tá. Um mett verður út frá tingbókunum úr tíðarskeiðinum 1615-1688, vóru

⁵Sambært jarðarbókini frá 1584 guldu 278 líkningareindir leigu til kong. Rentan var úr 1% til 12% av taksatiónsvirðinum fyri hvørja mørk. Í 135 av teimum 278 leigumálunum (49%), sum fevndu um 592 merkur (55%) av kongsjørðini, var rentan eina hálva gyllin fyri hvørja mørk ella 3,13% av taksatiónsvirðinum. Tann sama rentan sæst í eini uppskrift úr seinnu helvt av 1400-talinum um jarðargóðsið, sum Munkalívs kleystrið í Bergen átti í Føroyum, har tað við støði í tí eldra taksatiónsvirðinum, har mørkin var uppbýtt í alin, verður nevnt, at rentan av hvørjari mørk var 10 alin í vaðmali, alto 3,13% (StFS, 1908, nr. 63).

69% av sakaroyrunum fyri siðamisbrot, meðan 31% vóru fyri onnur misbrot. Fyri trúbótina fekk kirkjan sambært kristinrættinum meginpartin av inntøkunum fyri siðamisbrot, meðan kongur átti inntøkurnar fyri onnur misbrot. Inntøkurnar av kongsrættindunum hava tí ligið um 366 gyllin um árið fyri trúbótina. Men tá skuldu tær heldur ikki fígga landsskrivarastarvið, ið sum nevnt kom í lag í 1568, ella próst og prestar ella játtaninar til skúla og hospital, sum komu í 1547 (StFS, 1908, nr. 54), og sum framman undan høvdu verið útreiðslupostar hjá tí biskupaligu umsitingini. Út frá hesum kann tí verða sett, at fyri trúbótina var betri javnvág ímillum inntøkurnar av kongsrættindunum og útreiðslurnar av tí kongligu umsitingini enn eftir trúbótina. Men har var nóg mikið at taka av, tí eftir trúbótina fekk kongur bæði rentuinntøkurnar av jarðargóðsinum, sum kirkjan hevði átt, og inntøkur, sum kirkjan hevði havt av tíggundaskipanini og sakaroyrum fyri siðamisbrot. Hvussu landsins embætismenn vórðu løntir ella samsýntir fyri trúbótina, veit tað føroyska keldutilfarið tó einki at siga um.

Nevndarmenn í löggrættinum vórðu samsýntir eftir skipanini um tingfaratoll frá 1350-1400 úr einum kassa, sum lögmaður sambært Landslógini umsat saman við einum kongsumboði og einum bóndaumboði (Kongsbókin, 3r, 12r; ML, 1915: I: 2,1b; III: 1,5). Sambært tí siðbundnu lögmanstaluni frá 1655 vóru tað sýslumenninir, sum kravdu inn (Tingbók, 1958: 12-13). Eftir skipanini úr 1300-talinum skuldu nevndarmenninir samsýnast við eini ávísari upphædd eftir, hvar í landinum teir búðu í mun til tingstaðin í Tórshavn. Við 36 nevndarmonnum, seks úr hvørjari sýslu, kann verða útroknað, at skipanin kostaði umleið 423 alin í vaðmali um árið. Skipanin er eisini kend úr tí siðbundnu lögmanstaluni, men har verður upphæddin ásett eitt sindur øðrvísi eftir, hvussu nógvar míl teir skuldu ferðast til tingstaðin. Sambært henni fingi teir nevniliga 40 danskar skillingar fyri hvørja míl.⁶ Verður hetta roknað eftir sama hátti sum upphæddin varð útroknað eftir sambært ásetingunum frá 1350-1400, verður komið fram til, at í 1655 guldu bøndurnir umleið 4.480 danskar skillingar um árið í nevndarmannasamsýningum. Fyri at samanbera virðini, svaraði tað til 467 alin í vaðmali ella 46,7 gyllin um árið. Tað er tí líkt til, at gjaldið til nevndarmannasamsýningar var at kalla óbroytt í tíðarskeiðinum millum umleið 1350 og 1655. Eins og sýslumenninir hava nevndarmenninir helst eisini fingið samsýningar beinleiðis frá bóndunum fyri tænastruvingar í nærsamfelagnum.

Til ber eisini at meta um, hvussu stór skattabyrðan hjá teimum føroysku líkningar eindunum av kongsskattinum var í 1500-talinum. Umframt kongsskatt guldu føroyingar fyri trúbótina tíggjund til kirkjuligar stovnar. Sambært kristinrættinum varð tíggundin í katólskari tíð býtt í fyra partar, har ein partur fór til biskup, ein til fígging av presti, ein til fígging av kirkjum og ein til fígging av fátækrahjálpi. Í tí føroyska keldutilfarinum framgongur ikki, hvussu tíggundin varð umsitin, men úr øðrum þortum av

⁶Ein norsk míl var 11,29 km. 96 danskir skillingar gingu til ein dála, sum hevði sama virði sum ein gyllin í vøru ella 10 alin í vaðmali.

rfkinum vita vit, at ið hvussu er fátækratíggjundin varð umsitin av bóndunum sjálvum, tí hon varð ofta nevnd *bóndaluturin*. Eftir trúbótina fekk kongur tann partin, sum biskupur hevði fingið fyri trúbótina, og hesin parturin varð tá nevndur kongstíggjund.

Í fútaroknskapum úr tíðarskeiðinum frá 1584 til 1652 sæst, hvussu nógv kom inn í kongstíggjund hetta tíðarskeiðið. Louis Zachariassen (1961: 70 ff.) vísti á, at hon skifti millum 132 og 408 gyllin um árið. Í miðal var kongstíggjundin 210 gyllin um árið í tíðarskeiðinum. Við stóði í tí kann verða mett, at tann samlaða upphæddin, sum varð goldin í tíggjund, hevur verið umleið 840 gyllin í miðal um árið. So statt hevur tann samlaða framleiðslan hjá líkningareindunum í Føroyum, sum tíggjund skuldi latast av, í miðal verið umleið 8.400 gyllin um árið í tíðarskeiðinum millum 1584 og 1652. Roknast má tó við, at væl minni varð tíggjundað enn tað varð framleitt, og harvið, at tann samlaða framleiðslan sambært kongstíggjundini man vera í lægra lagi. Í sambandi við kongstíggjund í 1700-talinum vísti Anton Degn (1929: 14–15) á, at øll framleiðsla hjá bóndunum varð ikki tíggjundað, men serliga tilfík vøra, sum kundi avreiðast til útflutning, meðan kongstíggjundin av aðrari framleiðslu gekkuttan um tann kongliga tíggjundaroknskapin og gekk millum annað til at lona teimum staðbundnu sýslumonnunum. Tó kann verða mett, at miðaltalið omanfyri er leiðbeinandi fyri, hvussu stór tann samlaða framleiðslan hjá bóndunum í Føroyum var fyrr í 1500-talinum og eldri tíð, tá ið fólkatálið var lægri.

Sæð í mun til, at 427 líkningareindir vóru í Føroyum í 1584, harav 397 líkningareindir høvdu skattskyldu og guldu til samans 331 gyllin í kongsskatti, hevur tað árliga skatta-prosentið hjá teimum føroysku líkningareindunum í endanum av 1500-talinum ligið um 4% av tí, sum tær framleiddu. Mett kann verða, at miðal framleiðslan hjá líkningareindunum í seinmiðöld neyvan hevur verið munandi størri enn hon var umleið 1600, og tískil, at kongsskattaprosemið, við stóði í metingunum omanfyri um skattbóndatal og skattaupphædd í umleið 1300, í seinmiðöld hevur ligið um 4-5 % av tí virðinum, sum líkningareindirnar framleiddu. Oman á hetta komu tíggjundin, sum formliga var 10% av framleiðsluni, tingfaratollurin, sum kann roknað til 0,6% av framleiðsluni, og tænastugjöldini til ta kongligu umsitingina, sum hissini vóru.

Í tingbókunum sæst, at í 1622 og 1633 hevði ein føroysk gyllin sama virði sum 1 vág av fiski (18,52 kg) ella 4 pør av morreyðum hosum (Tingbók, 1953: 164–167, 261–262). Tann samlaða framleiðslan í miðal um árið hevði so statt sama virði sum umleið 156 tons av turrum fiski ella 33.600 pør av morreyðum hosum, og kongsskatturin sum umleið 6,1 tons av fiski ella 1.324 hosupør. Sambært fútaroknskapunum framleiddu bóndurnir í Føroyum eisini smør, ull, vaðmal, skinn, tál og fjøður, sum teir avreiðdu. Um einans verður mett við stóði í fiskavekt ella hosum, svaraði kongsskatturin, við 397 líkningareindum við skatti, til, at hvør líkningareind í miðal skuldi framleiða umleið 15 kg av turrum fiski ella 3,3 hosupør um árið fyri at gjalda kongsskattin í umleið 1600.

Umframt hetta varð í 1500-talinum viðhvørt goldin ein serskattur upp á tveir dalar fyri hvørja líkningareind. Ein dáli hevði í hesi tíðini sama virði sum 1 gyllin í føroyskari

vøru. Eisini skuldu teir bøndur, sum leigaðu jørð sína, annaðhvørt frá kongi ella øðrum, rinda festigjöld og rentu. Hóast fólk í Føroyum munnu hava kent skattabyrðuna ríkiliga tunga, so ber ikki til at siga, at skattainntøkurnar hjá kongi av tí føroyska skattlandinum hava verið stórar. Heldur ber til at siga, at fyri kong hevur skatturin havt symbolskan týðning fyri at minna føroyingar á, at teir vóru tegnar hansara.

9 Niðurstøða

Í greinini er skattaskipanin kannað við at samanbera ábendingarnar í jarðarbókini frá 1584 um, hvussu hon varð umsitin, við lóggávu og við tað brotakenda keldutilfarið viðvíkjandi Føroyum um kongsumsiting. Harumframt eru granskingarúrslit í sambandi við skattaumsiting í grannalondunum tey seinastu árin tikin við. Kanningin er gjørd við støði í afturlítandi háttalagi og metingum um, at modellir, sum eru bygd upp gjøgnum kanning av søguligum viðurskiftum í sama mentanarøki í yngri tíð, kunnu nýtast sum tulatingarkarmar í sambandi við keldur úr eldri tíð, um modellini innihalda algongd virði og spegla eitt framhald. Spurt er, hvørjar ábendingar fáast úr tí føroyska keldutilfarinum um skatt og skattaumsiting í tíðini undan 1600, nær skattaskipanin tá kann vera komin, hvussu skatturin varð líknaður, hvussu nógvir skattgjaldarar vóru, hvussu nógv fólk teir umboðaðu, hvat skatturin fór til, og hvussu stór byrðan var hjá teimum føroysku bóndunum av kongsskattinum.

Komið er fram til, at kongsumsitingin, sum í 1100-talinum var ein sýslumaður, ið hevði landið í len, varð víðkað í 1271 við tveimum lensmonnum, sum vóru hjálparmenn sýslumansins. Samstundis varð samtykt á tingi í Føroyum, at Gulatingslógin frá 1267 skuldi galda í Føroyum. Fá ár seinni, og fyri 1280, varð henda lóg avloyst av Landslógin, sum saman við Hirðlógin var krúnan á verkinum í tilgongdini at skipa tað norska ríkið í hámiðöld við stovnsfestum statsvaldi. Við Landslógin komu lógarkarmarnir fyri skatti og tí kongligu umsitingni av tí føroyska skattlandinum, sum vit best kenna úr keldutilfarinum úr 1500-talinum, meðan lógin enn var í gildi, og 1600-talinum, tá ið ein endurskoðað og víðkað útgáva av henni var í gildi. Helst er ein løgmaður settur í byrjanini av 1300-talinum at standa fyri dómssvaldinum, men eitt løgting við lógrætti sær ikki út til at vera komið í lag fyrr enn í seinnu helvt av 1300-talinum. Tá sær tað sambært keldunum út til, at landið varð skipað eftir leiðangsskipanini í Landslógin, og at staðbundnir sýslumenn, sum komu úr nærsamfelagum, vórðu settir at vera hjálparmenn sýslumansins ella fúta hansara. Umframt at taka sær av ákæru- og fíggarheimildum sýslumansins í nærøkjum, høvdu teir staðbundnu sýslumenninir, lensharrans ella fútans vegna, til uppgávu at tilnevna nevndarmenn til lógrættin á løgtingi, 36 nevndarmenn til samans og seks úr hvørjari sýslu.

Keldutilfarið bendir á, at skattaskipanin, sum sæst í Landslógin og var til avloysing av leiðangstænastu, varð innførd í Føroyum umleið 1300. Bæði í Landslógin, tí føroyska keldutilfarinum úr 1600-talinum og í keldunum úr øðrum norskum skattlandum eru týðuligar ábendingar um, at bøndurnir høvdu ein virknan leiklut í líkningini av skatti gjøgnum nevndir, sum lógin fyriskipaði. Í tí føroyska tilfarinum eru eisini ábendingar

um, at tað vóru nevndarmenninir á lögtingi, sum mannaðu hesar nevndir í nærøkjum. Tí kann tað eisini verða sagt, at lögtingið ikki einans var ein dómstólur, men eisini ein partur av tí kongligu skattaumsitingini, og at teir føroysku bøndurnir í stóran mun ráddu sær sjálvum. Enn í 1500-talinum kravdu nýggir skattir eisini heimild frá løgtinginum, sum so statt, umframt uppgávuna at vera dómstólur, eisini hevði politiskar uppgávur.

Støddin á skattaupphæddini, sum sæst í jarðarbókini frá 1584, líkist henni, sum vit hava upplýsingar um úr øðrum norskum skattlondum. Skattaskipanin í 1584 bendir á, at hon var grundað á eina uppteljing av gørdum, sum skuldu hava skattskyldu, og líkningin við hesi upphædd tykist at vera gjørd um eitt mundið í fortíðini, tá ið skattaskipanin varð sett í verk, helst umleið 1300. Kanningin hevur víst, at tær 427 líkningareindirnar í 1584 upprunaliga vóru 305 líkningareindir, og við støði í jarðarbókini ber til at staðfesta, hvar í landinum hvør teirra var. Hetta sýnir ein vøkstur í talinum á líkningareindum upp á 40%. Sambært kanningini búðu umleið 2.471 fólk í Føroyum í umleið 1300 og umleið 3.460 fólk í 1584.

Við inntøkutølunum úr jarðarbókini frá 1584 og miðaltølum úr fútaroknskapunum og tingbókunum úr 1600-talinum er mett um, hvat tann kongliga umsitingin kostaði í umleið 1600, samanbórið við tíðina fyri trúbótina. Henda meting sýnir, at meðan inntøkurnar av kongsrættindum fyri trúbótina fíggaðu ta kongligu umsitingina, megnaðu tær ikki hetta eftir trúbótina. Tann kongliga umsitingin eftir trúbótina var tí fíggað við inntøkum, sum kongur yvirtók frá kirkjuni í sambandi við trúbótina. Eisini er við støði í kongstíggjundini í 1600-talinum, sum var biskupstíggundin fyri trúbótina, mett um, hvussu stór byrðan hjá teimum føroysku líkningareindunum var av kongsskattinum. Metingin sýnir, at í tíðarskeiðinum millum umleið 1300 og 1600 hevur skattaprosentið í sambandi við kongsskattin ligið millum 4 og 5% av framleiðsluni hjá teimum føroysku líkningareindunum. Í virði hevði skatturin symbolskan týðning fyri kongsvaldið fyri at minna føroyingar á, at hann var kongur teirra.

10 Bókmentir

- Andersen, P.S. (1991). When was regular, annual taxation introduced in the Norse Islands of Britain? A comparative study of assessment systems in North-Western Europe. *Scandinavian Journal of History*, 16(1–2), 73–83.
- Berntsen, A. (1971). Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed : (1656) : Reprografisk genudg. Kbh.
- Bjørkvik, H. (1981). Leidang. Overgang til skatt og skattetypar. In L. Jacobsen & J. Danstrup (Eds.), *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder : fra vikingetid til reformationstid* (2. opl., pp. 10: 438–440). Kbh: Rosenkilde og Bagger.
- Bjørkvik, H. (1982a). Bygsel. In G. Rona & A. Karker (Eds.), *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder : fra vikingetid til* (2. oplag, 2: 411–416). København: Rosenkilde og Bagger.

- Björkvik, H. (1982b). Skatter. In L. Jacobsen & J. Danstrup (Eds.), *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder : fra vikingetid til reformationstid* (2. opl., 15: 424-435). Kbh: Rosenkilde og Bagger.
- Blom, G. A. (1982). Told. In L. Jacobsen & J. Danstrup (Eds.), *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder : fra vikingetid til reformationstid* (2. opl., 18: 439- 443). Kbh: Rosenkilde og Bagger.
- Debes, H. J. (1995). *Færøerne og Norge : en tusindårig forbindelses begyndelse, forløb og afslutning*. Norsk Historisk Tidsskrift.
- Debes, L. J. (1963). *Færoæ & færoa reserata* (Ny udgave). Tórshavn: Einars Prent og Forlag.
- Degn, A. (1929). *Oversigt over Fiskeriet og Monopolhandelen paa Færøerne 1709-1856*. Thorshavn.
- Degn, A. (1930). Marken som Værdienhed paa Færøerne. *Historisk Tidsskrift*, 10, 68–78.
- Degn, A. (1933). Kongs-, ognar- og prestajørð í Føroyum. *Varðin*, 13.
- Degn, A. (1945). *Færøske Kongsbønder 1584-1884*. Thorshavn: [s.n.].
- DF. (1985). *Diplomatarium Færoense = Færoyskt fodnbrævasavn*. In J. Jakobsen (Ed.), *Færoyskt fodnbrævasavn*. Tórshavn: Emil Thomsen.
- DI. *Diplomatarium Islandicum = Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða ízlenzka menn*. Kaupmannahöfn.
- DN. *Diplomatarium Norvegicum*. (Christian C. A. Lange & T. Ulset, Eds.). Christiania Oslo: P.T. Malling.
- Foote, P. (1970). On legal terms in *Færeyinga saga*. *Fróðskaparrit*, 18, 159–175.
- Halldórsson, Ó. (1987). *Færeyinga saga*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar á Íslandi.
- Hammershaimb, V. U. (1891). *Færøsk anthologi* (J. Jakobsen, Ed.). Kbh. Helgason, J. (1951). *Kongsbókin úr Føroyum*. Útiseti, VI, 101–122.
- Historia Norwegie*. (2006). *Historia Norwegie* (L. B. Mortensen & I. Ekrem, Eds.). Museum Tusculanum Press.
- Holmsen, A. (1962). Desertion of farms around Oslo in the late middle ages. *Scandinavian Economic History Review*, 10(2), 165–193.
<https://doi.org/10.1080/03585522.1962.10407625>
- Holmsen, A. (1976). *Nye studier i gammel historie*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Imsen, S. (1990). *Norsk bondekommunalisme : fra Magnus Lagabøte til Kristian Kvart*. del 1, *Middelalderen*. Trondheim: Tapir Forlag.
- Imsen, S. (1997). Communalism and state-building in Norway, 1537–1648. *Scandinavian Journal of History*, 22(1), 21–29.
- Imsen, S. (2000). *Hirdloven til Norges konge og hans håndgangne menn : etter AM 322 fol* (S. Imsen, Ed.). Oslo: Riksarkivet.

- Imsen, S. (2010). The Norwegian domination and the Norse world, c. 1100-c. 1400. In Rostra Books: Vol. no. 1. Trondheim, Norway: Trondheim, Norway: Tapir Academic Press.
- Imsen, S. (2013). Law and Justice in the Realm of the King of Norway. Legislation and State Formation: Norway and Its Neighbours in the Middle Ages, 15–40.
- Imsen, S. (2018). Kongemakt og skattland : den norske kongens rike utenfor Norge i middelalderen (1. utgave.). Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Isl. Ann. (1888). Islandske Annaler indtil 1578 / udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved Gustav Storm (G. Storm, Ed.). Christiania: Grøndahl.
- Jakobsen, J. (1972). Færøske folkesagn og æventyr. Tórshavn: H. N. Jacobsen.
- Jensen, N. J. (1976). Møntvæsenet i Danmark i den sene unionstid specielt under Christian 2. Tíkið niður av <https://www.danskmønt.dk/c2njj.htm>
- Jónsbók. (1970). Jónsbók : Kong Magnus Hakonssons Lovbog for Island, vedtaget paa Altinget 1281 og Réttarbætr, de for Island givne Retterbøder af 1294, 1305 og 1314 / udgivet efter Haandskrifterne ved Ólafur Halldórsson (Genoptrykt; Ó. Halldórsson, Ed.). Odense Universitetsforlag.
- Jónsson, M., & Boulhosa, P. P. (2011). Tithe and Tribute in Thirteenth-Century Iceland. In S. Imsen (Ed.), Taxes, tributes and tributary lands in the making of Scandinavian kingdoms in the Middle Ages: Vol. No. 2 (pp. 151–163). Trondheim: Tapir Academic Press.
- Kalteisen, H. (1899). Erkebiskop Henrik Kalteisens Kopibog (Bugge, Ed.). Christiania.
- Karlsson, G. (2009). Lífsbjörg íslendinga : frá 10. öld til 16. aldar. In Handbók í Íslenskri Miðaldasögu: Vol. 3. Reykjavík: Háskólaútgáfan.
- Kongsbókin. Sth. 33 4°. Tíkið niður av <http://www.history.fo/index.php?id=892&L=8>
- Krogh, K. J. (1988). Kirkjubøstolene og kirkjubøur : et brudstykke af det færøske bispesædes historie. Tórshavn: Emil Thomsen.
- ML (1915). Magnus Lagabøters landslov / Oversat av Absalon Taranger Utgit med bidrag av Universitetet (A. Taranger, Ed.). Tíkið niður av https://heimskringla.no/wiki/Magnus_Lagaboters_landlov
- Mortensen, Andras. (2019). Færeyinga saga som historisk kilde: En vurdering af sagaens ophavssituation og politiske miljø. Scripta Islandica: Isländska Sällskapets Årsbok, 70, 18–36.
- Mortensen, Arnbjørn. (1954). Fólkatalið og ognarbytingin í Føroyum um 1600 : við jarðabókini 1584 sum grundarlag. Fróðskaparrit. Annales Societatis Scientiarum Færoensis, 3.
- Njåstad, M. (2009). Amund Sigurdsson Bolt. In Norsk biografisk leksikon. Tíkið niður av https://nbl.snl.no/Amund_Sigurdsson_Bolt
- Njåstad, M. (2011). How to tax a Skattland - the case of Jemtland. In S. Imsen (Ed.), Taxes, tributes and tributary lands in the making of Scandinavian kingdoms in the Middle Ages. Trondheim: Tapir Academic Press.

- Njåstad, M. (2014). «Det østre riket». Kongelig administrasjon i Jemtland ca. 1300- 1500. Heimen, 51(04), 297–304.
- Rindal, M., & Spørck, B. D. (2018). Kong Magnus Håkonsson Lagabøtes landslov : norrøn tekst med fullstendig variantapparat (M. Rindal, B. D. Spørck, & Arkivverket, Eds.). Oslo: Arkivverket.
- Sandnes, J. (1991). Kommentar til Arne Thorsteinsson. In J. P. Joensen, R. Johansen, & J. Kløvstad (Eds.), Nordatlantisk foredrag : seminar om nordatlantisk kulturforskning i Nordens hus på Færøerne 27.-30 august 1990 (pp. 27–28). Tórshavn: Norðurlandahúsið í Føroyum.
- Smith, B. (2011a). Hákon Magnusson's root-and-branch reform of public institutions in Shetland, c. 1300. In S. Imsen (Ed.), Taxes, tributes and tributary lands in the making of Scandinavian kingdoms in the Middle Ages. Trondheim: Tapir Academic Press.
- Smith, B. (2011b). Some Shetland Heiresses, 1360-1660. *The New Shetlander*, 258.
- StFS. (1908). Savn til Føroyinga sögu í 16 öld : Givið út hevur Hitt føroyska Bókmentafelagið. (A. C. Evensen, Ed.). Tórshavn.
- Sverris saga. (Flateyjarbók). Tikið niður av [http://heimskringla.no/wiki/Sverris_saga_\(Flateyjarbók\)](http://heimskringla.no/wiki/Sverris_saga_(Flateyjarbók))
- Thiset, A. (1915). Vaabenmærkerne for Island, Færøerne og Kolonierne : en kritisk Undersøgelse. København.
- Thorsteinsson, A. (1978). Forn búseting í Føroyum. *Fróðskaparrit. Annales Societatis Scientiarum Færoensis*, 26, 54–80.
- Thorsteinsson, A. (1981). Jordforhold i det gamle landbrugssamfund. *Landinspektøren. Færøernes Kartografi, Udskiftning m.v., Særhæfte*, 30, 10. hæfte, 664–678.
- Thorsteinsson, A. (1991). Landbrugstradition og jordetal på Færøerne. In J. P. Joensen, R. Johansen, & J. Kløvstad (Eds.), Nordatlantisk foredrag : seminar om nordatlantisk kulturforskning i Nordens hus på Færøerne 27.-30 august 1990. Tórshavn: Norðurlandahúsið í Føroyum.
- Thorsteinsson, A. (2008). Land Divisions, Land Rights, and Land ownership in the Faeroe Islands. In M. Jones & K. R. Olwig (Eds.), *Nordic landscapes : region and belonging on the northern edge of Europe* (pp. 77–105). Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press.
- Tingbók. (1953). *Tingbókin 1615-54* (2. útg.; E. Joensen, Ed.). Tórshavn: Einar Joensen.
- Tingbók. (1958). *Løgtings- og Vártingsbókín 1655-66* (E. Joensen, Ed.). Tórshavn: Einars. Tjóðsavnið. Fornminnalisti.
- Wærdahl, R. B. (2011). The incorporation and integration of the king's tributary lands into the Norwegian realm, c. 1195-1397. Leiden Boston: Brill.
- Weyhe, E. (2012). Um at lesa Skipan um tingfaratoll. In E. Weyhe, A. Johansen, T. Sigurðardóttir & T. Árnadóttir (Eds.), *Eivindaródn : greinar 1979-2011*. (pp. 515–520). Tórshavn: Fróðskapur.

-
- Zachariassen, L. (1961). Føroyar sum rættarsamfelag : 1535-1655. Tórshavn: Føroya Fróðskaparfelag.
- Þórláksson, H. (2011). Ambitious kings and unwilling farmers. On the difficulties of introducing a royal tax in Iceland. In S. Imsen (Ed.), Taxes, tributes and tributary lands in the making of Scandinavian kingdoms in the Middle Ages. Trondheim: Tapir Academic Press.

11 Fylgiskjal

Sýsla, bygð, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á uppihald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Suðuroyar sýsla	64,15	73	100	59
Sumba	9,5	10	12	9
Lange Gardtt (í Gørðum)	1	1	1	1
Neder Huus (í Húsatoftum)	1	1	1	1
Neder Kaalgaardr (Í Gørðum)	1	1	1	1
Offuer Kaalgaardr (í Gørðum)	1	1	1	1
Paa Krosse (á Krossi)	1,5	1	3	1
Vdi Hørge (Hørg)	2	3	3	2
Vedquea (við Kvíggjá)	1	1	1	1
Vnder Hamre (Undir Hamri)	1	1	1	1
Vágur	7	8	9	7
Brecke (í Brekkugerði)	1	2	3	1
I Vaagetoffthe (í Toftum)	1	1	1	1
Paa Ørre (á Oyri)	1	1	1	1
Quandals Huus (við Hvanndalsá)	1	1	1	1
Smørløffue Ved Krøye (í Smillum)	1	1	1	1
Smørløffue Ved Krøye (við Kráir?)	1	1	1	1
Vid Gioffueraa (við Gjógvará)	1	1	1	1
Nes	2,5	3	3	2
Med Brødellerd (við Breytalið)	0,5	1	1	0
Paa Jader (á Jaðri)	1	1	1	1
Siðtofte (í Sjóvartoftum)	1	1	1	1
Porkeri	5,4	7	10	4
Bache (í Bøkkum)	1,15	2	2	1
Øde Stredum (í Eystrum)	0,5	1	2	0
Paa Høye (á Heyggi)	1	1	1	1
Ved Aa (við Á)	1,5	1	3	1
Vnder Hamrum (undir Homrum)	0,25	1	1	0
Vnnder Hoye (uttan Heyga)	1	1	1	1

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á uppihald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Hov	8,25	9	9	8
Braa y Hoffue (á Brúgv)	1	1	1	1
Breke (á Brekku)	1,25	2	2	1
Gierde (við Garð)	1	1	1	1
Hoffue	1	1	1	1
Leffs Gaard (í Leivsgarði)	1	1	1	1
Nygaardr (í Byrgi)	1	1	1	1
Varre y Houffue (í Vørðu)	1	1	1	1
Vnnder Hamrum i Hoffue (undir Homrum)	1	1	1	1
Fámjin	7,5	9	14	6
Aff Thøgum (á Teigum)	0,5	1	1	0
Famøe Y Hodttne (í Horni)	1	1	1	1
Foroffuenn Kierke (oman Kirkju)	2	2	3	2
Herdeudal (í Herdali)	1	1	1	1
Høgefledt (á Hagafløtti)	0,5	1	1	0
Indside Giered (í Jansagerði)	1	1	1	1
Siffuord Gardr (í Sjúrdargarði)	0,5	1	5	0
Thradum (í Trøðum)	1	1	1	1
Ørðavík	2	2	3	2
Ørdeuig	2	2	3	2
Trongisvágur	4,25	6	6	4
Sualballe (í Svalbarði)	1	1	1	1
Thrangis Vaage (á Húsgarði, í Húsi)	3,25	5	5	3
Froðba	5,5	5	6	5
Frodebøe (á Bø)	2,5	2	3	2
Paa Hamre (uppi á Hamri)	3	3	3	3
Hvalba	12,25	14	25	12
Garschodttne (í Garðshorni)	1	1	1	1
Gillium (í Giljum)	1	1	1	1
Í Leirum (gjaldfrúr embætisgarður)	0	1	1	1
Nøste (við Neyst)	2,5	3	3	2
Paa Høye (á Heyggi)	0,5	1	1	0

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á upphald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Qualbø Y Schalle (í Skálum)	3,25	4	6	3
Smortoffthe (við Toftir)	1	1	1	1
Vestrre Hamre (vestur á Hamri)	2	1	6	2
Wdi Nesse och Varde (í Nesi og undir Vørðu)	1	1	5	1
Sandoyar sýsla	43,4	51	68	38
Stóra Dímun	1	1	1	1
Storre Dimmen (Stóra Dímun)	1	1	1	1
Skúvoy	7,4	10	11	6
Brede Stuue (í Skúvoy)	1,9	4	4	1
Storre Stuffue (í Skúvoy)	3	3	4	3
Systemanndtz Stuue (í Skúvoy)	1,5	2	2	1
Vdi Hodtnne (í Ólansgarði)	1	1	1	1
Skarvanes	2	2	3	2
Skarffuennes (á Skarvanesi)	2	2	3	2
Dalur	3,5	3	4	3
Paa Dall (í Dali)	3,5	3	4	3
Húsavík	4	5	5	3
Husseuigh	3,5	4	4	3
Søder y Hage y Husseuigh (suðuri í Haga)	0,5	1	1	0
Skálavík	11	11	18	11
Hagebrecke (undir Hagabrekku)	6	6	10	6
Hiem aa Dall (í Dalsgarði)	1	1	1	1
Paa Hamre (á Hamri)	2	2	2	2
Paa Jnnderdall (í innara Dal)	1	1	3	1
Paa Kierckegierde (í Kirkjugerði)	1	1	2	1
Sandur	14,5	19	26	12
Aargaardt (uttan Á)	2	2	3	2
Hallkebreke (undir Halgabrekku)	1	1	2	1
Norder Thodnnes och Sønnder Todnnes (í Todnesi) (gjaldfríur embætisgarður)	0	1	1	0

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á uppihald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Paa Braa (undir Breytasandi ?)	0,5	1	1	0
Paa Hodtnne (í Horni)	0,5	1	1	0
Paa Høye (á Heyggi)	1	1	1	1
Paa Kiødtte (í Koytu)	1	1	1	1
Paa Sølle (í Soylu)	1	1	3	1
Paa Tradegaard (í Trøðum)	1	1	1	1
Sannde Gard (á Sondum)	1	1	1	1
Sanndisbreche (norðri á Bø)	2,5	5	5	2
Vdt aa Røenn (úti á Reyni)	0,5	1	1	0
Vnnder Scharde (undir Skarði)	1	1	1	1
Wnnder Røenn (undir Reyni)	1,5	1	4	1
Vága sýsla	29	40	50	26
Sandavágur	5,5	8	9	6
Sannde Vaage (á Sondum)	5,5	7	8	5
Stege Gardett (á Steig) (gjaldfríur embætisgarður)	0	1	1	1
Miðvágur	6	9	13	6
Anside Gierde (í Jansagerði) (gjaldfríur embætisgarður)	0	1	1	1
Erichstoff (við Eirikstofthir)	0,25	1	1	0
Jnnde y Huusse (inni í Húsi)	1,5	1	2	1
Kalffueleye (í Kálvalíð)	1	1	1	1
Paa Rygge (á Ryggi)	3,25	5	8	3
Sørvágur	3	2	3	3
Sørre Vaage (í Seyrvági)	3	2	3	3
Bøur	2,75	4	5	2
Bøe (í Bø)	2,75	4	5	2
Gásadalur	3,5	3	5	3
Gaassedal Vp meth Gaardtt (uppi við Garð)	1,5	2	3	1
Vid Graatenn (við Grástein)	2	1	2	2
Mykines	8,25	14	15	6
Forhaanndenn Aa (handan Á)	2,25	3	3	2
Jnnde y Stuue (á Bø)	2,75	5	5	2
Paa Tødall (á Tøðali)	1,75	3	4	1

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á upphald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Vdi Stuue (á Bø)	1,5	3	3	1
Streymoyar sýsla	72,18	102	117	69
Koltur	2	2	2	2
Hiem y Hussegardt (heimi í Húsi)	1	1	1	1
Paa Gierdum (norð í Gerði)	1	1	1	1
Hestur	4	4	4	4
Hest (í Hesti)	4	4	4	4
Nólsoy	10,75	15	16	10
Nolssøe (í Nólsoy)	9	11	12	9
Paa Kornnedall (í Korndali)	1,75	4	4	1
Kirkjubøur	2	3	2	2
Arge (á Argjum) (hospital)	0	1	0	0
Kierche Bøe Gaardt (heimi á Garði)	1	1	1	1
Vd aa Bøe (úti á Bø)	1	1	1	1
Velbastaður	5	11	13	5
Adt Stennum (á Steinum)	2	2	2	2
Noreraa Høye (norðuri á Heyggi)	1	6	6	1
Valbøsted Vde paa Hyoe (úti á Heyggi)	2	3	5	2
Syðradalur	0	1	1	1
Sønnerdal (í Syðradali) (gjaldfríur embætisgarður)	0	1	1	1
Norðradalur	2,5	3	3	2
Neffmtons Gaard (á Sævarong ?)	1	2	2	1
Norderdall (í Norðradali)	1,5	1	1	1
Skælingur	1	1	1	1
Skellinnge (á Skælingi)	1	1	1	1
Leynar	2	2	2	2
Lønnhaffue (í Leynum)	2	2	2	2

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á uppihald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Kvívík	5,8	15	15	6
Faar hiemmen Aa (heiman Á)	4,8	11	11	4
Paa Helde (á Hellugarði)	1	3	3	1
Queuig Kiercke Theig (á Kirkjuteigi) (gjaldfríur embætisgarður)	0	1	1	1
Vestmanna	6,13	9	11	5
Gierdum (í Gørðum)	3,63	6	7	3
Paa Delde (á Deild)	0,5	1	1	0
Paa Roffue (á Rógvu)	1	1	2	1
Vesmennde Haffnn	1	1	1	1
Saksun	3	3	5	3
Paa Duffue gaardenn (í Dúvugørðum)	2	2	4	2
Sax Haffue Paa Suertaa (við Svartá)	1	1	1	1
Tjørnuvík	2	2	3	2
Thiørnneuig (í Tjørnuvík)	2	2	3	2
Haldórsvík	2,5	4	10	2
Haldersuigh (í Haldórsvík)	2,5	4	10	2
Streymnes	2	2	2	2
Strømmennes (á Streymnesi)	2	2	2	2
Hvalvík	2	2	2	2
Paa Qualuig (í Hvalvík)	2	2	2	2
Hósvík	2	3	3	2
Paa Tofftum (í Toftum)	1	2	2	1
Thorsuig Paa Garss Ennde (í Garðsenda)	1	1	1	1
Kollafjørður	9	12	12	9
Koldefiord Paa Kieldnes (á Kjalnesi)	1	1	1	1
Paa Hamrum (í Homrum)	2	2	2	2
Paa Høye (á Heyggi)	1	1	1	1
Paa Meddtt Jord (á Miðgerði)	1	2	2	1

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á upphald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Paa Øringum (á Oyrareingjum)	1	1	1	1
Paa Signnebøe (á Signabø)	1	1	1	1
Paa Thodnnes (á Todnesi)	1	3	3	1
Vid Sioff (við Sjógv)	1	1	1	1
Kaldbak	3,25	3	4	3
Jnnde aa Boe (inni á Bø)	1	1	1	1
Kalback Vd meth Aa (úti við Á)	1,25	1	2	1
Solle Gaardett (í Soylugørðum)	1	1	1	1
Sund	1,5	1	1	1
Sundaze Gardt (á Sundi)	1,5	1	1	1
Hoyvík	2	2	2	2
Houigh (heimi á Garði)	2	2	2	2
Tórshavn	1,75	2	3	1
Sannde Gierde	0,25	1	1	0
Thorschaffnn, Huussegaardt	1,5	1	2	1
Eysturoyar sýsla	69,5	101	121	64
Strendur	6,75	9	11	6
Gierdum (í Gerðum)	1	1	1	1
Hiem aa Høye (á Heyggi)	1,5	3	3	1
Seblennde (í Sevlendi)	1,25	2	3	1
Vid Siøff (við Sjógv)	3	3	4	3
Selatrað	4	5	5	3
Hiem aa Bøe (heimi á Bø)	2,5	3	3	2
Paa Medtt Hodnn (í Mittúni)	0,5	1	1	0
Selletrunde Vde paa Høye (á Heyggi)	1	1	1	1
Oyri	1	1	1	1
Paa Ørre (á Oyri)	1	1	1	1
Norðskáli	1	1	1	1
Norder vedt Schalle (við Norðskála)	1	1	1	1

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á upphald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Eiði	6	9	9	6
Eydde (á Eiði)	6	9	9	6
Gjógv	2,5	5	5	2
Vid Giou (við Gjógv)	2,5	5	5	2
Funningur	5,25	8	10	5
Fundinge (í Funningi)	4	6	7	4
Jnnde i Husse (inni í Húsi)	1,25	2	3	1
Skála	6,75	11	15	6
Hiem ad Skaalle Y Groff (í Grógv)	2	2	2	2
Op y Hodttne (uppi í Horni)	2	1	2	2
Siffuortonn (í Sjóvartúni)	1,5	3	6	1
Skaalle Yttre Skaalle (á ytra Skála)	1,25	5	5	1
Elduvík	3	4	4	3
Elleuigh (í Elduvík)	3	4	4	3
Oyndarfjørður	3,5	8	9	4
Anndefiordtt (í Sjóvartúni ?)	3,5	7	8	3
Garschodttenne (í Garðshorni) (gjaldfriur embætisgarður)	0	1	1	1
Fuglafjørður	5	5	11	4
Foruden Aa (um Á)	1	1	1	1
Fugilfiordtt Vp vid Gaard (við Garð)	2,5	2	4	2
Gioffueraa (við Gjógvára)	1,5	2	6	1
Leirvík	4,75	7	7	4
Foruden Aa (uttan Á)	2,25	4	4	2
Leruig Thoffnes (á Toftanesi)	1	1	1	1
Vp med gaardt (við Garð)	1,5	2	2	1
Norðragøta	5	5	6	5
Norderøaa Gatte (í Norðragøtu)	5	5	6	5

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á upphald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Gøtugjógv	1	1	2	1
Vid Gioff (við Gøtugjógv)	1	1	2	1
Syðrugøta	4	4	6	3
Sønnder Gatte (í Syðrugøtu)	2,5	1	3	2
Vdi Groff (úti í Grógv)	1,5	3	3	1
Søldarfjørður	2	2	2	2
Salmande Fioridt (heimi á Bø)	1	1	1	1
Vdttbøe (á Útbø)	1	1	1	1
Lamba	1	1	1	1
Lamhauge (í Lamba)	1	1	1	1
Glyvrrar	2,5	3	3	2
Gliffuerom (á Glivrum)	2,5	3	3	2
Toftir	4,5	11	12	4
Hiem aa Tofftum (heimi á Toftum)	1,5	2	3	1
Toftum Jnnd aa Høye (inni á Heyggi)	1	2	2	1
Vp y Høye (á Torkilsheyggi)	2	7	7	2
Nes	0	1	1	1
Ness (á Nesi) (gjaldfríur embætisgarður)	0	1	1	1
Norðoya sýsla	52,9	60	76	49
Blankskáli	2,5	1	4	2
Blanckschaalle (á Blankskála)	2,5	1	4	2
Húsar	3	5	7	3
Kallsøe Hussum (Húsar)	3	5	7	3
Mikladalur	3,75	4	4	3
Møchledall, For sønnendenn och nordenn Aæn (í Mikladali)	3,75	4	4	3
Trøllanes	2	2	2	2
Troldennes (á Trøllanesi)	2	2	2	2

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á upphald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Kunoy	3,5	4	6	3
Kunnø Hiem i Huusse (heimi í Húsi)	2	2	2	2
Suiderbøe (suður á Bø)	1,5	2	4	1
Haraldssund	1	1	1	1
Harrillsanndt (í Haraldssundi)	1	1	1	1
Skarð	2,5	2	5	2
Scharde (á Skarði)	2,5	2	5	2
Norðoyri	3	3	3	3
Ørre (á Oyri)	3	3	3	3
Klaksvík	8,15	11	11	8
Gierdum (Gerðum, uppi á Grundum)	3	4	4	3
Mørckennoo y Bordoe (á Myrkjanoyri)	1	1	1	1
Vaage (í Vági)	1	1	1	1
Vp Sallum (á Uppsølum)	3,15	5	5	3
Strond	1,5	1	4	1
Strandtt (á Strond)	1,5	1	4	1
Skálatoftir	1,5	1	1	1
Skaallethoffthe (á Skálatoftum)	1,5	1	1	1
Múli	1,5	2	3	1
Mulle (á Múla)	1,5	2	3	1
Depil	1	1	1	1
Deble (í Depli)	1	1	1	1
Norðtoftir	1	1	1	1
Toftum (á Norðtoftum)	1	1	1	1
Árnafjørður	1	1	1	1
Arnefiordt (í Árnafirði)	1	1	1	1

Sýsla, bygd, stað	Skattur 1584, gyllin	Hús 1584	Tal á upphald- arum 1584	Hús uml. 1300, meting við stöði í skatti 1584
Hvannasund	2	2	2	2
Quannð Sanndt (í Hvannasundi)	2	2	2	2
Viðareiði	3	4	4	4
Foldenn (í Follendi)	1	1	1	1
Gaardt (við Garð)	1	1	1	1
Viderøe Høye (á Heygum)	1	1	1	1
Vnna Gierde (í Ónagerði) (gjaldfríur embætisgarður)	0	1	1	1
Svínoy	5	4	6	5
Hiem y Huusse (Heimi á Bø ?)	4	3	5	4
Suinoe	1	1	1	1
Fugloy	2,5	4	4	5
Fugløe Ad Kircke (á Kirkju)	2,5	4	4	2
Hatteruigh (í Hattarvík)	3,5	6	6	3

Brotpartar av gyllin, sum í jarðarbókini eru uppgivin í skinum, eru umroknaðir til desimalar.

The relative order of sentential adverbs in Icelandic and Faroese

Setningsháorð í íslenskum og føroyskum

Ásgrímur Angantýsson^{*1}, Jóhannes Gísli Jónsson^{1†}

¹Árnagarði við Suðurgötu, Háskóla Íslands, IS-102 Reykjavík

fróðskapur

Fróðskaparrit 67 (2021): 81-95
©The Author(s) 2021 Open
Access under Creative Commons
by Attribution License. Use,
distribution and reproduction are
unrestricted. Authors and original
publication must be credited.
DOI: 10.18602/fsj.v0i0.131
www.frodskapur.fo/

Abstract

This paper discusses the relative order of four types of sentential adverbs in Insular Scandinavian. Data from two judgment tasks show that the relative orders of adverbs that follow Cinque's (1999) hierarchy receive more positive judgments than orders that violate this hierarchy in both languages, but the contrasts are much weaker than expected. That Icelandic and Faroese behave in very similar ways with respect to adverb placement is expected, given all the syntactic similarities between the two languages.

Úrtak

Henda greinin viðger tað lutfalsliga orðaraðið í sambandi við fyra sløg av setningsháorðum í íslenskum og føroyskum. Tilfar frá tveimum spurnakanningum vísir, at tað lutfalsliga orðaraðið í sambandi við háorð, sum fylgja raðskipanini hjá Cinque (1999) í báðum málum, fáa positivari metingar enn orðarað, sum stríðir ímóti hesi raðskipan. Mótsetningarnir eru tó nógv minni enn væntast kundi. At íslenskt og føroyskt bera seg at á sera líkan hátt, tá ið tað snýr seg um pláss hjá háorðum, er væntandi, tá ið havdir eru í huga allir teir setningafrøðiligu líkskapirnir, sum eru millum tey bæði málini.

Keywords: Word order, sentential adverbs, Cinque's hierarchy, Icelandic, Faroese, Insular Scandinavian

1 Introduction

This paper discusses the relative order of sentence adverbs in Icelandic and Faroese from the following four classes: conjunctive adverbs, speech act adverbs, evaluative adverbs and evidential adverbs. Some combinations of these adverbs in Faroese are exemplified below:

^{*}E-mail: asgriman@hi.is

[†]E-mail: jj@hi.is

(1)	a.	Jón Jón	hefur has	satt at siga honestly speech act →	<u>týðiliga</u> obviously evidentiality	gjørt done	eitt a	mistak. mistake
	b.	Jón Jón	hefur has	<u>týðiliga</u> obviously evidentiality →	satt at siga honestly speech act	gjørt done	eitt a	mistak. mistake
(2)	a.	Hanus Hanus	var was	tó still conjunction →	<u>tíbetur</u> thankfully evaluation	sloppin escaped		óskaddur. unharmed
	b.	Hanus Hanus	var was	<u>tíbetur</u> thankfully evaluation →	tó still conjunction	sloppin escaped		óskaddur. unharmed

The main goal of this paper is to examine possible sequences of these four adverb classes in Faroese and Icelandic to see how well they fit with Cinque's (1999) theory of adverb placement across languages. For convenience, the word adverb will be used in this paper to refer to single adverbs as well as phrases of various kinds that carry an adverbial meaning since Cinque's theory should predict the syntactic behavior of adverbs in this broad sense. Icelandic and Faroese are well suited for a comparative study because these two languages are closely related and share many syntactic similarities. Hence, adverb sequences may behave in very similar ways in these two languages. The relative order of adverbs is determined by a hierarchy of 30 functional projections hosting adverbs as their specifiers in Cinque's theory. Deviations from this hierarchical order should lead to ungrammaticality unless some specific conditions hold (see further in 3.4). The data presented here show that orders that comply with Cinque's hierarchy are always preferred to orders that violate the hierarchy in both languages. Thus, far more Faroese speakers accept (1a) and (2a) than (1b) and (2b), but the contrasts are not nearly as strong as one would expect from Cinque's theory. As discussed by Jónsson (2002), similar facts hold for sentential adverbs in Icelandic.

The structure of this paper is as follows. Section 2 lays out the theoretical background of the study. Section 3 presents the results from questionnaire surveys that were conducted in the Faroe Islands in 2016 and in Iceland 2017, as well as naturalistic data from Icelandic, and discusses the theoretical implications of these results. Section 4 contains some concluding remarks.

2 Theoretical background

Adverbs can be divided into many classes depending on their syntactic and semantic properties (see Jackendoff 1972, Travis 1988, Alexiadou 1994, 1997, Cinque 1999, Nielsen 2000, Ernst 2002, 2004, 2007, Svenonius 2002, Pittner et al. 2015). As is well known, the syntax and semantics of adverbs is strongly linked in that adverbs with a

similar meaning tend to have a similar syntactic distribution. In this paper, we will only be concerned with adverbs that are often referred to as sentential adverbs because they modify the whole clause rather than a subpart of the clause. Sentential adverbs split into various subclasses but we will focus here on conjunctive adverbs, speech act adverbs, evaluative adverbs and evidential adverbs.

Sentential adverbs in Faroese are a largely uncharted territory (but see Thráinsson et al. 2012: 181–190 for some discussion). More is known about sentential adverbs in Icelandic (see Bergsveinsson 1969, Jónsson 2002, Jóhannsdóttir 2005 and Thráinsson 2005:123–137 and 2007:37–40, 79–87) although further studies are needed. The examples in (3) show the type of sentential adverbs that are the main focus of this paper:

(3)	a.	Ferðin	til	Húsavíkur	gekk	samt sem áður	vel.	(conjunctive adverb)
		trip.the	to	Húsavík	went	nevertheless	well	
	b.	Maturinn	er	í hreinskilni sagt	ekki	nógu	góður.	(speech act adverb)
		food.the	is	honestly	not	enough	good	
	c.	Hann	er	skiljanlega		miður sín.		(evaluative adverb)
		he	is	understandably		devastated		
	d.	Hún	er	greinilega		verðugur		(evidential adverb)
		she	is	clearly		sigurvegari	worthy winner	

These examples illustrate the neutral position of sentential adverbs in Icelandic, which is after the finite verb (Thráinsson 2007:37–40 and references cited there). This is also the case in Faroese (Thráinsson et al. 2012: 241–246). Sentential adverbs can also be fronted in both languages but that should not make any difference for the ordering relations between the adverbs.

If two or more sentential adverbs occur in the same clause, Cinque's theory (1999:106) predicts a rigid order between them. This is shown in (4), which features three subclasses of sentential adverbs where each class is expected to precede all classes that are lower in the hierarchy.

- (4)
- a. Conjunctive adverbs
lastly, consequently, nevertheless
 - b. Speech act adverbs
frankly, briefly, honestly
 - c. Evaluative adverbs
fortunately, understandably, luckily
 - d. Evidential adverbs
supposedly, apparently, truly

Conjunctive adverbs are not included in the hierarchy proposed by Cinque (1999). However, since the only analysis of this adverb class that is consistent with his approach to adverb ordering is to place them in the hierarchy, presumably above the other adverb classes, we will assume that this is a correct interpretation of Cinque's theory. Note also that (4) constitutes only a small part of Cinque's (1999) hierarchy of 30 functional projections hosting adverbs as their specifiers. Still, we believe that investigating four adverb classes should give a good indication of the plausibility of Cinque's theory with respect to the relative order of sentential adverbs in Insular Scandinavian.

Cinque's (1999) theory falls within hierarchical analyses of adverbs which state that adverbs occupy fixed specifier positions in the syntactic structure (Alexiadou, 1997; Cinque, 2004). The alternative is the adjunction analysis, which holds that adverbs adjoin rather freely to any maximal projection so long as they receive a suitable interpretation (Alexiadou, 1997; Ernst, 2002, 2004, 2007, 2020). The adjunction approach has the advantage of being flexible enough to allow some variability in the relative order of adverbs, but it is also too weak in allowing too much variability. By contrast, the hierarchical approach is often seen as too restrictive in ruling out various adverb sequences that are not categorically excluded. However, for the Insular Scandinavian data examined here, it is also a problem for the applicability of Cinque's theory that various examples that follow his hierarchy are not only marginally acceptable for many speakers.

Cinque (1999: 3-4) allows for certain deviations from the hierarchical order imposed by his theory. First, one adverb may modify another adverb, in which case the two adverbs form one syntactic constituent. It is difficult to determine if this applies to any of the examples in the two surveys discussed here because the participants were not asked about the interpretation of the test sentences. Our own intuition is that the Icelandic test sentences do not allow for this kind of reading and the same seems to hold for the corresponding example in Faroese (Zakaris S. Hansen, p.c.), with one or two possible exceptions discussed below.

Parenthetical adverbs which are set apart prosodically from the rest of the clause are also exempt from Cinque's hierarchy. As with semantic interpretation, it is hard to know what role (if any) intonation plays in the evaluation of individual examples in a written

survey of native speakers' judgments. While there are indications that some speakers treat some adverbs as parenthetical in the surveys discussed here (see further in 3.2-3.4 below), such adverbs are quite marked in Insular Scandinavian, and thus we believe that they cannot be an important factor in native speaker judgments of illicit adverb sequences.

In this paper, we therefore focus on Cinque's theory without any comparison to other theories of adverb ordering. It will be shown that Icelandic and Faroese pattern in very similar ways with respect to adverb ordering and data from both languages pose problems for Cinque's theory. We will argue that most of these problems can be accounted for if various non-syntactic factors are taken into consideration, factors that either improve the relevant examples or make them less acceptable.

3 Adverb ordering

3.1 The questionnaires

The data discussed here are mainly based on two written questionnaires administered to comparable groups of university students in Iceland and the Faroe Islands. We have also added some corpus data from Icelandic wherever there were enough examples to provide a meaningful comparison to the results from the judgment tasks. The following table gives some basic information about the two questionnaires:

TABLE 1
Judgement studies on the relative order of adverbs

Questionnaire	Participants	Place	Date
Written (123 examples)	32 students	Fróðskaparsetur Føroya	April 4, 2016
Written (24 examples)	37 students	University of Iceland	November 24, 2017

The questionnaires had the same kind of instructions and format, but the Faroese version was much longer since it contained not only examples of the constructions discussed here, but also various other examples. The Icelandic questionnaire consisted of 24 examples, including 10 examples testing the relative order of sentential adverbs. In both questionnaires, the examples were presented as minimal pairs or triplets and the participants were asked to rate them as good, dubious or impossible. These options

correspond to a three-point scale which has been used in various studies on syntactic variation in Insular Scandinavian (Thráinsson, 2015). The two surveys did not cover all possible combinations of the adverb classes under investigation but this should not be necessary to test the predictions of Cinque's theory of adverb ordering.

Most studies of adverb sequences that we know of are based on the judgments of the author or a handful of native speakers. However, since the relevant data can be quite delicate, it is preferable to use the judgments of a large number of speakers. In fact, the limitations of Cinque's theory are clearly exposed in studies of that kind as can be seen in Payne's (2018) study of some adverb sequences in English.

We will present results from the two surveys in sections 3.2 and 3.3 and point out various challenges to Cinque's theory. We will also discuss some naturalistic data from Icelandic found in the Risamálheild Corpus (Steinþórsson et al. 2018) to compare to the results from the judgment tasks.¹ This chapter concludes with a brief summary in 3.4 which also highlights some theoretical implications.

3.2 Icelandic

Cinque's (1999) theory of adverbs predicts a very strong contrast between the a-examples in the following sentence pairs and the b-examples as the former comply with his hierarchy whereas the latter do not.

These predictions are confirmed in that orders consistent with Cinque's hierarchy are clearly preferred to the opposite orders. Still, the judgments are much more gradient than expected as many speakers find these examples questionable rather than acceptable or unacceptable.² To be sure, examples with adjacent sentential adverbs tend to produce a rather awkward prosody because the two adverbs do not naturally form a phonological phrase, and this may explain the relatively low acceptance rate for (5a). Note, however, that this type of explanation does not rely on Cinque's theory, and it also fails to explain the number of speakers that found (5b) merely questionable.

As for (6a), the acceptance rate was only 30%. Some of the participants in the survey mentioned in a box for additional comments that they found it odd to have both *skiljanlega* 'understandably' and *satt að segja* 'honestly' within the same sentence. We agree with this intuition, and we suspect that combining these two adverbs sounds contradictory to some speakers since the adverb *skiljanlega* indicates that the proposition is

¹Unfortunately, there is no online corpus of Faroese that is large enough to be used for this purpose.

²It should be noted that the judgments of various filler sentences in both surveys were far more categorical than what we find with the test sentences. Thus, the results for the adverb sequences cannot be explained by reference to other results in the surveys.

TABLE 2

The relative order of speech act adverbs vs. evidential and evaluative adverbs

						Yes	?	No
(5a)	Jón hefur satt að segja <u>greinilega</u> gert mistök					76%	21%	3%
	Jón has honestly obviously made mistake							
	speech act → evidentiality							
(5b)	Jón hefur <u>greinilega</u> satt að segja gert mistök					3%	32%	65%
	Jón has obviously honestly made mistake							
	evidentiality → speech act							
(6a)	Jón hefur satt að segja <u>skiljanlega</u> engan áhuga					30%	16%	54%
	Jón has honestly understandably no interest							
	speech act → evaluation							
(6b)	Jón hefur <u>skiljanlega</u> satt að segja engan áhuga					9%	32%	59%
	Jón has understandably honestly no interest							
	evaluation → speech act							

expected whereas *satt að segja* is typically used to reduce the effect of a frank statement that is likely to express unexpected information.

Of course, one could ask if this pragmatic incompatibility should not also be a problem for (6b), making it even worse than a standard violation of Cinque's hierarchy. Our tentative answer, based on our intuitions as native speakers, is that some speakers mitigate the problem by interpreting *satt að segja* as modifying *skiljanlega* rather than the whole clause. This interpretation could be paraphrased as 'Jón has no interest, and this is frankly understandable.' The same may apply in (5b), i.e., some speakers marginally accept the reading where *satt að segja* modifies *greinilega* 'clearly'. Note that this type of account evades Cinque's hierarchy in a way that his theory allows for.

Judgments on the relative order of conjunctive adverbs on one hand and evidential and evaluative adverbs on the other hand are shown in Table 3.

Jónsson (2002) claims that the relative order of conjunctive adverbs with respect to these types of adverbs is relatively free in Icelandic, but these results show that speakers prefer to place conjunctive adverbs before evidential and evaluative adverbs. Still, the acceptance rate for the a-examples is quite low, especially (7a), and the acceptance rate for (8b) is unexpectedly high. Our consultations with native speakers suggest that the problem with (7a) is that the participants in the survey did not like the word *megrast* instead of the more common (and less formal) verb *greinnast* 'lose weight'.

TABLE 3
The relative order of conjunctive adverbs vs. evaluative and evidential adverbs

		Yes	?	No
(7a)	Hann hefur samt <u>greinilega</u> megrast he has still obviously lost.weight conjunction → evidentiality	50%	25%	25%
(7b)	Hann hefur <u>greinilega</u> samt megrast he has obviously still lost.weight evidentiality → conjunction	8%	22%	70%
(8a)	Hann hafði samt <u>sem betur fer</u> sloppið ómeiddur he had still fortunately escaped unharmed conjunction → evaluation	65%	14%	21%
(8b)	Hann hafði <u>sem betur fer</u> samt sloppið ómeiddur he had fortunately still escaped unharmed evaluation → conjunction	30%	30%	40%

To make sense of (8b), it should be noted that *samt* does not have to take scope over the evaluative adverb *sem betur fer* ‘fortunately’. On the contrary, (8a-b) are most naturally understood as stating that what was unexpected in view of the preceding discourse was that he escaped unharmed. It is much less natural to interpret the counter-expectation in (8a-b) as the fact that he fortunately escaped unharmed. This means that the word order in (8b) reflects the most normal scopal relation between the two adverbs and this is probably the reason why so many speakers find (8b) acceptable. By contrast, *samt* takes scope over *greinilega* in (7a-b), i.e. the counter-expectation in these examples is that he has clearly lost weight.

The contrasts found in (7) and (8) are much stronger in the naturalistic data found in the Risamálheild Corpus. As shown in Table 4, the order evaluative adverb + conjunctive adverb is highly infrequent compared to the expected order conjunctive adverb + evaluative adverb.³ There is also a very strong preference for conjunctive adverbs to precede evidential adverbs.

Since most of the texts in the Risamálheild Corpus are highly formal texts, it is plausible to attribute this difference to a difference in register. Thus, we might conclude

³We only searched for cases where the two adverbs are adjacent. When one adverb is fronted, there seems to be more freedom in the relative order of sentential adverbs but this merits further investigation.

TABLE 4
Results from the Risamálheild Corpus (Icelandic)

Adverbs	Number	Percentage	Order
samt – sem betur fer	35	94,6%	conjunction → evaluation
sem betur fer – samt	2	5,4%	evaluation → conjunction
samt – greinilega	149	96,1%	conjunction → evidentiality
greinilega – samt	6	3,9%	evidentiality → conjunction

that deviations from Cinque's hierarchy are more acceptable in the judgments tasks under discussion here because they are fairly neutral with respect to register.

Table 5 shows two different orders of evaluative and evidential adverbs following a speech act adverb. Examples with three adjacent adverbs received very negative judgements with only a minimal difference between the expected order in (9a) and the unexpected order in (9b):

TABLE 5
The relative order of evaluative and evidential adverbs following a speech act adverb

	Yes	?	No
(9a) María hefur satt að segja <u>sem betur fer</u> <i>greinilega</i> Mary has honestly fortunately obviously lesið bókina read book.the speech act → evaluation → evidentiality	29%	14%	57%
(9b) María hefur satt að segja <i>greinilega</i> <u>sem betur fer</u> Mary has honestly obviously fortunately lesið bókina read book.the speech act → evidentiality → evaluation	21%	24%	55%

The low acceptance rate for (9a) is not surprising because three adverb sequences are incredibly rare as they often create problems with respect to semantics and prosody even if the ordering restrictions imposed by Cinque's hierarchy are respected. It is likely that the participants in the survey struggled to find an appropriate context for these examples and the prosody is also unnatural because (9a) seems to require a break both before and after the second adverb (*sem betur fer*) and possibly also before the first adverb (*satt að*

segja).⁴ Prosody also plays a role in (9b) because this example requires a break before and after the adverb *greinilega* and this break surrounding the adverb *greinilega* makes the order in (9b) compatible with Cinque's hierarchy. Thus, the main problem with (9b) is semantics and prosody just as with (9a) and the result is that native speakers only get a minimal difference between these two examples.

3.3 Faroese

Let us now look at possible combinations of sentential adverbs in Faroese. Table 6 shows sentence pairs where the a-examples reflect the order predicted by Cinque's theory (1999) but the b-examples illustrate the opposite order.

TABLE 6
The relative order speech act adverbs vs. evidential and evaluative adverbs

		Yes	?	No
(10a)	Jón hevur satt að siga <u>týðiliga</u> gjørt eitt mistak Jón has honestly obviously made a mistake speech act → evidentiality	73%	17%	10%
(10b)	Jón hevur <u>týðiliga</u> satt að siga gjørt eitt mistak Jón has obviously honestly made a mistake evidentiality → speech act	10%	14%	76%
(11a)	Jón hevur satt að siga <u>væl skiljandi</u> ongan áhuga Jón has honestly understandably no interest speech act → evaluation	42%	34%	24%
(11b)	Jón hevur <u>væl skiljandi</u> satt að siga ongan áhuga Jón has understandably honestly no interest evaluation → speech act	38%	38%	24%

The order required by Cinque's hierarchy is strongly preferred in (10a-b), just as in the corresponding Icelandic examples in (5), but there is very little difference between

⁴There is a general issue here concerning the effects of weight on adverb ordering. As Höskuldur Thráinsson (p.c.) reminds us, one would expect that the weight of adverbs could influence their placement in view of the general tendency in Icelandic and other languages for light phrases to precede heavier phrases. The surveys reported here were not constructed to test weight effects of this kind, so we have no results to report here but this is clearly something that merits further investigation.

(11a) and (11b) as neither order is widely accepted. The negative reactions to (11a) might be due to the fact that the adverbs *satt at siga* ‘honestly’ and *væl skiljandi* ‘understandably’ are semantically incompatible for many speakers, as already discussed with respect to (6a) in Icelandic. This problem of incompatibility may be solved for some speakers in (11b) if the speech act adverb (*satt at siga*) modifies the evaluative adverb (*væl skiljandi*) as we have suggested for (6b).

TABLE 7

The relative order of conjunctive adverbs vs. evaluative and evidential adverbs

	Yes	?	No
(12a) Oddrún er tó <u>týðiliga</u> klænkað. Oddrún is still obviously lost.weight conjunction → evidentiality	87%	3%	10%
(12b) Oddrún er <u>týðiliga</u> tó klænkað. Oddrún is obviously still lost.weight evidentiality → conjunction	3%	10%	87%
(13a) Hanus var tó <u>tíbetur</u> sloppin óskaddur. Hanus was still fortunately escaped unharmed conjunction → evaluation	73%	10%	17%
(13b) Hanus var <u>tíbetur</u> tó sloppin óskaddur. Hanus was fortunately still escaped unharmed evaluation → conjunction	23%	30%	47%

Just like the Icelandic speakers, the Faroese speakers prefer to place conjunctive adverbs before both speech act adverbs and evidential adverbs rather than the other way around. Still, the acceptance for the order evaluative adverb - conjunctive adverb in (13b) is unexpectedly high, just as in the corresponding Icelandic example in (8b), presumably for the same reason.

As in Icelandic, sentence pairs with evaluative adverbs and evidential adverbs after a speech act adverb were also tested in Faroese. The results are illustrated in Table 8.

Although a minority of speakers finds (14a) acceptable, there is a much stronger contrast between (14a) and (14b) than the corresponding Icelandic examples (9a) and (9b). There is an important difference in that (9a-b) has a heavier evaluative adverb than (14a-b), i.e. *sem betur fer* ‘fortunately’, and this may reduce the prosodic difficulties associated with (14a-b). The result is a higher acceptance rate for (14a) than (9a). However, (14b) has a lower rate than (9b), possibly because it is only in (9b) that native

TABLE 8
The relative order of evaluative and evidential adverbs following a speech act adverb

					Yes	?	No	
(14a)	Maria	hefur	satt að siga	<u>tíbetur</u>	týðiliga	41%	31%	28%
	Mary	has	honestly	fortunately	obviously			
	lisið	bókina.						
	read	book.the						
	speech act → evaluation → evidentiality							
(14b)	Maria	hefur	satt að siga	týðiliga	<u>tíbetur</u>	3%	3%	94%
	Mary	has	honestly	obviously	fortunately			
	lisið	bókina.						
	read	book.the						
	speech act → evidentiality → evaluation							

speakers are likely to think of the prosodic breaks that make the adverb sequence syntactically well-formed.

3.4 Summary and theoretical implications

As shown in the preceding sections, Icelandic and Faroese display very similar results when native speakers judge possible ordering relations between sentential adverbs in the four classes examined here. When the two languages diverge in significant ways, this seems to be due to the fact that the experimental items are not fully comparable across languages rather than some differences in the syntax of sentential adverbs.

Native speaker judgments of various adverb sequences in Icelandic and Faroese are problematic for Cinque's theory. This is most obvious in examples that comply with Cinque's hierarchy and are nevertheless rejected by many native speakers. Thus, the acceptance rate for canonical orders of two sentential adverbs in Icelandic ranges from 30 – 76% and the corresponding figure for Faroese is 42 – 87%. This is shown in the a-examples in (5) – (8) for Icelandic and the a-examples in (10) – (13) for Faroese. A relatively low acceptance rate for examples that conform to the hierarchy is in many cases due to various non-syntactic factors. Although our suggestions in sections 3.2 and 3.3 are somewhat speculative and require further investigation, we conclude that Cinque's hierarchy defines the syntactic well-formedness of adverb sequences, but other factors must also be taken into account as they can significantly reduce the acceptability of such sequences.

Challenges to Cinque's theory of adverb order are not limited to cases where his hierarchy of adverbs is respected. Thus, examples (8b), (9b), (11b) and (13b) violate the hierarchy and still receive an acceptance rate well above 10%. As already discussed, it

appears that both (9b) and (11b) rely on comma intonation for full acceptability, in which case the relevant adverbs are exempt from Cinque's hierarchy. Examples where an evaluative adverb precedes a conjunctive adverb, i.e., Icelandic (8b) and Faroese (13b), are more problematic because the crucial issue in these examples seems to be scope rather than prosody and scope is not an independent factor determining adverb order in Cinque's theory.

4 Conclusion

The data presented in this paper show that the relative order of sentential adverbs that follow Cinque's (1999) hierarchy are always preferred to orders that contradict the hierarchy in Insular Scandinavian. This conclusion is based on two questionnaire studies on four different classes of sentential adverbs conducted in Iceland and the Faroe Islands and some corpus data from Icelandic. However, Cinque's theory has its limitations, and this is most evident in the numerous examples that conform to his hierarchy and still receive a relatively low acceptance rate. As we have argued, pragmatic, semantic and prosodic factors play an important role in such examples. Thus, Cinque's hierarchy seems to be correct as far as syntax is concerned, but it cannot be the whole story.

Acknowledgements

We want to thank an anonymous reviewer of *Fróðskaparrit* for constructive and useful suggestions, Höskuldur Thráinsson and two anonymous reviewers from *Íslenskt mál* for their helpful comments on an earlier (Icelandic) version of this paper (Angantýsson, 2017), and Johan Brandtler for important comments and corrections on a previous working paper version in English (Angantýsson, 2019). In the current paper, we have extended the theoretical and methodological discussion, sharpened the focus on selected word orders, and added data from corpora in support to our conclusions. We are also indebted to Zakaris S. Hansen, Hjalmar P. Petersen, Uni Johannesen and Annika Simonsen for discussion on Faroese, Unnur Líf Kvaran, Birta Mar Johnsdóttir, Sara Sesselja Friðriksdóttir, Áslaug Rut Kristinsdóttir, Dagbjört Guðmundsdóttir and Lilja Björk Stefánsdóttir for discussion on Icelandic, Guðrún Baldvina Sævarsdóttir for assistance with translations, and to Oddur Snorrason for technical assistance. Finally, heartfelt thanks go to our Icelandic and Faroese informants.

References

- Alexiadou, Artemis. 1997. *Adverb Placement. A Case Study in Antisymmetric Syntax*. Benjamins, Amsterdam.
- Angantýsson, Ásgrímur. 2017. Setningaratviksorð í íslensku og færeysku. *Íslenskt mál* 39: 75–86.
- Angantýsson, Ásgrímur. 2018. Verb-second in Embedded Clauses in Faroese. *Studia Linguistica* 72 (1): 165–189.

- Angantýsson, Ásgrímur. 2019. On the relative order of central sentence adverbs in the Insular Scandinavian languages. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 103: 30–41.
- Cinque, Guglielmo. 1999. *Adverbs and Functional Heads: A Cross-linguistic Perspective*. Oxford University Press, Oxford.
- Cinque, Guglielmo. 2004. Issues in Adverbial Syntax. *Lingua* 114(6): 683–710.
- Delfitto, Denis. 2006. Adverb Classes and Adverb Placement. H. v. Riemsdijk og M. Everaert (eds.): *The Blackwell Companion to Syntax*, I. vol., pp. 83–120. Blackwell, Oxford.
- Ernst, Thomas. 2002. *The Syntax of Adjuncts*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Ernst, Thomas. 2004. Principles of Adverbial Distribution in the Lower Clause. *Lingua* 114(6): 755–777.
- Ernst, Thomas. 2007. On the Role of Semantics in a Theory of Adverb Syntax. *Lingua* 117(6): 1008–1033.
- Ernst, Thomas. 2020. The Syntax of Adverbials. *The Annual Review of Linguistics* 6: 89–109.
- Jackendoff, Ray. 1972. *Semantic Interpretation in Generative Grammar*. MIT Press, Cambridge, MA.
- Jónsson, Jóhannes Gísli. 1996. *Clausal Architecture and Case in Icelandic*. GLSA, University of Massachusetts, Amherst.
- Jónsson, Jóhannes Gísli. 2002. S-Adverbs in Icelandic and the Feature Theory of Adverbs. *Leeds Working Papers in Linguistics and Phonetics* 9: 73–89.
- Jóhannsdóttir, Kristín. 2005. Temporal Adverbs in Icelandic: Adverbs of Quantification vs. Frequency Adverbs. *Working Papers in Scandinavian Syntax* 76: 31–72.
- Laenzlinger, Christopher. 1998. *Comparative Studies in Word Order Variation: Adverbs, Pronouns, and Clause Structure in Romance and Germanic*. Amsterdam: John Benjamins.
- Nielsen, Øystein. 2000. *The Syntax of Circumstantial Adverbs*. Novus: Oslo.
- Payne, Amanda. 2018. Adverbial Typology: A Computational Characterization. Doctoral dissertation, University of Delaware.
- Pittner, Karin, Daniela Elsner and Fabian Barteld (eds.). 2015. *Adverbs. Functional and Diachronic aspects*. Amsterdam: John Benjamins.
- Steingrímsson, Steinþór, Sigrún Helgadóttir, Eiríkur Rögnvaldsson, Starkaður Barkarson & Jón Guðnason. 2018. Risamálheild: A Very Large Icelandic Text Corpus. *Proceedings of LREC 2018*, 4361–4366. Myazaki, Japan.
- Sveinn Bergsveinsson. 1969. Die Stellung des Adverbs im Isländischen. *Folia Linguistica* 3:307–332.
- Svenonius, Peter. 2002. Subject Positions and the Placement of Adverbials. P. Svenonius (eds.): *Subjects, Expletives and the EPP*, pp. 202–242. Oxford University Press, Oxford.
- Thráinsson, Höskuldur. 2005. *Íslensk tunga III. Setningar. Handbók um setningafræði*. Almenna bókafélagið, Reykjavík.
- Thráinsson, Höskuldur, Ásgrímur Angantýsson, Þórhallur Eypórsson, Einar Freyr Sigurðsson and Sigrún Steingrímisdóttir. 2013. ‘Efnissöfnun og aðferðafræði’. Höskuldur Thráinsson, Ásgrímur Angantýsson, og Einar Freyr Sigurðsson eds.): *Tilbrigði í íslenskri setningagerð I. Yfirlit yfir aðferðir og helstu niðurstöður*, pp. 19–68. Reykjavík: Háskólaútgáfan.

- Thráinsson, Höskuldur. 2007. *The Syntax of Icelandic*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Thráinsson, Höskuldur. 2010. Predictable and Unpredictable Sources of Variable Verb and Adverb Placement in Scandinavian. *Lingua* 120: 1062-1088.
- Thráinsson, Höskuldur, Ásgrímur Angantýsson, Einar Freyr Sigurðsson, Sigrún Steingrímsdóttir and Thórhallur Eythórsson. 2013. Efnissöfnun og aðferðafræði [Data collection and methodology]. Höskuldur Thráinsson, Ásgrímur Angantýsson, Einar Freyr Sigurðsson (eds.): *Tilbrigði í íslenskri setningagerð. I. Markmið, aðferðir og efniviður* [Variation in Icelandic syntax. Aims, methods and data], pp. 19–68. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands.
- Thráinsson, Höskuldur. 2015. Tilbrigði í færeyskri og íslenskri setningagerð [Variation in Faroese and Icelandic syntax]. *Frændafundur* 8: 83–103.
- Thráinsson, Höskuldur. 2018. On the Softness of Parameters: An Experiment on Faroese. M. Sheehan & L. R. Bailey (eds.): *Order and Structure in Syntax II: Subjecthood and Argument structure*, p. 3-40. Language Science Press, Berlin.
- Thráinsson Höskuldur, Hjalmar P. Petersen, Jógvan í Lon Jacobsen and Zakaris Svabo Hansen. 2012. *Faroese. An Overview and Reference Grammar*. Second edition. Fróðskapur, Þórshöfn and Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.
- Travis, Lisa D. 1988. *The Syntax of Adverbs*. *McGill Working Papers*, Special Issue on Comparative Germanic Syntax, bls. 280–310. Department of Linguistics, McGill University, Montreal.

“Vembur má hann duga at vaska” – krøv til ummælaran og ummælið sum tekstslag í samskiftinum millum Tórodd Poulsen og ummælararnar

fróðskapur

Fróðskaparrit 67 (2021): 96-109

©The Author(s) 2021 Open

Access under Creative Commons

by Attribution License. Use,

distribution and reproduction are

unrestricted. Authors and original

publication must be credited.

DOI: 10.18602/fsj.v0i0.136

www.frodskapur.fo/

“He must know how to clean rumen”¹ – What it takes to be a critic and literary criticism as a genre in the communication between Tóroddur Poulsen and his critics

Paula Gaard *

Føroyamálsdeildin, Fróðskaparsetur Føroya

Abstract

The article discusses literary criticism as communication between the critic and the poet. Considering the claim that the literary review is a threatened genre, the article delves into a selection of the ongoing dialog between Faroese poet Tóroddur Poulsen and his critics. It is argued that the poetic texts of Poulsen can serve as examples of how literary reviews, understood in the widest sense, are not restricted to the media they are often perceived as depended upon and that they can transgress the criteria defining their genre.

Úrtak

Greinin varpar ljós á bókmentaummæli sum samskihti millum ummælara og skald. Við tí útbreidda upphaldinum í huga at ummæli eru hótt tekstslag, verður royndarborað í eitt úrval av samskiftinum millum Tórodd Poulsen skald og ummælarar hansara og víst á, at skaldskapur Tórods er dømi um, at ummæli í breiðastu merking avmarka seg ikki til teir miðlar, sum verða hildnir at treyta tey, og til tey tekstslagskrøv, sum skilmarka tey.

Keywords: Literature, literary criticism, reviews, authority, power, media, genre. Bókmentir, bókmentakritikkur, ummæli, myndugleiki, vald, miðlar, tekstslag.

*E-mail: paulag@setur.fo

¹The quote by Tóroddur Poulsen refers to his description of the critic: He does not need to be a butcher, but he must know how to clean a rumen of a slaughtered sheep (Poulsen, 1994, s. 113).

Inngangur

Tað tykist, sum semja er á mentanarpallinum um, at í dagsins samfelag eru umstøðurnar samanumtikið ikki góðar fyri ummæli, sum vit kenna tey, bæði tí at ummælarin er hóttur í broyttum valdsstruktúrum í samfelagnum og vegna stórar broytingar í miðlalandslagnum seinnu árin. Út frá hesum kannar greinin støðuna viðvíkjandi bókmentaummælum í føroyskum høpi. Leitað verður út um tey strongu tekstslagskrøvini og víst á, at ummæli í breiðari merking hava móguleika og evni til at finna aðrar pallar. Víst verður samstundis á, at tá ummæli trína fram á hesum óvæntaðu pallum, kann teirra valdmikla støða eykast.

Viðgerðin í greinini er avmarkað til eitt kut úr føroyskum bókmenta- og ummælaraheimi: øðrumegin eitt úrval av tekstum og útsagnum hjá Tóroddi Poulsen skaldi og hinumegin nøkur dømi um ummæli um tekstir Tórods. Dømin í úrvalinum røkka frá 1979 til 2017.

Ummælið sum tekstslag

Ummæli eru tekstslag, sum á serligan hátt er treytað av øðrum tekstsløgum og av samspælinum millum tekstir og miðlar. Ummælið er liður í samansettum kervi, ið er myndað av ymiskum leikarum á tí bókmentaliga økinum, sum viðvirka til, at ein bók verður framleidd, kemur út á marknaðin og verður móttikin. Franski bókmentagranskarin Robert Escarpit, sum setti ta modernaðu bókmentasosiologiina á stovn, lýsir hetta sum eina bókmentaliga ringrás (Escarpit, 1958/1968).

Ummælini hava sítt sjálvsagda pláss í bókmentaligu ringrásini. Tey eru týðandi liður í móttøkuni av einum verki, sum verður givið út á marknaðin, og virka sum millumliður millum rithøvund og lesara í móttøkutilgongdini. Tey eru við til at gera lesaran tilvitaðan um, at ein bók er útkomin, og tey eru við til at avgera, í hvønn mun verkið yvirhøvur verður móttikið.

Ummælini eru valdmikið tekstslag, sum kann hava ávirkan í øllum liðum í teirri bókmentaligu ringrásini; á sölutøl, hvør fær virðislønir og viðurkenning av øðrum slag, eins og tey kunnu hava ávirkan á kanoniseringartilgongdina í bókmentakervinum - á hvussu bókmentasøgur verða skrivaðar.

Ummælið vaks fram sum tekstslag í dagbløðum og tíðarritum í 18. øld, tá eitt borgaraligt almenni varð til, og ein marknaður fyri tíðindamiðlan í tíðarritum og dagbløðum (Bredsdorff et al., 1983, s. 7), har kjak og tann almenna samrøðan um list og bókmentir, sum bygd á fólkaræði og alment vit og skil, setti dagsskránna (Eagleton, 1984/2005, s. 9).

Granskarar hava víst á, at ummælið sum tekstslag inniheldur fyra høvuðs-komponentar, nevniliga kunning um, at eitt verk er útkomið, samandrætt av verkinum, viðgerð av tí og meting (Andreasen & Winge 1972, s. 48-53, Bredsdorff et al., 1983, s. 8). Fleiri granskarar hava lagt serligan dent á kravið um metingina og fara so langt sum at siga, at smaksdómurin er eitt ófrávikiligt tekstslagskrav (Kyndrup, 2009, Christiansen, 2010, s. 59, Pedersen, 2019).

Ummæli sum skaldskapur og skaldskapur sum ummæli

Eitt av teimum fyrstu ummælunum í føroyskari ummælarasøgu kann betur lýsast sum mótyrking til áður prentaða yrking enn sum ummæli í strangari merking. Mótyrkingin kann sigast at vera ein undanformur til ummælið, skrivað sum viðmerking til skaldskapin fyri at meta um hann, altso at fremja ta funktiónina hjá ummælinum, sum sambært flestum ástøðingum er tann fremsta: at meta um skaldskap.

Tað kendasta føroyska dømið um mótyrking, sum hevur ummælisfunktiún, er aftursvarið hjá Andras Sámalsen (seinni: Samuelsen) til vísuna “Vaagen” eftir J. P. Gregoriussen, sum varð prentað í *Føringatíðindi* 15. februar 1894 (Sámalsen, 1994). Hann vildi, sum Malan Marnersdóttir og Turið Sigurðardóttir hava víst á, vera við, at skipið var í vanda, tí Várharra sendi stormin og var tí eisini tann, sum bjargaði teimum, tí “hann vildi vísa sína almakt” (Marnersdóttir & Sigurðardóttir, 2011, s. 493). Turið Sigurðardóttir nevnr eisini hetta dømið í grein um kappyrking og mótyrking og sigur, at til og við romantikkinum var tað ikki óvanligt, at skald svaraðu aftur yrking við yrking, og at lyriskur skaldskapur soleiðis tænti sum kjakpallur fyri ymisligastu evni (Sigurðardóttir, 1994). Her er sostatt talan um, at føroyskt ummælaravirksemi í hesum fyrsta tíðarskeiði var partur av tí almenna kjakinum í samfelagnum, eins og hann var í upplýsingarøldini, tá tey fyrstu ummælini vórðu skrivað (Eagleton, 1984/2005, s. 10), og kritikkur var mentanarligur og ikki beinleiðis ein bókmentilig afturmelding til bókmentir (Eagleton, 1984/2005, s. 18). Í sniði var mótyrkingin yrking, men innihaldsliga var hon í ætt við ummælini og onnur tekstsløg, sum meira leggja upp til kjak og mótspæl.

Hesin háttur at svara einum teksti aftur og meta um hann í yrkingasniði er ikki óvanligur í dag, tó at hann nú gjarna verður nýttur við einum tilviti um, at yrkingin júst skal vera formurin og ikki ummælistekstslagið. Dømi um hetta er ummælið, sum Hanus Andreassen (nú Kamban) skrivaði, tá týðingin hjá Axel Torgarð av *Norðlandslúðrinum* eftir Petter Dass, sálmaskaldi, var útkomin, og formaði tað sum yrking í sama ørindislagi sum yrkingin hjá Petter Dass (Andreassen, 1999).

Dømi um tað mótsetta, nevniliga at ummæli verða skrivað sum yrkingar millum aðrar í útgivnum yrkingasøvnum, er yrkingin eftir Alexandur Kristiansen í yrkingasavninum *Báðumegin blátt*, sum ber heitið “UMMÆLI (yrkingar eftir Chr. Matras)”, har hann hálovar skaldskapinum hjá Chr. Matras í fyra rímaðum ørindum (Kristiansen, 2005).

Hjá Tóroddi Poulsen er hetta slagið av ummælaravirksemi ein týðandi partur av hansara skaldskapi sum heild og liður í einari dagsskrá at toyggja og tamba tekstslagshugtakið. Í einum kapitli, sum verður nevndur “Fiktionalisert litteraturkritikk” í bókini *Forfatteren som kritiker*, kemur norski granskarin í ummælum Sissel Furuseth inn á hetta, at ummæli kunnu trína fram í ymiskum formum. Tey eru ikki avmarkað til bløð og tíðarrit. Furuseth vísir til norsk dømi um høvundar, sum metaummæla í sínum skaldskapi, t.d. Erlend Loe og Nicolai Houm. Hon vísir á, at “ummælarin” her hevur serlig kor, og at tað ger hann onkursvegna betur vardan, tí hann ger ummælið til ein part av fiktiónini (Furuseth, 2015, s. 48-49). Hon vísir eisini á, hvussu Nicolai Houm í skaldsøgu

síni letur ummælaran verða yvirkoyrdan av einum spurvogni í Berlin á veg til eitt bókmentatiltak, tí hann rennur aftan á franska rithøvundinum Michel Houellebecq og gloymir at hyggjauttan um seg (Furusest, 2015, s. 48). Hetta kann samanberast við tað, sum Jóanes Nielsen ger við ummælaran og rithøvundin Carl Jóhan Jensen í skaldsøguni *Bommhjarta*, tá Carl Jóhan smellur í gólvið og doyir, meðan hann situr sum áhoyrari til kórframførslu av sínum egnu yrkingum (Nielsen, 2016, s. 282-285). Eisini vísir Furusest á, at Knut Hamsun og Hanne Ørstavik við 110 ára millumbili bæði hava ummæli sum part av skaldskapinum í sínum útgávum. Bøkurnar hjá Knausgård eru somuleiðis dømi um skaldskap við longum brotum um aðrar bókmentir, t.d. um skaldskap hjá júst Hamsun (Furusest, 2015, s. 50).

Ummælarin og umdømi hansara millum rithøvundar

Granskarar hava víst á, at ummælarar eru illa dámdir av rithøvundum, og at teir hava verið sæddir sum snultarar og gjørdir til láturs. Ummælaravirksemi hevur verið mett at vera eitt ókreativt starv; eitt avleitt virksemi, sum rætt og slætt hevur lítlan týdning (Hagen, 2004, s. 13, McDonald, 2007, s. 8). Í skaldskapinum eru óteljandi dømi um, at rithøvundar beinleiðis niðra virksemið hjá ummælarum. Amerikanski sangarin og yrkjarin, nobelvinnarin Bob Dylan, setir í yrkingini “Ballad of a Thin Man” niður á ummælaran, tá hann setir hann fram sum ein, ið hevur allar førleikar til at ummæla, men skilir ikki, hvat tað er, sum er upp á spæl, tá tað kemur til list (Dylan, 1965/2014). Hetta er heldur ikki óvanligt í føroyskum skaldskapi. Skaldið Poul F. Joensen vísir sín hugburð til ummælarar, tá hann í yrkingini “Skaldametarar” sigur, at ummælarin fær nakað annað burtur úr verkinum, enn høvundurin ætlaði: “Teir jótra sum neyt eitt skaldaverk,/ til betur enn skaldið teir duga,/ ja, finna hugsjónir, symbolir og gátur,/ sum aldri var honum í huga” (Joensen, 1967/1988, s. 48), og Steinbjørn B. Jacobsen samanber í yrkingini “Ummælarin” tað at yrkja við at baka drýl, men sigur, at ummælarin etur drýlarnar, meðan hann alsamt mølmar um breyð. Hann ummælir við øðrum orðum ikki verkið, men tað verk, sum hann kundi hugsað sær at lisið: “Hon hevur bakað drýlar/ Hvørki fransbreyð ella rugbreyð/ Hann át drýlarnar so dánt/ Alsamt mølmandi um breyð” (Jacobsen, 2002, s. 39). Eisini her endurspeglast skaldsins hugburður til ummælarar. Fjøllestamaðurin Tóroddur Poulsen, ið henda greinin tekur støði í, kallar ummælarinnuna, sum hann nevnr hana, blinda (Poulsen, 1992a). Hetta verður komið aftur til.

Tóroddur Poulsen og krøv til ummælaran

Í áðurnevnda brotinum í skaldsøguni *Bommhjarta* eftir Jóanes Nielsen, har Carl Jóhan Jensen letur lív, verður ummælaravirksemi hansara í skemtiligum tóna umrøtt sum slakt, ja “lívsneyðugt slakt á tí heilaga bókmentaliga offurstabbanum” (Nielsen, 2016, s. 285). Eisini Tóroddur Poulsen nýtir myndamál frá slakti í sínari lýsing av ummælaranum í bókini *Reglur*: “Ein ummælari nýtist ikki at vera svævari, men vembur má hann duga at

vaska” (Poulsen, 1994, s. 113). Myndamálið skapar hugasambond til höttandi myndir av ummælaranum sum svævara og lýsir, at talan er um vald at gera av, hvat ið livir ella doyr, hóast sagt verður, at ummælarin ikki nýtist at vera svævari. Hetta vald, sum ummælarin, tá til stykkis kemur, hevur, ger skaldverkið til offur, sum ikki fær vart seg, men verður fyrri alskyns viðferð.

Uppgávan hjá ummælararnum er sambært Tóroddi Poulsen ikki fyrst og fremst at vera “svævari”. Leikluturin sum durðavørður í teirri bókmentaligu ringrásini er við øðrum orðum ikki tað, sum fyrst og fremst nýtist at eyðkenna ummælaran, men eitt minstamark av krøvum má verða sett til ummælaran: hann má duga at vaska vembur, ella hann má duga at hageiða tekst við skili.

Tóroddur Poulsen gevur ummælaranum harða viðferð, tí hann misskilir skaldskap og dugir ikki at ummæla (Poulsen 1994, s. 42-45). Hann er ítøkiligur og vísir til ávíst ummæli av sínum skaldskapi, ið ikki livir upp til tey krøv, sum hann setir til ummæli – ein kritikkur, sum er útgreinaður í mótummælinum “Hin blindi á listaframsýning”. Ummælið, sum hann kritiserar, er eitt útvarpsummæli av yrkingasavni hansara *navn nam við navn* (1991). Sambært Tóroddi Poulsen livir ummælarinnan her ikki upp til sína uppgávu, m.a. tí hon ikki dugir at lesa millum reglurnar og greiða frá sínari uppliving av yrkingunum. Vegna sín vantandi lesiførleika verður hon kallað hin blindi; altso verður hon lýst sum ein, ið ikki sær - les: skilir - skaldskap, men bara reksar tað upp, sum hon sær standa á bókarsíðunum (Poulsen, 1992a).

Hetta, áhaldandi at harta og tykta ummælaran og seta honum krøv, sæst ikki bara í *Reglum* og hesum eina mótummælinum, men er ein tráður, sum gongur aftur í skaldskapinum hjá Tóroddi Poulsen.

Tekstslag í kreppu?

Hóast ummælararnir oftast tykjast vera ein pest meira enn nakað annað í skaldskapinum hjá Tóroddi Poulsen, fær lesarin kortini eina hóming av, at orsøkin er ikki vanvirðing fyrri starvinum at ummæla, men heldur tvørturímóti. Og tí fær ummælarin toyggið, tá hann ikki livir upp til krøvini til hetta týdningarmikla starvið. Í *Varðanum* frá november 2017 sigur Tóroddur Poulsen í samrøðu við ritstjóran Dorit Hansen, at hann saknar tey væl gjøgnumarbeiddu ummælini, tí tey hava nakað at siga lesaranum (Hansen, 2017, s. 55). At seta krøv til ummælaran sprettur tí úr tilviti um, at ummælið hevur týdning; at ummælið er tekstslag, sum millum annað sambært honum hevur ta funktión í tí bókmentaliga stovninum, at tað mennir góðar lesarar av skaldverkinum og kann provokera rithøvundar og geva teimum okkurt at hugsa um. Tóroddur Poulsen sigur somuleiðis í samrøðuni, at hann heldur ikki, at útvarpsummælið kann koma í staðin fyrri tað væl gjøgnumarbeidda skrivaða ummælið. Hann fer so langt sum at siga, at vit eru í vanda fyrri at missa ummælið sum tekstslag, um vit ikki halda tað viðlíka (Hansen, 2017, s. 55).

Tóroddur Poulsen er ikki tann einasti, sum óttast um framtíðina hjá ummælinum sum tekstslag. Tað hevur í mong ár verið ein partur av retorikkinum rundan um ummælini, at

tey standa á gravarbakka, ikki bara her heima hjá okkum í Føroyum. Kortini eru tað tey, sum vilja vera við, at søgan um deyðan hjá ummælinum sum tekstslagi er ein endurtøka, sum lítið innihald er í, og sum kanska minnir mest um skemt (Furuset, 2016b, s. 551). Ummælið hevur so mangan verið sagt at vera í kreppu fyrr, og hóast nekrologar verða skrivaðir um ummælini í hesum døgum, so vísir norski granskarin í bókmentakritikki Sissel Furuset, at hetta kjakið kann tykjast absurd eitt nú fyri Norsk kritikerlag, sum als ongar trupulleikar hevur hvørt einasta ár at finna ein virðiligan kandidat til heiðurslønina “Årets Litteraturkritiker” (Furuset, 2016b, s. 551).

Í oktober 2017 var temaviðgerð í dagblaðnum *Information* um hetta evnið í sambandi við kanning, sum vísti, at ummælini í teimum dansku dagbløðunum vóru fallin 34 prosent frá 2007 til 2017. Greinarnar í temaviðgerðini, sum hevði yvirskriftina “Et Danmark uden anmeldere”, høvdu ymisk boð uppá, hvørji ráð eru til at taka, tá kritikkurin verður sagdur at vera í kreppu.

Í kjalavørrinum av hesum, sum í svenskari grein verður lýst sum ein mentanarbumba, ið brast í Danmark tann 6. oktober (Edenborg, 2018), eru somu kanningar gjørdar í Noregi og Svøríki. Norska kanningin vísir, at ummælini í norskum dagbløðum eru fallin yvir 50 prosent hetta sama tíðarskeiðið frá 2007 til 2017 (Larsen, 2017), meðan svensku ummælini eru fallin 21 prosent hetta tíggjuáraskeiðið; ein ábending um sama rák, hóast støðan er eitt sindur minni apokalyptisk, sum greinskrivarin málber seg (Edenborg, 2018).

Ummælini hava ymisk kor í skiftandi tíðum, tí tey verða ávirkað av samfelagsligum og politiskum rákum og ikki minst av miðlastøðuni, sum ávirkar tey, bæði tá tað kemur til nøgd, longd og innihald, men beint nú er tað kortini týðiligt, at tað ekkóar í londunum rundan um okkum av ávaringum um hetta sama, sum Tóroddur Poulsen er inni á, at ummælið sum tekstslag er í kreppu ella í øllum førum á einum vegamóti, sum krevur, at nýggj ella onnur krøv verða sett til ummælararnar. Svenski ummælarin og yrkjarin Magnus William-Olsson vísir tó á, at hugtøkini “kritikkur” og “kreppa” eru nær skyld. Tey eru bæði skyld etymologiskt, tí tey hava somu málsligu rót, nevniliga grikska sagnorðið “krínein”, ið merkir “at kritisera”, og innihaldsliga við tað, at tað júst er gjøgnum kreppu, ið leiðir til eina vend og harvið menning, at kritikkurin virkar (William-Olsson, 2018, s. 227). Sæð í hesum ljósinum er kreppa í kritikkinum júst tað, sum skal til, fyri at yrkið mennist og verður styrkt.

Í einari av greinunum frá temaviðgerðini í *Information* í oktober 2017 skrivur danski bókmentagranskarin og ummælarin Erik Skyum-Nielsen, at hann við út við fjøruti ára royndum sum ummælari hóast svartskygdu metingina kann staðfesta, at tað altíð fer at vera ein teigur tøkur í bløðunum til ein lesara (ummælara), sum er opin og áhugaður, sum er væl lisin og sum elskar góðar bókmentir, væl at merkja, um viðkomandi hevur eina sermerkta og mynduga ummælararødd (Skyum-Nielsen, 2017).

Tað, sum krevst fyri at verða hoyrdur í dagsins samfelagi, er við øðrum orðum dugna-skapur – her lýstur út frá eiginleikunum at vera opin, áhugaður og væl lisin – og ein sermerkt og myndug rødd.

Bókmentaligur kritikkur er samskipti millum menniskju

Í nevndu greinini, “Litterær kritik er omgang med mennesker, trods alt”, vísir Erik Skyum-Nielsen á, at tað at ummæla, tá alt kemur til alt, er samskipti við menniskju, og eitt ummæli er eitt møti millum menniskju á trimum stigum.

Fyri tað fyrsta er tað eitt møti millum tekstin og ummælaran sum lesara. Fyri tað annað er tað eitt møti millum ummælaran og rithøvundin. Fyri tað triðja er tað eitt møti millum ummælaran og lesararnar og harvið eitt ískoyti til ta almennu samrøðuna um bøkur í einum samfelagi, lutvíst fyri at seta eina fagurfrøðiliga og mentanarpolitiska dagsskrá, ella – við orðunum hjá Bourdieu – fyri at ognar sær og staðfesta valdið at skilmarka á tí bókmentaliga økinum í samfelagnum (Skyum-Nielsen, 2017).

Eisini danski bókmentagranskarin Morten Nøjgaard setir orð á fortreytirnar fyri tí, sum Erik Skyum-Nielsen er inni á, nevniliga at kritikkur grundleggjandi er møti við onnur menniskju.

Fortreytirnar fyri at úttala ein virðisdóm um eitt verk eru, at eitt bókmentligt verk er tøkt, sum hevur virði og dygdir, ið gerast viðkomandi og verða sett í menniskjans tilviti í møtinum við verkið, og at semja er um, at útsøgnin hevur eitt ávíst alment gildi (Nøjgaard, 2003, s. 296-297, 301).

Hetta er ein tvístøða í bókmentakritikkinum: øðrumegin tann subjektiva upplivingin av verkinum, sum ummælið krevur, og hinumegin kravið um eitt alment objektivt gildi í útsøgnini av einum virðisdómi. Sambært Nøjgaard kanst tú hava eina persónliga meining um eitt verk, so leingi tú ikki sigur hana hart. Men í tí tú sigur tína meining, er tað ikki bara tín persónliga meining longur, men ein meining, sum vil einum øðrum menniskja okkurt, antin tað er at ávirka tess hugburð ella okkurt annað. Tað er ein samskiptislig gerð (Nøjgaard, 2003, s. 301), byrjan til eina samrøðu.

Tað er hesari samrøðuni, eg hyggi at við Tóroddi Poulsen sum snúningsdepli. Tí hóast vit hoyra nógv um vánalig kor hjá ummælum og ummælarum í Føroyum og um verk, sum eingi ummæli fáa, tá tey koma út – og hetta er eisini rætt – so ber til at siga, at ritverkið hjá Tóroddi Poulsen er dømi um nakað annað. Alt tað, sum sagt verður um ummælarar í og rundan um ritverkið hjá Tóroddi Poulsen, er ein sprellivandi samrøða, sum í veruleikanum byrjar, tá Tóroddur Poulsen í *Varðanum* í 1979 ummælir fyrsta yrkingasavnið hjá Jóanesi Nielsen, *Trettandi mánaðin*. Hann byrjar hetta ummælið við inngangi, har hann setir teir lesarar ella ummælarar upp á pláss, sum ikki kenna bókmentasøguna og tí halda, at Jóanes er fyrstur at skriva um samfelagstrupulleikar og arbeiðarastættina (Poulsen, 1979, s. 125). Tann 21-22 ára gamli yrkjarin, sum tó ikki læt sítt fyrsta savn úr hondum fyrr enn 5 ár seinni, nýtir ummælið til at harta ummælarar, og hann vísir longu her vitan um skaldskap og tilvit um leiklutin hjá ummælaranum, sum hann setir nøkur krøv til - ein tráður, sum síðan tað hevur verið gjøgnumgangandi í hansara ritverki.

Hetta er helst einastu ferð, at Tóroddur Poulsen hevur skrivað eitt siðbundið ummæli. Tó skrivaði hann í *Oyggjaskeggja* í 1996 eitt sermerkt ummæli av skaldsøguni *Rúm* eftir Carl Jóhan Jensen, sum kann lesast sum ein viðmerking til ummælið sum tekstslag

(Poulsen, 1996), og á sínum bloggi hefur hann tvær ferðir gjört viðmerkingar til útgávu av *Varðanum*, har hann leggur dent á ummælini ella tað, sum vantar av ummælum í tíðarritinum (bloggoddur, 2016a, bloggoddur, 2016b). Aðrar beinleiðis útsagnir frá Tóroddi Poulsen viðvíkjandi ummælum eru at finna í einum viðtali (Hansen, 2017), men í høvuðsheitum hefur hann gjøgnum árin áhaldandi flættað metaviðmerkingar inn í skaldsligu skrivning sína, sínar reaktiónir upp á ummæli um tekstir sínar, viðmerkingar til ummæli sum tekstslag o.s.fr. Ummæli og onnur sløg av metatekstum verða vend upp og niður, umdoypt og avskeplað í skaldsligu tekstum hansara.

Síðani fyrsta yrkingasavn hansara *Botnfall* kom út í 1984, hefur Tóroddur Poulsen sum einstaklingur við sínum mongu útgávum veitt fortreytina fyri einari samrøðu um bókmentir, sum hefur vart øll hesi árin, tvørtur um vanlig staðar- og tíðarmørk. Einari samrøðu, sum tó ikki er ein faktiskur ella relationellur felagsskapur, men ein ímyndaður felagsskapur, har tey, sum taka lut í samrøðuni hava leiklutir og kunnu samskipta tvørtur um mørk í tíð og rúmi; ein felagsskapur, sum Sissel Furuseth við støði í Carolyn Miller kallar virtuellan ella ímyndaðan felagsskap, sum líkist, men eisini kann fría seg frá ítøkiligum samfelagsligum relatiónum (Furuseth, 2016a, s. 463). Hetta at taka á seg leiklutir í einum ímyndaðum felagsskapi gevur meining, tá vit tosa um Tórodd Poulsen, tí hann ger at kalla allar sínar viðmerkingar um ummælarar, øll síni mótummæli, til ein part av sínum skaldskapi, og hansara atfinningar eru partur av fiktiónini. Men eisini ummælararnir hava sínar leiklutir í ímyndaða kritiska felagsskapinum, meira og minni tilvitað.

Tekstslag í broyting

Við áhaldandi at mótummæla, seta ummælaran upp á pláss og noyða hann at vera tilvitaðan um sín leiklut hefur Tóroddur Poulsen verið við til at ávirka samrøðuna um ummæli í tí ímyndaða kritiska felagsskapinum, hóast hann hefur skrivað fá ummæli sjálvur. Hetta ger hann í trimum lögum: í vavi, innihaldi og formi.

Hann hefur fyri tað fyrsta ávirkað samrøðuna um ummæli í vavi, tí hann hefur framleitt so nógv tilfar, og tey flestu av hansara verkum hava fingið fleiri ummæli í part.

Í øðrum lagi hefur hann ávirkað samrøðuna í innihaldi, júst tí hann noyðir ummælaran at vera tilvitaðan um sín leiklut. Dømi er um, at hann í paratekstinum til *Reglur* fær ummælaran at brúka eina heila síðu upp á at svara aftur og bera í bøtuflaka fyri, at hann upplýsti skeivt føðidato hjá høvundinum í einari viðgerð av hansara skaldskapi (Isaksen, 1995).

Í triðja lagi ávirkar hann samrøðuna í formi, tí at hann fær ummælaran at vera tilvitaðan um tekstslagið. Besta dømið um hetta er kanska ummælið, ella “sussmælið”, sum Tóroddur Poulsen plagar at kalla útvarpsummæli (“bloggoddur”, 2016a), hjá Trygva Danielsen í samrøðu við Sissal Kampmann av *Skriftstøðum* í Mentanarkaféini hjá Kringvarpinum (“Tóroddur á vektini”, 2016). Her verður tilvitið, sum Tóroddur Poulsen noyðir ummælaran at hava um sín leiklut, úttalað beinleiðis, tá Sissal Kampmann steðgar Trygva Danielsen mitt í ummælinum og minnir hann á, at hann má hugsa seg um, hvussu hann

ummælir, tí at tað er Tórodd, hann ummælir. Hetta er avtalað spæl, ein sjónleikur ella eitt metaummæli, sum verður ført fram í trimum ymiskum útgávum, sum vísa, hvussu ymiskt tú kanst fáa burturúr, og hvørjar niðurstøður tú kemur til, alt eftir hvussu tú fert til verka sum ummælari, hvønn leiklut tú tekur á teg, hvørjum brillum tú lesur tekstin við.

Eitt annað dømi, um at Tóroddur Poulsen óbeinleiðis tryggir tekstslagið, er “eftirgangurin” hjá Jóanesi Nielsen í *Sót og søgn*. Tað framgongur í tekstinum hjá Jóanesi Nielsen, at hann er biðin um at skriva eftirorð til *Sót og søgn*, áðrenn hann yvirhøvur hevur sæð verkið. Hann hugleiðir eitt sindur um hetta tekstslagið, ið hann sigur seg ikki hava hugsað um sum eitt serligt bókmentligt tekstslag, men meira sum eina brodering. Øðrvísi er við fororðunum, ið eru sum eitt slag av portri inn í søguverk og skaldsøgur, og sum mangan eru eitt tað besta við bókunum. Tá Jóanes greiðir frá uppgávuni, hann hevur fingið frá Tóroddi at skriva eftirorð, hóast ein speiskur tóni, tá Tóroddur ikki vil lata Jóanes síggja handritið frammanundan og letur tað vera “hansara problem” at finna útav, hvat skal standa í hesum eftirorðum (Nielsen, 1997). Tá bókin kemur út, hava eftirorðini fingið heitið “eftirgangur”, eitt orð, sum kann samanberast við “sussmæli”: eitt nýgjørt orð, sum er í ætt við eftirorð ella eftirmæli, men sum ikki er til frammanundan. Soleiðis verður teksturin hjá Jóanesi Nielsen avskeplaður, tí hann fær ókent heiti, sum broytir hansara fyrirtreytir sum tekst, og gerst liður í spælinum hjá Tóroddi Poulsen við tekstsløgunum. Soleiðis tryggir Tóroddur Poulsen tekstsløginu og brýtur niður tey yrkisligu mørkini við at hoyggja við teimum yrkisligu hugtøkunum, sum eru amboðini hjá høvundum og ummælarum við orðum sum “eftirgangur” og “sussmæli”. Onkur ummælari undrast á eftirgangin og setir spurning við, um tað er trýstið á høvundinum at vera nýskapandi, sum er orsök til, at eftirgangurin er við, tí bókin hevði verið fult so góð uttan (Reinert, 1997). Men í hesum sermerkta teksti hjá Jóanesi Nielsen, sum fær eina lítla speiska vend við heitinum, sum Tóroddur Poulsen gevur honum, skrivur Jóanes Nielsen í veruleikanum okkurt, sum líkist einum ummæli av *Reglum*, har hann lýsir hana sum eina av teimum bókunum, ið seta mark. Hann lýsir hana sum “avantgardlitteratur við stóra A”, sum eitt slag av syntesu yvir túsund aðrar bøkur. Umframt at vera ein endurspegling av modernismuni metir Jóanes Nielsen bókina at vera eina av “balkongunum” hjá somu modernismu, v.ø.o. veitir hon útsýni yvir modernismuna. *Reglur*, sigur hann, er ein bók, ið spekir gløggar kritikarar (Nielsen, 1997).

Sum nevnt skrivaði Tóroddur Poulsen eitt sermerkt ummæli í *Oyggjaskeggja* í 1996 um *Rúm* eftir Carl Jóhan Jensen. Ummælið hevur undirheitið “Bókaummæli”, og tað er sett upp sum eitt vanligt ummæli við yvirskrift, undiryvirskriftum og orðingum, hóast sermerktum, sum vit kenna aftur frá ummælinum sum tekstslagi: “Fyri sløkum átjan árum síðani...”, “Áfyriaftanpermuni...”, “Vær endurgevum á blaðsíðu 229...” og “Tó gevur rúmið eitthvørt til umhugsunar”, orðingar, sum bera boð um, at eitt verk verður viðgjørt. Út frá paratekstinum verður lesarin soleiðis leiddur til at lesa tekstin sum eitt vanligt ummæli, men hann verður ørkymlaður, tí teksturin er ólesiligur, á tremur við innihaldsliga tómum orðum. Teksturinn kann tí ikki lesast ítøkiliga sum ummæli av bókini *Rúm*, men má

skiljast sum ein long og speisk viðmerking til málsliga stílin hjá Carl Jóhan Jensen (Poulsen, 1996).

Hesin tekstur er í tráð við parodisku yrkingina “Úr innasta loynikamari uttargarðskalla” við undirheitinum “Eg dugi latín!”, sum varð prentað í yrkingasavnum *Villur* (Poulsen, 1992b). Yrkingin ger málsliga stílin hjá Carl Jóhan Jensen til láturs og sipar til ummælið hjá honum í *Brá* av yrkingasavnum *Framtíðin kemur ikki av sær sjálvari* eftir Jóannes Dalsgaard. Carl Jóhan Jensen heldur lítið um savnið hjá Jóannesi Dalsgaard, sum hann sigur umboðar eitt skaldskaparslag, sum hann nevnr máliskuskaldskap. Carl Jóhan Jensen talar hinvegin fyri einum skaldskapi, sum hann nevnr uttargarðsskaldskap, og sum hann lýsir sum skaldskap, sum yrkir seg undan tí hevdbundna, tømír málið fyri at løða tað av nýggjum og soleiðis leggur afturat og víðkar lívstilvitið hjá sær sjálvum (Jensen, 1989). Hetta ummælið vakti ans, og Hanus Kamban (tá Andreassen) skrivaði eitt mótummæli í *Sosialinum*. Hann sigur tað umboða eina skaldskaparsjón, har allur menniskjaligur samhugi og samfelagsligur áhugi er útkólnaður, og tað ger ein ummælara blindan. Mótummælið hevur yvirskriftina “Tá hugmóð verður haft” (Andreassen, 1989) og er kritikkur av Carl Jóhan Jensen sum ummælara. Hetta hugmóð lýsir Tóroddur Poulsen í yrkingini við keipumynd (Poulsen, 1992b) í líknandi málsligum stíli sum ummælið um *Rúm* og einum møguligum boðskapi um, at tað eisini kann vera ein vandi í at fara so langt uttargarðs, at teksturin ikki er skaldskapur longur, men bert orðaskvaldur. Júst hetta er eitt gott dømi um, hvussu Tóroddur Poulsen kemur inn í samrøðuna um ummæli við speiskum viðmerkingum, sum hann ger til ein part av sínum skaldskapi, í hesum føri í einum avskeplaðum mótummæli í yrkingalíki.

Ummælið um *Rúm* kann lesast sum ein slík speisk viðmerking til bókina og stílin hjá Carl Jóhan Jensen, men eisini sum eitt metaummæli; sum ein viðmerking til ummælið sum tekstslag, har høvundurin tømír tekstslagið innihaldsliga, so tað kann verða fyllt av nýggjum (Poulsen, 1996). Samstundis er júst hetta “ummælið” eitt lýsandi dømi um, hvussu ummælið sum tekstslag tekur útgangsstøði í skaldverkinum og hermir eftir tí, í hesum føri tilvitað við tí endamáli at speireka verkið. Tað verður gjørt í skaldskaparlíki og er við til at avlaga tekstsløgini við tí úrsliti, at skaldskapur Tórods verður settur inn í eitt høpi, sum lesarin setir í samband við ummælið, samstundis sum ummæli hansara verða flættað inn í yrkingasøvnini. Soleiðis ørkymlar rithøvundurin tær væntanir, lesarin hevur til tekstin frammanundan, og tann speiska frástøðan er við til at birta upp undir ta valdmiklu støðu, sum Furuseth sigur eyðkenna tað fiktionaliseraða ummælaravirksemið (Furuseth, 2015, s. 49).

Eitt avleitt tekstslag

Tað er ikki ókent fyrbrigdi, at skaldverkið setir spor í ummælið innihaldsliga, tí ummælið snýr seg um skaldverkið, og í formi og í stíli, tí ummælið hevur lyndi til at leggja seg upp at tí verkinum, sum tað lýsir. Í skaldskapinum hjá Tóroddi Poulsen sæst hetta sera væl, tí hann konfronterar ummælaran og kemur við beinleiðis viðmerkingum júst um

tekstslagið og ummælaran. Tekstslagið er jú í sínari grund eitt avleitt tekstslag, eitt mimetískt tekstslag, skilt á tann hátt at ummælini fyrst og fremst spretta úr skaldverkinum, men eisini so ella so leggja seg upp at tí verkinum, sum tey umrøða og herma eftir teimum. Hetta sæst ofta endurspeglað í heitunum á ummælum, tí tey læna sær heiti frá verkinum, sum tey umrøða.

Í ummælum av skaldskapinum hjá Tóroddi Poulsen sæst hetta t.d. aftur í tí, sum Rói Patursson skrivaði í *Brá* í 1985 um *Botnfall*, sum hevur heiti eftir einari reglu úr savninum: “Tað er altíð onkur, sum smílist í náttini” (Patursson, 1985) – eitt heiti, sum endurspeglar blíðu vælkomuna, Tóroddur Poulsen fekk við sínum fyrsta yrkingasavni. Seinni sæst tað mimetiska tekstslagið í umskrivningum av heitinum í yvirskriftini á ummælinum hjá Kim Simonsen av *Eygnamørkum*, sum hann kallar “Lágmark ella eygnamark” (Simonsen, 2005). Her er talan um eina útbygging av heitinum á savninum, sum eisini lýsir væl innihaldið í ummælinum við sínum avgjörda virðisdómi. Kinna Poulsen tekur í einum av sínum ummælum orð úr paratekstinum til savnið *Skriftstøð*, men umorðar og kallar ummælið “Soleiðis elskar hann orðini” (Poulsen, 2016) eftir orðingini á baksíðuni “Soleiðis elski eg orðini” (Poulsen, 2016c). Alt hetta eru dømi um, hvussu tað endurspeglast í tekstinum, at ummæli eru avleitt tekstslag, sum tekur útgangsstøði í tí skaldsliga tekstinum.

Turið Sigurðardóttir skrivur, at tá yrkingasavnið hjá Janusi Djurhuus kom út í 1914 kallar fyrsta einmansyrkingasavnið fram nýggja ritgenru, t.e. fyrsta veruliga bókarummælið, nevniliga í *Tingakrossi* hjá Kristini í Geil (Sigurðardóttir, 2004, s. 273). Í orðingini: “savnið kallar fram nýggja ritgenru” býr hesin sami tanki um ummæli sum avleitt tekstslag, sum tekstslag, sum er óloysiliga tongt at einum skaldsligum teksti. Men eisini býr í orðingini tankin um hetta, sum eg havi verið eitt sindur inni á út frá Nøjgaard, at eitt ummæli treytar, at eitt bókmentligt verk er tøkt, sum hevur virði og dygdir, ið gerast viðkomandi í menniskjans tilviti í møtinum við bókina – eitt tilknýti, sum ummælið hevur til tann skaldsliga tekstin. Carl Jóhan Jensen lýsir hetta tilknýtið og hesa framkallan av ummælinum væl í sínum ummæli av *Speispei Spei*. Verkið setir nakað í gongd hjá lesaranum, sum ger, at hann má svara aftur. Og hann sigur: “Nú eg legði yrkingasavnið frá mær á borðið, og tann tómi og blanki telduskíggjin ger so forbankað vart við seg” (Jensen, 2000).

Hvør skal taka lut í samrøðuni?

Tann ímyndaði kritiski felagsskapurin, samrøðan um skaldskapin og um ummælararnar við skaldskapinum hjá Tóroddi Poulsen sum snúningsdepli byrjaði við einum ummæli í 1979 og er enn sprellivandi. Í samrøðu í november 2017 sigur Tóroddur Poulsen sína hugsan um ummælaran og ummælið sum tekstslag, sum hann metir vanda vera fyri, at vit kunnu missa.

Í grannalondum okkara verða nekrologar skrivaðir um ummælini í hesum døgum. Støðan hjá hesum tekstslagi er neyvan betri í Føroyum enn í grannalondunum. Tí er samrøðan millum Tórodd Poulsen og ummælararnar, har krøv verða sett til tekstslagið,

kærkomin og kann vera við til at skapa tilvit og virðing rundan um ummælið sum tekstslag. Hetta skapar harvið eisini eitt tilverugrundarlag fyri ummælið sum tekstslag, sum eigur sítt pláss og hevur krøv at liva upp til; nakað, sum eisini kann vera við til at byrgja fyri, at ummælið sum tekstslag doyri, og hesin valdmikli liður í bókmentaligu ringrásini verður umlopin.

Tóroddur Poulsen lýsir krøvini til ummælaran rámandi við myndburðinum frá slakti og setir eitt minstamark av dugnaskapi, sum skal til fyri at kunna taka lut í tí almennu samrøðuni um bókmentir. Spurningurin er so, hvør sær seg førar fyri hesum; hvør dittar sær at hagraiða skaldskapin hjá øðrum og taka lut í samrøðuni. Í áður nevndu samrøðu í 2017 letur Tóroddur Poulsen sína hugsan um, hvør eigur at taka lut í samrøðuni um bókmentir, skína ígjøgnum, tá hann sigur: “Vit hava upp í nógvar trillibørur av frøðingum, sum hava lisið føroyskt mál og bókmentir, men hvar eru ummælini?” (Poulsen, 2017, s. 56). Hann hartar frøðingarnar fyri at hugsa meira um at skriva slíkt, sum gevur løn og tign á universitetunum, heldur enn at skriva ummæli, ið ikki geva “stig til nakra doktaragrad”, sum hann málber seg. Ein av orsøkunum til fátæku ummælaramentanina í Føroyum er sostatt sambært hesum, at útbúnu frøðingarnir svíkja. Áhugaverdur spurningur at seta sum framhald av hesum er, hví ummælaravirksemi ikki gevur somu tign og løn sum annað bókmentligt virksemin. Hví ummælaravirksemi er so niðurraðfest, hóast tað er so valdmikið og kann hava so breiða ávirkan á bókmentaøkinum – ikki minst, tá hugsað verður um júst tey mongu krøv, ið verða sett til hetta starv.

Tað kann vera trupult at liva upp til krøvini, sum verða sett til ummælarar, og tað er kanska ikki altíð bara stuttligt at sálða gor frá tí, sum er etandi, men tað er ein týðningarmikil uppgáva, og tann, sum er dugnaligur, fær tað at bera til og skapar sær tær umstøður, ið skulu til fyri at verða hoyrdur.

Bókmentir

- Andreassen, H. (1989, 26. august). “Tá hugmóð verður haft”. *Sosialurin* nr. 97, s. 10.
- Andreassen, H. (1999, 16. desember). “Enn gellir lúður í stavni”. *Sosialurin* nr. 240, s. 15.
- Andreasen, Uffe og Winge, Mette. 1972. *Kritiske tekster I*. Gyldendal.
- bloggoddur. (2016a). Sí Poulsen, Tóroddur. 2016a.
- bloggoddur. (2016b). Sí Poulsen, Tóroddur. 2016b.
- Bredsdorff, T., Jørgensen, J. C. & Klysner, F. (1983). “Anmeldelsen er en avisartikel. Forhistorie om kritik og anmelderi”. *Anmelderi*. T. Bredsdorff, J. C. Jørgensen & F. Klysner (ritstj.). Forfatterne og A/S Fremad af 1979, s. 7-13.
- Christiansen, A. (2010). *Kritikarboka*. Fakkbokforlaget.
- Dylan, B. (2014). “Ballad of a Thin Man” (1965). *The Lyrics*. (Christopher Ricks, Lisa Nemrow, and Julie Nemrow (ritstj.). A CBS COMPANY, s. 212-213.
- Eagleton, T. (2005). *The Function of Criticism*. Upprunaliga útgivin í 1984. Verso.
- Edenborg, C. (2018, 13. februar). “Den vikande kritiken” *Aftonbladet*.
<https://www.aftonbladet.se/a/8wO1a2> (02.03.2018).
- Escarpit, R. (1968/uppr. 1958). *Litteratursociologi*. W&Wserien 255.
- “Et Danmark uden anmeldere”. *Information*. <https://www.information.dk/serie/danmark-uden-anmeldere-0> (18.01.2018).
- Furuset, S. (2015). *Forfatteren som kritiker*. Novus Forlag. Oslo.

- Furuset, S. (2016a) "Litteraturkritikkens retorikk". *Norsk Litteraturkritikks historie 1870-2010*. Furuset et al. (ritstj.). Universitetsforlaget, Oslo, s. 457-472.
- Furuset, S. (2016b). "En pris for kunsten å vurdere: "Årets litteraturkritiker" (1994-)". *Norsk Litteraturkritikks historie 1870-2010*. Furuset et al. (ritstj.). Universitetsforlaget, Oslo, s. 548-555.
- Hagen, E. B. (2004). *Litteraturkritikk. En introduksjon*. Oslo, Universitetsforlaget.
- Hansen, D. (2017). "So steinorðini rapa". *Varðin* 84, 2. bd., s. 35-59.
- Isaksen, J. (1995, 19. apríl). "Var Kafka klaksvíkingur. Heimurin sæddur úr keikioskini". *Sosialurin*.
- Jacobsen, S. B. (2002). *Karr*. Forlagið Fannir.
- Jensen, C. J. (2000, 8. januar). "Millumstøðuspei". *Dimmalætting*. s. 8.
- Jensen, C. J. (1989). "Málið kemur ikki av sær sjálvum". *Brá* nr. 13/14, s. 120-122
- Joensen, P. F. (1988/uppr. 1967). *Ramar risti hann rúnirnar*. Onnur útgáva. Tórshavn, Einars prent og forlag.
- Kristiansen, A. (2005). *Báðumegin blátt*. Mentunargrunnur Studentafelagsins.
- Kyndrup, M. (2009). "Den nødvendige smagsdom". *Standart* #2, s. 43-45.
- Larsen, D. E. U. (2017, 11. november). "Kutter i kritikken". *Klassekampen*.
<http://www.klassekampen.no/article/20171111/ARTICLE/171119990> (18.01.2018).
- Marnersdóttir, M. & Sigurðardóttir, T. (2011). *Føroysk bókmentasøga 1*. Nám.
- McDonald, R. (2007). *The Death of the Critic*. New York, Continuum.
- Nielsen, J. (1997). "Eftirgangur" í Tóroddur Poulsen. *Sót og søgn*. Fannir, s. 138-144.
- Nielsen, J. (2016). *Bomhjáarta*. Mentunargrunnur Studentafelagsins.
- Nøjgaard, M. (2003). "Litterær vurdering". *Om litteratur. Metoder og perspektiver*. Systime, Århus, s. 293-315.
- Patursson, R. (1985). "Tað er altíð onkur sum smílist í náttini". *Brá* nr.7, s. 85-86.
- Pedersen, F. H. (2019). "Våre vigtigste kritikere". *BLA Bokvennen Litterær Avis* 5,
<http://www.blabla.no/metakritikk/2019/05/vare-viktigste-kritikere> (22.05.2019).
- Poulsen, K. (2016). "Soleiðis elskar hann orðini". *Listaportal*. 24. oktober.
<http://www.listaportal.com/tidindi/2016/11/23/soleiis-elskar-hann-orini> (18.01.2018).
- Poulsen, T. (1979). "Jóanes Nielsen: Trettandi mánaðin". *Varðin*.
- Poulsen, T. (1992a, 10. apríl). "Eitt mótummæli: Hin blindi á listaframsýning". *Fríu Føroyar* nr. 7.
- Poulsen, T. (1992b). *Villur*. Fannir.
- Poulsen, T. (1994). *Reglur*. Fannir.
- Poulsen, T. (1996). "Skal skaldið síðismetast við tartalakráku? – Rúmið sum rúmskuskepping –". *Oyggjaskeggi* nr. 5.
- Poulsen, T. (2016a). "Gomul handrit og okkurt annað".
<http://bloggoddur.blogspot.com/2016/04/gomul-handrit-og-okkurt-anna.html> (31.01.2018).
- Poulsen, T. (2016b). "10 % av Varða". <http://bloggoddur.blogspot.com/2016/11/10-av-vara.html> (31.01.2018).
- Poulsen, T. (2016c). *Skriftstøð*. Mentunargrunnur studentafelagsins.
- Reinert, L. (1997, 4. desember). "Framhøld?". *Føringurin*.
- Sámalson, A. (1894, 3. mars). "Vaagen". *Føringatíðindi*.
- Sigurðardóttir, T. (1994). "Kappyrking og mótyrking". *Sýnisstubb*. Greinasavn. Forlagið Sprotin.

- Sigurðardóttir, T. (2004). "Skaldskapurin – vakurleikin - veruleikin". *Bókmentasøgur. Greinasavn*. Føroya Fróðskaparfelag, s. 268-293.
- Simonsen, K. (2005, 14. januar). "Lágmark ella eygnamark? Meiri krutl frá Tóroddi". *Dimmalætting*.
- Skyum-Nielsen, E. (2017, 6. oktober). "Litterær kritik er omgang med mennesker, trods alt". *Information*.
- "Tóroddur á vektini". (2016). *Mentanarkaféin*. Mentanarsending hjá KVF. Trygvi Danielsen ummælir *Skriftstøð* hjá Tóroddi Poulsen í samrøðu við Sissal Kampmann. Sissal Kampmann og Suni Merkistein (ritstj.) 1. desember. <http://kvf.fo/mentanarkafein?page=13&sid=62107> (18.01.2018).
- William-Olsson, M. (2018). "Postkritik och performativ kritik". *Kritiken i den nya offentligheten*. Magnus William-Olsson (ritstj.). Ariel Litterär kritik [11], s. 225-241.